

Generaal JOUBERT.

(Naar de schilderij van THÉRÈSE SCHWARTZE).

WERELDGESCHIEDENIS.

25 November 1899.

Waar het om gaat in Zuid-Afrika.

Het ligt niet in het bestek van dit maandelijksch overzicht van eenige der voornaamste staatkundige gebeurtenissen in het buitenland, om in *bizonderheden* den gang der gebeurtenissen en oorlogsverwikkelingen in Zuid-Afrika na te gaan en weer te geven. Dat is meer speciaal de taak der dagbladpers. Wij moeten er ons dus toe bepalen, om de rassen- en belangenoorlog op de Zuidpunt van Afrika van een meer *algemeen* standpunt te bekijken en de groote beweging, de groote lijnen van de gebeurtenissen aldaar in een résumée samen te vatten.

Om die reden willen wij dan ook, met terzijdelating eener vermelding der vorderingen van de Engelsche en Boeren-operaties, hier liever de aandacht vestigen op een beschouwing over „waar het in Zuid-Afrika eigenlijk om gaat", zooals wij die in de afgeloopen maand in een brochure van den Amsterdamschen Hoogleeraar Dr. J. te Winkel, helder en bezadigd uiteen gezet vonden.

Professor te Winkel betoogt dat Engeland als een meer intelligente, meer wetenschappelijke, meer gestudeerde natie lang kon meenen, met die macht (nl. de macht van *kennis* en *ontwikkeling*) in Zuid-Afrika te kunnen heerschen en daarin een tegenwicht te bezitten tegen de zich meer en meer openbarende *zedelijke* kracht der Boeren. Inderdaad zijn ook nu nog de Engelschen de meerderen der Boeren *in kennis*. De volle omvang der Europeesche wetenschap is in Zuid-Afrika nóg niet aangeland. Maar er is sedert de herstelling der Zuid-Afrikaansche Republiek onder het beleid van Paul Krüger, Reitz en Steyn geene belasting meer op den vrijen invoer, en wie die kennis aanbrengen, worden niet meer met argwanenden blik beschouwd, zooals twintig jaar geleden. Van de Engelschen zelf hebben de Boeren veel geleerd; maar ook een groot aantal Nederlanders is naar de Transvaal gegaan, en niet alleen fortuinzoekers, maar ook menschen met praktische of theoretische kennis. Verscheidenen zijn zelfs opzettelijk in Nederland voor ambten en betrekkingen in de Zuid-Afrikaansche Republiek uitgezocht. Ook daardoor is het mogelijk geworden, dat een tamelijk ongeordend volk in minder dan dertig jaar is omgeschapen in een geordenden Staat, die, met wetten en staatsinstellingen voorzien, zich de vruchten der wetenschappelijke beschaving van Europa ook in andere opzichten ten nutte heeft kunnen maken en zelfs in zijne buitenlandsche betrekkingen tegenover de andere Staten een goed figuur heeft gemaakt. Veel is er in Transvaal voor het onderwijs gedaan, in de laatste jaren zelfs voor het hooger onderwijs; maar vooral op praktische kennis heeft men zich daar toegelegd. Fabrieken zijn er verrezen, de krachten van stoom, gas en elektriciteit ja van het dynamiet zelfs, zijn er in dienst genomen; spoorwegen zijn er aangelegd, mijnen ontgonnen, en dat alles in overeenstemming met de eischen, die daaraan ook door ingénieurs van beroep en opleiding in Europa gesteld worden, al is ook het meeste van het benoodigd materiaal niet in Zuid-Afrika, maar in Europa vervaardigd. En ook op krijgsgebied heeft men van de Europeesche wetenschap partij getrokken. De Boeren hebben Mausergeweren om mee te schieten; zij hebben grof geschut, ook uit Krupp's werkplaats, en een geoefend artilleriekorps: het eenige staand leger. Om Pretoria hebben zij een' krans van forten aangelegd, die hen in staat stelt

De „Gracious Queen" trekt ten strijde.

eene langdurige belegering uit te houden, terwijl ook de intendance behoorlijk is geregeld.

Engeland heeft den kolossalen vooruitgang der nijverheid in zoo korten tijd met verbazing, de inrichting van het krijgswezen met bezorgdheid gadegeslagen, en Chamberlain heeft begrepen, dat, als er ooit kans bestond, de Republieken te veroveren, het nù moest wezen, daar zij binnen weinige jaren onneembaar zouden zijn.

Bovendien, mogen de Transvalers en Vrijstaters — althans het gros van deze — in algemeene kennis en ontwikkeling nù nog bij de Engelschen achterstaan, daar weegt ruimschoots tegen op het gezond verstand, waardoor zij zich onderscheiden, en de degelijke, tot in kleine bizonderheden nauwkeurige kennis van hun voor krijgsoperaties zoo eigenaardig land, en de groote vertrouwdheid met de zeden en begrippen der naturellen, die zij veel beter in bedwang en gehoorzaamheid weten te houden, dan de Engelschen.

Maar Engeland is rijk, ondanks de groote armoede die er heerscht, en eene bekende spreuk der wereldwijzen is, dat het geld de wereld regeert. Dat kennis macht is, zoo zegt de heer Te Winkel hen na, staat daar weliswaar tegenover, maar indien kennis en rijkdom gepaard gaan, kan de macht, door beider verbond verkregen, inderdaad onweerstaanbaar worden. In Engeland nu zijn kennis en geld vereenigd te vinden. Vandaar ook zeker bij het groote publiek in Engeland het volle vertrouwen, dat de eindelijke zegepraal aan de Britten zal verblijven. Zoo gerust evenwel waren reeds sinds lang de politieke leiders niet, want zij zagen de Boerenbevolking in korten tijd aanmerkelijk in gegoedheid toenemen en den bij Burgers' val zoo jammerlijk uitgeputten Transvaalschen schatkist onder Krüger's beleid weer rijkelijk gevuld. Zonder geld zou het voor het Zuid-Afrikaansche staatsbestuur ook onmogelijk geweest zijn, die groote werken tot stand te brengen, die de laatste jaren hebben zien verrijzen.

Dat er van de diamantvelden door de Vrijstaters geen voordeel van beteekenis meer kon behaald worden, daarvoor hebben de Engelschen wel gezorgd; maar ook de goudvelden werden ontdekt aan Witwatersrand, en van dàt oogenblik af hadden de Transvalers geen rust meer. Het gelukte Shepstone, destijds Goeverneur van Natal, zich bij verrassing meester te maken van Pretoria, Transvaal te annexeeren en zoo de goudmijnen machtig te worden. Maar men weet ook, hoe binnen vier jaren tijds, nog vóór deze mijnen den rijkdom, dien zij inhielden, ten volle hadden geopenbaard, de Boeren in den bijna wonderdadigen strijd bij Majoeba hunne onafhankelijkheid hadden herwonnen en mèt die onafhankelijkheid ook de goudvelden heroverden.

Sinds dien tijd verrees de goudstad Johannesburg, en al waren het ook inzonderheid uitlanders, die zich met het werk der ontginning bezighielden en er grootendeels de gouden vruchten van inoogstten (eene opbrengst in den laatsten tijd van 150 millioen gulden 's jaars) de Regeering der Zuid-Afrikaansche Republiek had hare maatregelen genomen, om een goed deel van den ontgraven schat in de Staatskas te doen aanlanden. Vandaar dat Johannesburg nu verder het middelpunt werd van de politieke beweging in Zuid-Afrika, het mikpunt der Engelsche veroveringszucht, het jachtrevier der politieke agenten van Rhodes. Meester te zijn van den Rand met zijne goudstad zou zijn: heerschen in het land over de Vaal, zoo dacht Rhodes, zoo Jameson er over, en vandaar de brutale inval van 1895, die met zooveel schade en schande voor de Rhodespartij eindigde.

Intusschen werden de Boeren ook rijk op àndere wijze. Gaven de Rhodesvrienden hun geld bij handen vol uit, de Boeren leefden eenvoudig en wisten van sparen, ofschoon hunne inkomsten uit den steeds aangroeienden veestapel voortdurend toenamen. Was geld voor de Engelschen eene geweldige macht, de Boeren waren niet zonder daarover te kunnen beschikken, zij waren niet meer de arme trekkers van voorheen.

Nog een andere macht geeft echter heerschappij: het *staal*. Dat bezitten de Engelschen in den vorm van Maximkanonnen en ander schutgevaarte, meer dan de Boeren. Machtiger dan Engelands landleger nochtans is zijne vloot, door velen de „onoverwinnelijke vloot" van Europa geacht. Maar de Boerenrepublieken grenzen nergens aan zee, en die vloot zal dus eerst kunnen dienen als er havens moeten geblokkeerd worden van hunne eigen kolonies, die zij daartoe eerst zullen moeten verliezen.

Toch is ook hun landleger niet onbeduidend, zegt Professor Te Winkel, en de gebeurtenissen der laatste weken hebben dit volkomen bewezen. Tienduizenden kunnen zij onder de wapens brengen, uit Engeland op te roepen of uit de koloniën in andere werelddeelen te requireeren, als dat ten minste zonder gevaar voor de Engelsche „paramountcy" in die andere werelddeelen zelf kan geschieden. En tegenover de Boeren, van wie elk zijn eigen kop heeft, staat dat Engelsche leger als eene goed gedisciplineerde eenheid, zoo zegt men ten minste, vliegend op den minsten wenk van den opperbevelhebber. Dat de regimenten eene gesloten eenheid vormen, weten wij. Hebben niet een geheel escadron huzaren en een paar bataljons infanterie zich „en bloc" krijgsgevangenen laten maken? Overigens zijn niet alle berichten het eens over de strenge krijgstucht in het Engelsche leger.

Maar voor die Engelsche roodrokken, kanonniers en huzaren zijn de Boeren niet bevreesd, en zij behoeven dat ook niet te zijn. Wat zij minder hebben aan grof geschut, vergoeden zij door de voortreffelijke bediening van hunne kanonnen en hunne mikvaardigheid. „Ieder schot

Lt.-Kol. Baden Powell,
Kommandant der Engelsche troepen te Mafeking.

bij hen is een eendvogel," dat geven nu ook de Engelschen zelf toe. Waar de Britsche krijgsinstellingen voetvolk en ruiterij in afzonderlijke regimenten splitst, waarvan het eene het andere moet steunen, terwijl bij ontstentenis van één der beide wapens de manoeuvres gebrekkig moeten blijven, daar bestaan de kommando's der Boeren alle uit bereden infanterie, zich snel verplaatsend en evengoed in staat de „kopjes" te bestormen, als de beste Engelsche „rifle-man." Zijn de Britsche troepen misschien meer geschikt om in slagorde te strijden dan de Boeren, deze daarentegen zijn — wat hun op hun terrein het meest te pas komt — de beste tirailleurs ter wereld. Als zij schieten, schieten zij raak, want zij zijn daarin niet gedurende enkele jaren in de schietbaan geoefend: zij leeren het spelende in hunne jeugd, en nooit verliezen zij uit ongewoonte die vaardigheid, omdat die voor hen ook in het dagelijksch leven onmisbaar is, waar zij steeds door Kafferaanvallen bedreigd worden en voor wilde dieren op hunne hoede moeten zijn. Slecht schieten is voor iederen Boer een schande, raakschieten geen verdienste, maar een vereischte. En zij weten het ook, hoe ver zij daarin den Engelschen de baas zijn. Laingnek en Schuinshoogte ligt nog versch in het geheugen, en Majoeba vergeet het verste nageslacht niet. Ook geen Engelschman verliest daaraan de herinnering.

Zoo weten dan de Boeren, dat zij in staat zijn eene overmacht te overwinnen; zoo weten de Engelsche troepen, dat zij het tegen een klein troepje kunnen verliezen. Vertrouwen en wankelmoedigheid zijn de kinderen van die wetenschap. Maar bovenal: de Boeren zijn soldaten, ook zonder uniform: hunne eigene woning is het fort, dat zij verdedigen. Strijden zij, dan is het voor vrouw en kroost, voor have en goed, en voor hun recht om onafhankelijk te zijn van vreemde overheersching. En daartegenover hun Engelsche tegenstander? Een burger, die handgeld ontving en een tijdlang zich oefende in parade-exercities; die den soldaat eerst aantrok met den soldatenrok, en in het beste geval door langeren dienst in de koloniën tot een echt soldaat gevormd, maar dan toch altijd alleen dienend voor soldij. Natuurlijk zijn er ook onder hen, die door eergevoel bezield, moedig standhouden, als het gevaar dreigt; dwaasheid zou het wezen in den Engelschen roodrok alleen een'

Generaal White,
Kommandant der Engelsche troepen te Ladysmith.

lafaard te zien. Ter waarschijnlijke overwinning gevoerd, zullen ook de Engelsche troepen met eere de wapenen dragen; maar op verslagen en doodgeschoten worden, achten zij zich toch niet gehuurd. Het zou wel wonder zijn, indien zij evenveel over hadden voor den roem, als de Boer voor de onafhankelijkheid van zijn land. En zij kunnen terugwijken, want achter hen staan niet vrouwen en dochters, die hun de verplichting opleggen, stand te houden of te sneuvelen. Het ligt in den aard de zaak: de overmacht van het staal berust bij de Boeren,

Maar, zegt men, elke Boer moge zijn' man, ja zijn' mannen staan, wie des daags zijn gesneuveld, verrijzen niet weer des nachts als in den Hjadningavig der Noren, om den volgenden morgen den strijd te hervatten, en het aantal der Boeren is beperkt. Wie hunne weerbare mannen op zeventigduizend schat, zal niet ver van de waarheid zijn. Engeland daarentegen is rijk en Groot-Brittanië dicht bevolkt, ook met hongerlijders, wien de sovereigns in de oogen blinken. Telkens, zegt men, zullen de gesneuvelden door versche troepen kunnen worden vervangen. Ja, als dat het geval was! Dan zouden de Engelschen toch ten slotte de sterksten blijken.

Men vergeet daarbij echter nog wel het een en ander. Zelfs de rijkdom der Britten is niet onuitputtelijk en een oorlog op zoo verren afstand is uiterst kostbaar. Ook ligt het goud maar niet voor het grijpen in de Staatskas. Het moet ook daar gevonden worden door leening of belasting. Den speler, die geen „veine" heeft — en bij het beursspel is „veine" alles — leent men niet graag. Ook zijn er meer arme Engelschen dan rijke, en evenals overal elders betaalt men in Engeland ongaarne hooge belastingen, die drukkend kunnen worden. Doch gesteld, het geld kwam er, en kwam er telkens weer. Ook de arme hecht aan zijn leven. Zou de soldij zulk een toovermiddel zijn, om maar altijd opnieuw mannen te verlokken, de ledige plaatsen in te nemen, die zij gevaar loopen maar al te spoedig op hunne beurt ledig te laten? Wie neemt gaarne dienst onder een gedecimeerden troep?

Bovendien moet op die wijze het gehalte der Engelsche krijgsmacht wel telkens minder worden. De mannen, met wie de Boeren het eerst te strijden hadden, en die zij reeds bijna volkomen hebben overwonnen, waren oude geharde krijgslieden, aan den dienst in Zuid-Afrika gewend. Hun opvolgers zullen grootendeels nieuwelingen zijn, onverwacht uit hunne rustige garnizoenen bijeengetrommeld. En wat er dan later nog volgen zal, kunnen het anders wezen, dan rekruten, die nog met een stroobosje moeten leeren wat rechts en links is, en die voor veertien dagen hun eerste kruit zullen geroken hebben op de schietbaan: huurlingen, voor wie een geweer nog gevaarlijk speelgoed is. Nieuwe menschen kan Engeland desnoods naar Zuid-Afrika zenden, nieuwe soldaten niet. En nieuwe officieren? Die vallen ook niet als rijpe appelen van den boom, als men maar schudt.

Ook uit de andere Engelsche koloniën zijn nog wel geoefende troepen over te zenden, 't is waar. Maar in Europa is de sympathie voor Engeland in dezen onrechtvaardigen strijd gering, en Frankrijk en Rusland groeien in den triomf der Boeren. Als het toch reeds zwaarlijvige Rusland eens zijne grenzen uitgroeide tot over de landpalen der Britsche koloniën of der Britsche invloedssfeer? Een rijk als het Engelsche, waarin de zon niet ondergaat, gelijk eenmaal de Spaansche monarchie, kan niet al zijn krachten inspannen ter bereiking van één enkel doel, of de reus verliest zijn evenwicht en tuimelt. Dat hij tuimele!

Engeland, Portugal en de Delagoa-baai.

In de laatste zittingen van het Engelsche Parlement hebben de door den heer Chamberlain, den boozen geest van het Ministerie, uitgelokte debatten in zoo hooge mate de aandacht getrokken, dat, (aldus doet een ongenoemde schrijver in het groene *Weekblad* opmerken) eene verklaring van den heer Balfour, naar aanleiding van de vraag, of tusschen Engeland en Portugal eenige overeenstemming was bereikt ten opzichte van de Delagoa-baai, bijna onopgemerkt is voorbijgegaan. De Engelsche Staatsman gaf te kennen, dat te dezen opzichte nog geenerlei overeenkomst was tot stand gekomen, maar dat het vraagstuk (dat geen vraagstuk is) door de beide regeeringen gezamenlijk werd „bestudeerd."

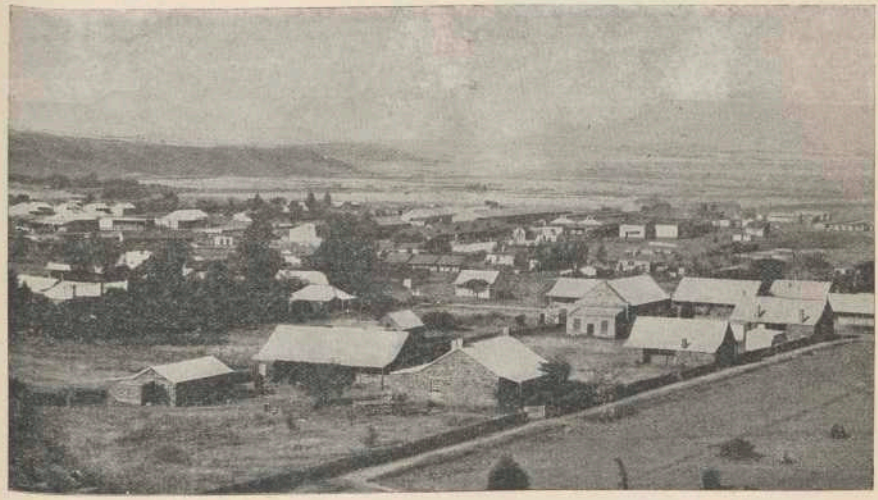
Het *Journal des Débats* herinnert naar aanleiding van deze officieele verklaring, hoe Engeland in de laatste jaren vraagstukken pleegt te „bestudeeren," bij welke Portugal betrokken is.

Tien jaren geleden was Portugal nog eene Afrikaansche groote Mogendheid. Zijn rijk strekte zich onafgebroken uit van d'Angola aan de Westkust tot Mozambique aan de Oostkust. Wel had het er nooit aan gedacht zijne rechten op het achterland van de betrekkelijk smalle kuststrook te doen gelden door traktaten met de inlandsche hoofden, maar het dacht er evenmin aan, dat iemand ooit zijn suprematie over dit achterland zou kunnen betwisten. Het Engelsche gebied beperkte zich toen tot de Kaapkolonie en Natal, en de Britsche aanspraken strekten zich niet verder uit dan tot Bechuana-land en eenige aangrenzende landstreken. De Engelsche en de Portugeesche sfeeren van invloed waren ver van elkander verwijderd, en niets wees er op, dat zij elkander naderbij zouden komen.

Intusschen begonnen reeds toen enkele personen in Engeland en aan de Kaap zich met het gebied van den Zambesi bezig te houden. Daar toch waren Engelsche zendelingen gevestigd en Engelsche handelaren doorkruisten het land. Wie met de gewoonten van John Bull bekend is, weet, dat zijn zendelingen en kooplieden in den regel op den voet worden gevolgd door zijn sol-

daten. De gewone loop der zaken werd in dit bizonder geval verhaast door het optreden van Cecil Rhodes, die reeds een groot fortuin had verworven door de diamantmijnen van Kimberley en die nu de oogen had geslagen op de rijke gouddistrikten in het Noorden. Rhodes begreep reeds dadelijk, dat aan zijn jagen naar den snooden mammon iets moest worden toegevoegd, dat niet slechts in de oogen van ondernemende kapitalisten, maar ook in die van het groote publiek, zelfs van den „man in the street", een zekere aantrekkelijkheid had. De man van de koncessies, de promotor van grootere en kleinere maatschappijen, werd ook de man van het „imperialisme". Het kostte hem weinig moeite een geoefende en daardoor waardeloos geworden rechten van den hals te schuiven.

De Portugeezen waren echter niet zoo dom of onverschillig, dat zij het dreigend gevaar niet bemerkten. Ook zij richtten eene maatschappij op (de Mozambique-Maatschappij), die ten doel had, het achterland der kolonie te exploiteeren. Maar het was al te laat: de Engelsche ingénieurs doorkruisten reeds Matabele-land, Manica-land en andere deelen der Portugeesche sfeer van invloed en organiseerden daar goedgewapende expeditiën. Er ontstonden botsingen tusschen de lieden van de „Chartered" en de kleine Portugeesche garnizoenen; Portugal protesteerde, maar Engeland behandelde die protesten met soevereine

Gezicht op Ladysmith.

aantal personen met klinkende namen — vooraan de Prins van Wales en diens schoonzoon, den Hertog van Fife — bij zijn ondernemingen en spekulatiën te interesseeren, en waar de hoogste en allerhoogste aristokratie zoo voorging, kreeg de zaak in de oogen der goedegemeente een haast ideaal patriottisch tintje. Waarom zou men ongehoorde rijkdommen en ongetelde schatten overlaten aan de luie en indolente Portugeezen, die er toch niets mede zouden uitrichten?

Zoo kwam op 31 Oktober 1889 de veelbesproken *Chartered Company* tot stand met het uitgesproken doel de Engelsche heerschappij zoo ver mogelijk naar het Noorden uit te breiden en zich zonder veel omslag de Portugeezen met hun nooit uitminachting; de verhouding werd steeds meer gespannen en tusschen den bekenden majoor Serpa Pinto en de indringers kwam het herhaaldelijk tot gevechten. Ten slotte besloot de Britsche regeering haar grooten slag te slaan en liet in Januari 1890 aan de Portugeesche regeering een ulitimatum overhandigen.

Natuurlijk werd hieraan niet onmiddellijk toegegeven. De onderhandelingen duurden maanden lang. Staande die onderhandelingen, in Juni 1890, publiceerde de *Times* een ontwerp traktaat, dat in Portugal een storm van verontwaardiging opwekte. Te Lissabon hadden luidruchtige manifestatiën plaats voor het gebouw der Britsche ambassade; het Portugeesche Ministerie moest zijn

ontslag nemen, en zijn opvolgers trachtten de onderhandelingen op betere grondslagen voort te zetten. Maar het baatte niet. Engeland hield vol en werd steeds dringender: immers Cecil Rhodes had toen reeds het fameuse wachtwoord uitgegeven „from Cape to Cairo", en niet slechts door koninklijke en adellijke spekulanten, als paarlen in 't goud prijkende in den kring van belanghebbende bankiers, maar ook door „the man in the street" werd die leuze met geestdrift aangenomen. De Britsche leeuw kon en mocht niet dulden, dat hem de weg werd versperd door een zoo zwakken tegenstander. Of die tegenstander het recht aan zijne zijde had, deed minder ter zake: *la raison du plus fort est toujours la meilleure.* Portugal eindigde met toe te geven en afstand te doen van een reusachtig grondgebied, waarboven eeuwen lang zijn vlag had gewapperd. Het bezit nu nog slechts de kuststreken van d'Angola en Mozambique.

Braakensiek teekende in die dagen voor het *Weekblad* een plaat, waarop John Bull te zien was, die het ongelukkige kleine Portugeesje tot op het hemd had uitgekleed en hem nu, bij wijze van vertroosting, de Orde van de Kouseband om een van zijn bloote beentjes bond.

Thans heeft John Bull zijn begeerige blikken geslagen op de Portugeesche havenplaats Lourenço Marquez aan de Delagoabaai, van waar eene spoorweglijn rechtstreeks in het hart van de Transvaal leidt. Er moet eene overeenkomst bestaan, volgens welke Engeland, tegen geldelijke vergoeding de voorkeur zou hebben voor het geval dat Portugal dit grondgebied zou willen verkoopen. Maar zal Portugal dat willen doen? Zal het niet terugdeinzen voor eene nieuwe vernedering, ditmaal eene dubbele, omdat zij eene vrijwillige zou zijn, althans niet eene door geweld van wapenen afgedwongene?

De ongenoemde schrijver in het *Weekblad* hoopt nu maar, dat de Portugeezen zich in dit geval hun fiere voorvaderen waardig zullen betoonen. Zij zijn goed begonnen, door te weigeren te voldoen aan den eisch der Engelschen, die door hen, nog vóór het uitbreken van den oorlog, de doorvoer van wapenen en ammunitie, voor de Boeren bestemd, wilden verboden zien. En zij zullen in hun verzet ongetwijfeld worden gesteund door meer dan één van de groote Europeesche Mogendheden.

Wie rijk is, begeert steeds meer geld; wie machtig is, steeds meer macht. Wij zien het opnieuw aan Engeland. Eerst is zijne begeerlijkheid opgewekt door de diamanten van Kimberley, toen door het goud van de Transvaal. Later is de hooge politiek er bij gekomen en heeft leuze en dekmantel tegelijk geleverd. Thans is de *idée fixe*, door die hooge politiek gesuggereerd, onuitroeibaar geworden. In Fasjoda waren goud noch diamanten, maar de Franschen moesten er uit, omdat zij zich verstoutten, het pad van John Bull te kruisen. Hoelang zal zooveel aanmatiging — aanmatiging, óók in het verloochenen der bijoogmerken — geduld worden en ongestraft blijven?

Rusland en Oostenrijk-Hongarije op het Balkan-Schiereiland.

Gewichtige gebeurtenissen, waardoor de stand van zaken op het Balkanschiereiland belangrijk kan worden gewijzigd, schijnen, naar het zich meer en meer laat aanzien, aanstaande te wezen. Turkijë zal, volgens de meening van den Turkschen korrespondent van een onzer dagbladen, er niet de aanleidende oorzaak van wezen, maar het is er in de eerste plaats bij betrokken; want elke verandering van den toestand in Bulgarijë, in Servië en in Montenegro, zij het voorzoover het die landen persoonlijk betreft, of in hunne verhouding ten opzichte van elkaar, oefent onmiddellijk een zeer merkbaren invloed op de richting der Ottomansche politiek.

De overeenkomst van Peterhof van April 1897, door welke men trachtte een modus vivendi vast te stellen tusschen Rusland en Oostenrijk-Hongarijë betreffende den invloed van elk hunner op de Noordelijke Balkanstaten, heeft geenszins het antagonisme verminderd dat bestond tusschen de lijnrecht tegen elkaar overstaande aanspraken en het streven van beide landen. De strijd tusschen den Russischen en den Oostenrijksch-Hongaarschen invloed duurt even hevig als vroeger voort te Sofia en te Belgrado; en Montenegro, dat zich tot dusverre ter zijde had gehouden, is nu op het punt van ten tooneele te verschijnen, ten einde den triomf van Rusland in Servië te verzekeren. Prins Nikita kan evenwel niets tegen de Obrenovitsen ondernemen zoolang hij niet kan rekenen op den steun, of tenminste op de welwillende onzijdigheid van Turkijë. Want inderdaad is Tsrnagora (Montenegro) van Servië gescheiden door de hoogvlakte van Sjenica, en de Montenegrijnsche troepen kunnen de Servische grens niet bereiken dan over Ottomansch grondgebied.

Nu beweert men in Turksche kringen, waar men het weten kan, dat de jongste reis van Vorst Nicolaas naar Constantinopel, welke zoozeer de nieuwsgierigheid heeft opgewekt, daar men maar niet de werkelijke beweegredenen er van kon te weten komen, ten doel zou hebben gehad, met den Sultan te onderhandelen over een verdrag, (waarbij aan Montenegro zou worden veroorloofd om tijdelijk Sjenica te bezetten). Het is natuurlijk niet mogelijk als volstrekt vaststaande mede te deelen, of vorst Nikita verkregen heeft wat hij wenschte; maar als dit wèl het geval is, dan is daardoor een harde slag toegebracht aan Oosten rijk-Hongarijë, en is de hoop der heeren te Weenen, om eenmaal te Saloniki te kunnen doordringen, den bodem ingeslagen.

Montenegro is Rusland onvoorwaardelijk toegedaan; het is als het ware zijn satelliet. Het is het Russische zwaard dat aan de Adriatische Zee voortdurend boven Oostenrijk-Hongarijë en Turkijë

zweeft. Dit kleine land hoopt eenmaal onder den schepter van het huis Petrovits Njegosj het rijk van de Zuid-Slaven te herstellen; en het is dan ook veeleer met het oog op een waarschijnlijken oorlog met Oostenrijk-Hongarijë dat het zich wapent, dan met het doel een deel van Albanië aan zich te trekken.

Dit laatste zou dan ook moeilijk kunnen worden verkregen. Weliswaar zijn vele der Christelijke Albaneesche stammen op de grens steeds bereid, de strijders der Zwarte Bergen tegen hun Moslimsche stamgenooten en de Turken bij te staan; maar ze denken er niet aan, zich onder de heerschappij van den Vladika der Tsrnagortsen te stellen, en ze gevoelen niet het minste verlangen, door deze te worden geregeerd. De Albaniërs willen vrij wezen, evenals de Montenegrijnen. Zij achten zich bovendien boven de Slaven verheven, en zij zouden, als men hen liet kiezen, waarschijnlijk er de voorkeur aan geven, op den tegenwoordigen voet, dat is half onafhankelijk, onder de heerschappij van den Sultan te blijven, dan dien voor hen altijd welwillenden en min of meer bangen meester voor den zelfbewusten en hooghartigen Montenegrijnschen vorst te verwisselen. Uit dien hoofde slaat Montenegro zijn begeerige blikken niet naar de zijde van Albanië, maar naar Bosnië en Dalmatië en naar Servië.

Te Weenen kent men die verstrekkende plannen van Montenegro zeer goed; en Oostenrijk bewaakt het doen en laten van het kleine volk met angstvallige oplettendheid, daar het weet, dat op den dag waarop ernstige gebeurtenissen de oorlogsfakkel op het Illyrische schiereiland ontsteken, de Tsrnagortsen tegen de Oostenrijkers zullen optrekken.

Geholpen door het Russische geld, en als het zijn krachten inspant, kan het Vorstendom 35,000 man en 70 stukken geschut in het veld brengen. Zijn eerste werk ingeval van een oorlog tusschen Rusland en de Donau-Monarchie zal hoogstwaarschijnlijk zijn, zich meester te maken van de Bocca-streek (oude Golf van Cattaro); — het district van Krivosië zal zonder twijfel de roepstem van de broeders der Zwarte Bergen volgen en Oostenrijk zal niet kunnen rekenen op de lieden uit die plaatsen. Het kleine Montenegrijnsche leger zou dan vervolgens zich trachten te verzekeren van Trebinje, Mostar en Sarajevo, en dat zal waarschijnlijk ook wel gelukken; want indien de Montenegrijnen aan de Slavische bevolking van Bosnië de opheffing van den drukkenden militairen dienstplicht en de onafhankelijkheid komen aankondigen, zullen zij, vooral na eenige voordeelen te hebben behaald, in de door Oostenrijk bezette provinciën zoogoed als zeker met open armen worden ontvangen.

Kapitein Voulet.

Kapitein Chanoine.

De Fransche officieren, leiders der expeditie in West-Afrika, die in opstand kwamen tegen het Fransche goevernement en die, nadat zij Kolonel Klobb, welke hun was nagezonden om het bevel over de expeditie van hen over te nemen hadden doen doodschieten, later zelf door de inlandsche stammen werden vermoord.

Men moet evenwel hierbij niet uit het oog verliezen, dat Servië, als vorst Nikita in Bosnië viel, een stelling in de flank zou innemen, waardoor het met veel kans van slagen zou kunnen beproeven het Montenegrijnsche leger van zijn operatiebasis af te snijden. En die overweging is wel de voornaamste reden waarom de Oostenrijksch-Hongaarsche politiek te Belgrado bovenal is gericht tegen de Russische te Cetinje. En eveneens deswege hecht Rusland er zulk een zeer groot gewicht aan, Servië aan den Oostenrijksch-Hongaarschen invloed te onttrekken, en zal bijgevolg alles in het werk stellen om Milan Obrenovits, zijn doodvijand en den leenplichtigen schuldenaar van Oostenrijk-Hongarije, te vernietigen.

Nu zou de tijdelijke of vaste bezetting van Sjenica door de Montenegrijnen met toestemming van Turkije den vorst der Zwarte Bergen niet alleen in de gelegenheid stellen om met de verwezenlijking van zijn streven: het oude rijk van den Servischen Czar Doesjan den Sterke (1356) te herstellen, te beginnen met zich in de plaats van de dynastie der Obrenovitsen te stellen; maar hij zou tevens zoodoende de Oostenrijkers den toegang tot Macedonië afsluiten, in welk geval deze zouden moeten afzien van het plan, dat sedert twintig jaar de politiek der Habsburgers in het Oosten beheerscht: af te dalen tot de Egeïsche Zee en Saloniki te bezetten.

Wanneer het afsluiten van een dusdanig verdrag bekend werd, zou bijgevolg de regeering te Weenen daartegen hevig moeten protesteeren, en zich misschien wel genoodzaakt zien, over te gaan tot een preventief optreden in den vorm van een vooruitschuiven der Oostenrijksche troepen naar Sjenica en Novi-Bazar. Echter blijft af te wachten of Oostenrijk te midden van zijn bijna onontwarbare binnenlandsche moeilijkheden in staat is, over te gaan tot zulk een doortastende daad, waaruit een oorlog zou kunnen voortvloeien, iets waarvoor de Donau-Monarchie in haar tegenwoordigen toestand van langzame ontbinding meer dan eenige andere staat moet beducht wezen. In verband daarmede is het dan ook veel waarschijnlijker, dat de Oostenrijksch-Hongaarsche diplomatie bij de Porte alles zal in het werk stellen, opdat de overeenkomst betreffende Sjenica, zoo die werkelijk is gesloten, een doode letter blijft. En zij zal daarbij zeker worden ondersteund door Duitschland, dat er groot belang bij heeft, Oostenrijk-Hongarije steeds verder naar het Oosten te dringen. Eveneens zou Engeland, dat geen gelegenheid laat ontsnappen om de Russische plannen te dwarsboomen, zich ongetwijfeld aan haar zijde scharen; ware het niet voor het oogenblik, en waarschijnlijk nog wel voor langen tijd, in Zuid-Afrika zoodanig bezig gehouden, dat het voorloopig elders niet dan zeer omzichtig en vooral niet te uitdagend zal kunnen optreden.

Te Sofia is, volgens denzelfden korrespondent, de naijver tusschen Rusland en Oostenrijk-Hongarije niet minder hevig, hoewel hij daar minder openlijk te voorschijn treedt dan te Belgrado. En Vorst Ferdinand, die niets liever zou wenschen dan ten opzichte van Weenen en Petersburg het stelsel van „het juiste midden" van zijn grootvader Louis Philippe na te volgen, loopt hard gevaar door dat spelletje zijn kroon te verliezen.

Deze kleinzoon van den Burgerkoning is nooit populair geweest bij zijn onderdanen; maar thans heeft hij zoowat alle klassen der Bulgaarsche bevolking tegen zich. Hij had geloofd zich de goede diensten van de geestelijkheid te verzekeren door zijn oudsten zoon Boris van de Roomsch-katholieke naar de Grieksch-orthodoxe kerk te laten overgaan, maar de geestelijkheid betoont zich volstrekt niet erkentelijk voor die toegefelijkheid, en zij heeft desniettemin onder de bevolking op het platteland haar propaganda tegen hem onverpoosd voortgezet. Het volk beklaagt zich over de steeds stijgende belastingen, welke het gevolg zijn van het slechte beheer der landspenningen sedert den dood van Stamboelof, en het stelt den Vorst verantwoordelijk voor de fouten van Stojilof, door welke het land aan den rand van een staatsbankroet is gebracht.

De voorstanders van een Groot-Bulgarije verwijten hem bitter zijn weifelingen en draaierijen in de Macedonische kwestie, hoewel hij waarlijk niet anders heeft kunnen handelen, en beschuldigen hem de Bulgaarsche belangen te verraden.

Het leger, hoewel het door den Vorst op allerhande wijze wordt vertroeteld, als het voorwerp van zijn voortdurende en beste zorgen, wordt, nu het niet meer de ijzeren hand van Stamboelof voelt, stelselmatig in een den Vorst vijandigen geest bewerkt, en zijn trouw begint twijfelachtig te worden. De inspektie, welke, ingevolge een verzoek van vorst Ferdinand aan den Czar, dezer dagen de Russische kolonel van den Generalen Staf Jepantsjin over het Bulgaarsche leger heeft gehouden, heeft den Vorst misschien een goede aanteekening bezorgd te Petersburg, maar in Bulgarije zelf, vooral de hoogere officieren, sterk tegen hem ontstemd.

De Stamboelisten, heden ten dage verzoend met de Russische regeering, en sedert een harer ijverigste werktuigen geworden, wachten blijkbaar slechts de gunstige gelegenheid af om den afstand van vorst Ferdinand ten behoeve van den kleinen Boris door te zetten. En te Petersburg zou men er volstrekt niet rouwig om wezen, als dit geschiedde, want men wantrouwt er den Koburger, ondanks al diens betuigingen van aanhankelijkheid en dankbaarheid, omdat men gelooft dat hij nog altijd met hart en ziel Oostenrijk-Hongarije toegedaan is.

De vriendelijkheid en de eerbewijzen waarmede keizer Frans Jozef hem heeft overladen, toen hij hem verleden maand voor het eerst sedert den overgang van Prins Boris tot de orthodoxie, weer

officiëel heeft ontvangen, hebben dan ook te Petersburg een ongunstigen indruk gemaakt, welken de prins dadelijk heeft trachten uit te wisschen door den Russischen kolonel te vergunnen, zijn leger te inspekteeren. Maar zelfs indien Vorst Ferdinand werkelijk zich nog steeds sterk tot zijn geboorteland aangetrokken voelt, dan zal het hem toch onmogelijk wezen en blijven, de politiek van het Vorstendom in den geest en volgens den wensch van de regeering te Weenen te leiden. De Bulgaarsche natie is van Oostenrijk-Hongarijë niet gediend. Zij wenscht en verlangt eenstemmig de bevrijding van haar broeders in Macedonië en hun vereeniging met het Vorstendom. Edoch, wanneer Oostenrijk werkelijk naar Saloniki zou gaan, zou het daartoe ten zijnen bate een groot deel van Macedonië moeten inpalmen, zoodat de Bulgaarsche bevolking daar slechts van meester zou ruilen en toch nog altijd onder het juk van den vreemdeling zou blijven.

De eerzuchtige plannen van de Bulgaren kunnen dus nooit door Oostenrijk-Hongarijë worden verwezenlijkt, maar alleen met behulp van Rusland, en om die reden zal te Sofia Oostenrijk-Hongarijë's invloed nimmer over den Russischen kunnen zegevieren, en zal Rusland's invloed daar, evenals te Cetinje, steeds de overhand behouden.

BELANGRIJKE ONDERWERPEN.

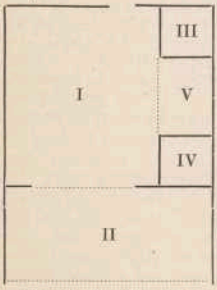
EEN FAMILISTERE IN HOLLAND?

In dezen drukken, overspannen tijd bestaat er groote behoefte aan een plekje, waar men kalm en rustig kan leven. Dat dit niet kan gebeuren in onze benauwde, dichtbevolkte steden is zeker. We moeten daarom naar buiten.

In verband hiermede stuurde een der leden van den „*Nederlandsche Vegetariërsbond*" een plan in, dat een plaats heeft gevonden in No. 13 van het orgaan, de „*Vegetarische Bode*".

Er zijn veel menschen, zoo schrijft die inzender, vooral in den gegoeden stand, die, ofschoon ze een eigen kapitaaltje bezitten, toch geen tehuis hebben, omdat hun inkomsten niet genoegzaam zijn om een huis te huren, eene dienstbode te houden, enz. Door gebrek aan arbeid en gedrukt door voortdurende geldzorgen worden ze zenuwachtig en verkeeren aanhoudend in een gespannen toestand. De beste manier om hieraan een einde te maken, bestaat in het arbeiden in de vrije natuur, en het streven naar een eenvoudiger levenswijze, gepaard aan een eenvoudiger inrichting der woning.

Daartoe zou noodig zijn voor gezamenlijke rekening een doelmatig huis in het midden der vrije natuur te doen bouwen, van praktisch ingerichte kamers voorzien, waarbij dan zou worden verondersteld dat iedere afzonderlijke bewoner of bewoonster aan één zulk een kamer voor zich genoeg zou hebben en familles er meer dan één in gebruik zouden kunnen nemen.

Hiernevens een schets van den plattegrond zooals hij zich zulk een kamer voorstelt.

Vóór de kamer I is een groote waranda II (op de 2e verdieping balcon).

III en IV zijn groote, goed verlichte kasten, die men goed luchten kan, terwijl zich in kast IV een fonteintje bevindt, dat dienst doet als waschtafel.

De ruimte V kan ingenomen worden door een ledikant, dat door een tochtscherm of gordijn voor het oog verborgen wordt.

Men behoeft dus geen huis te huren of te laten bouwen, maar heeft aan een kamer genoeg wat eene zeer groote bezuiniging geeft, omdat er veel minder werk is.

De bedoeling van den inzender is nu om bij genoegzame deelname voor zijne kosten een architekt een plan te laten maken en te laten berekenen hoeveel de kosten zouden bedragen van een naar zulk een plan ingericht gebouw.

Nemen wij aan, zegt hij, dat de pensionkosten zouden liggen tusschen drie- en vierhonderd gulden, dan had men voor deze geringe som 's jaars een tehuis.

Meisjes, die in geldzorgen zullen komen, bij het overlijden hunner ouders, konden daar zeker zijn van een gezellig en goedkoop leven.

Familles, die 's zomers een degelijk frisch pension wilden hebben, konden in plaats van een veel duurder buitentje te laten zetten, waar weer veel personeel noodig is, daar een of meer kamers nemen.

Ook had men het getob met dienstboden niet, want aan de inrichting wilde hij verbinden een huishoudschool en verder opleiding van meisjes van twaalf tot zestien jaar tot degelijke dienstboden. Deze meisjes verrichten onder opzicht eener direktrice het werk, dat noodig is. Ze moesten de kamers onderhouden van hen, die daartoe zelf geen gelegenheid hadden, in den tijd b.v. dat de bewoners in de eet-, lees-, muziekzaal of bij het tuinwerk vertoefden. Verder moesten ze een paar uur daags vrij hebben om een stuk grond te bebouwen, waarvan de voortbrengselen aan de inrichting werden verkocht.

De bewoners, die daartoe geneigd waren, konden hun inkomen vermeerderen door tuinbouw en het verrichten van werkzaamheden voor de andere huisgenooten.

Heel graag wil de inzender nu van verschillende personen eens hunne meening en aanvulling of verbetering vernemen. Samenwerking vooraf is in deze zeer gewenscht. De redaktie van de *Bode* zal brieven onder het Motto: *Arbeid Adelt* in ontvangst nemen. Zij, die zich in beginsel tot eene zoodanige inrichting van hun leven aangetrokken gevoelen, worden daarom verzocht onder genoemd Motto een bewijs van adhesie aan de redaktie van de *Bode* te zenden (adres de heer D. de Clercq te Nunspeet).

Zooals bekend, bestaan er van dergelijke ge-

zamenlijke woningen (famillesteres genoemd) reeds velen buiten Paris en voldoen daar zeer goed. De kosten bedragen daar 5 à 600 francs per hoofd en per jaar.

ONZE DRANKEN.

Ons lichaam bestaat voor het grootste gedeelte uit water, daar het voor ruim drie vierden daaruit is opgebouwd; dit water is door ons geheele lichaam, hoewel niet gelijkmatig, verspreid. Zoo komt in ons bloed 79, in onze spieren 75, in onze hersenen 80, doch in onze beenderen slechts 10 percent water voor.

Het water is voor ons dan ook van het hoogste gewicht en zonder dit kunnen wij onmogelijk leven. Het moet onze organen in een toestand van weekheid houden, waardoor het hun mogelijk wordt om naar behooren te funktioneeren. Van het water uit ons lichaam gaat voortdurend verloren, zoowel door onze ademhaling als door de afscheiding door middel van onze huid, nieren en darmen. Ook al bevinden wij ons in eene atmosfeer, die geheel met waterdamp verzadigd is, dan, aldus betoogt Dr. H. J. Taverne in het „*Tijdschrift voor toegepaste scheikunde en hygiëne*", verliezen wij toch bij onze ademhaling nog groote hoeveelheden vocht, omdat de lucht, die wij uitademen, bijna geheel verzadigd is met waterdamp van veel hooger temperatuur dan de ons omringende lucht. Berekening leert, dat als bijv. onze dampkring bij 10° C. met water verzadigd is en wij per keer een halven liter lucht inademen, wij bij 16 ademhalingen per minuut nog een halven liter water per dag verliezen. Ook de hoeveelheid vocht, die door de huid, als zweet, ons lichaam verlaat, is zeer aanzienlijk. Onderzoekingen van Volt en Pettenkofer toonden aan dat 814—2043 grammen water per dag in dampvorm uit ons lichaam gaan. Voegen wij bij al dit water nu nog twee à drie liters, die wij als urine per dag uitscheiden en tellen daarbij het vocht van onze faeces, dan kunnen wij nagaan dat eene groote kwantiteit uit ons lichaam gaat, die door eene nieuwe moet vervangen worden.

Deze kwantiteit is echter geheel afhankelijk van de omstandigheden waarin wij ons bevinden; is de lucht droog dan ademen wij meer water uit, dan wanneer de lucht vochtig is; bevinden wij ons in een warm vertrek, zoodat de bloedaandrang naar onze huid sterker wordt, dan neemt het transpireeren door de huid toe; verrichten wij zwaren arbeid dan wordt onze ademhaling versneld en in al deze gevallen verliezen wij meer vocht en moeten dus ook meer tot ons nemen.

De behoefte daartoe noemen wij *dorst*, die zich doet kennen doordat onze lippen en onze mondholte droog worden en de speeksel-afscheiding minder wordt. Drinken wij dan niet, zoo nemen deze verschijnselen toe en scheidt zich in onzen mond slechts een taai slijm af, dat aan tong en wangen klevend, het spreken bemoeielijkt; de slijmhuid van den mond gaat zwellen, wordt rood en alle vochtafscheiding in den mond houdt op. Deze droogte veroorzaakt een pijn, die vooral zeer sterk is als wij ons in warme droge lucht bevinden, omdat dan nog de ademhalingssnelheid toeneemt. Ook de afscheiding van urine en faeces houdt op en onze huid wordt droog en brandend. Door het ophouden dier afscheidingen wordt ons bloed rijker aan vaste bestanddeelen en wordt het wit onzer oogen rood. Wij worden meer en meer prikkelbaar en onrustig, en krijgen een gevoel van wanhoop waarbij alles wat om ons heen aan vocht bereikbaar is door ons zou gedronken worden, het vuilste water, ja zelfs urine (hiervan zijn gevallen bekend).

Wordt onze dorst nog niet gelescht dan nemen bovengenoemde verschijnselen nog toe, totdat onmacht en eindelijk de dood intreedt, die hier op een veel smartelijker lijden volgt dan na honger. Verschillende gevallen zijn bekend, dat iemand vrijwillig den hongerdood stierf, maar vrijwillig sterven door onthouding van alle vocht is zelden of nooit voorgekomen; zelfs zij die den hongerdood sterven wilden, namen altijd nog vocht tot zich. Bekend is ook het feit dat de vrijwillige hongerlijder Tanner, die veertig dagen vastte, wèl dronk.

De opname van water geschiedt door ons deels tegelijk met onze vaste stoffen, deels in onze dranken. Tot deze laatsten behooren òf water als zoodanig, òf oplossingen van andere stoffen in water, hetzij alkohol (in al onze verschillende alkoholische dranken), hetzij verdoovend werkende plantenstoffen (zooals in onze thee, koffie, chocolade enz.).

Door aldus in ons water tegelijk zoogenaamde genotmiddelen op te lossen, verkrijgen we dikwijls eene of andere gewenschte werking op ons zenuwstelsel. Zoo is bekend dat voor hem, die inspannenden arbeid des nachts moet verrichten, het gebruik van koffie of thee opwekkend is en den arbeid vergemakkelijkt; de wandelaar wordt opgefrischt door den inhoud zijner veldflesch; bij zwaren lichamelijken arbeid worden de spieren dikwijls gesterkt door matig gebruik van een of anderen alkoholischen drank. Door al deze genotmiddelen wordt het bloed, doordat het hart sneller gaat kloppen en de bloedvaten zich verwijden, in groote hoeveelheid tegelijk door onze organen gevoerd, zoodat meer voedsel naar die organen toestroomt en meer afgewerkte stoffen worden weggevoerd.

Hierbij moet echter wel overwogen worden, dat wij door deze dranken geen *nieuw* voedsel naar onze organen voeren, maar slechts het voedsel opmaken, dat nog hier of daar opgehoopt was. Zoodoende zal dus hij die bijv. alkoholische dranken bij zijn werk gebruikt terwijl hij honger heeft, wel prikkeling uitoefenen op zijne spieren die het werk moeten verrichten, doch hij doet dit ten koste van de spieren zelve. Slechts dan kan dus hij, die zwaar werken moet, zonder gevaar naar genotmiddelen grijpen, als eene vol-

doende hoeveelheid voedsel in zijn lichaam aanwezig is, zoodat, als zijne spieren geprikkeld worden, dit voedsel in arbeidsvermogen omgezet kan worden zonder dat zijne spieren daaronder lijden.

Hierbij komt nu nog, dat wij aan de prikkelingen van genotmiddelen gewend raken en zij voor ons zonder blijvend gevolg zijn als wij hen niet steeds versterken. Hieruit verklaart zich ook, dat wij bijvoorbeeld van eenige opgewektheid na het gebruik van koffie of thee bijna niets merken, doordat wij aan de prikkeling die deze stoffen veroorzaken te veel zijn gewend geraakt.

Dit vergrooten van de hoeveelheid, die wij van een genotmiddel gebruiken, heeft vooral bij alkohol nadeelige gevolgen en hoofdzakelijk is hierbij van invloed de koncentratie der alkoholische vloeistof. Want hoewel sommige menschen bijv. schijnbaar zonder dat dit hun hindert 3 liters bier kunnen gebruiken met een totaal alkoholgehalte van ± 120 cM^3, zouden zij ongetwijfeld zeer nadeelige gevolgen ondervinden na het gebruik van dien alkohol òf als zoodanig òf in jenever òf in cognac. De prikkeling toch der gekoncentreerde alkoholische dranken heeft ten gevolge dat het bloed in te overmatige hoeveelheid naar onze hersenen gevoerd wordt, waarbij soms de dunwandige bloedvaten, dien druk niet kunnende weerstaan, springen. Door het uitstroomen van bloed in de hersenen ontstaat dan eene beroerte.

Over de meer of mindere nadeelige gevolgen die het gebruik van alkoholische dranken op ons lichaam heeft, heerscht, zooals men weet, zoowel onder leeken als onder deskundigen veel verschil van inzichten. Terloops haalt Dr. Taverne dan twee tamelijk sterk tegenover elkander staande meeningen aan, n.l. die van Bunge tègen het gebruik en die van Stohmann vóór het gebruik van alkoholische dranken. Het spreekt van zelf dat hier slechts van *matig* gebruik sprake kan zijn. Bunge leert het volgende:

> De alcohol wordt bijna geheel in ons lichaam verbrand en slechts een klein deel verlaat onveranderd door nieren en longen ons lichaam; hij is dus voor ons een bron van arbeidsvermogen. Geenszins echter is hij voedingsmiddel, want dan zou aangetoond moeten worden, dat het arbeidsvermogen, dat uit de bij de verbranding ontstane warmte gevormd wordt, dient tot het verrichten eener normale, dus het lichaam eigene functie: de omzetting der warmte in arbeidsvermogen moet daartoe plaats vinden op bepaalde plaatsen in bepaalde weefsels. Onze weefsels echter laten zich niet met iedere willekeurig gegrepen stof als brandstof voeden, en zoo ook niet o.a. met alcohol.
>
> Nu zou men kunnen aanvoeren dat alcohol toch in allen gevalle arbeidsvermogen levert en wij dus na alcoholgebruik, andere stoffen die voor dit doel moeten dienen, kunnen missen m. a. w. dat alcohol een spaarmiddel is. Ook dit is echter onjuist, want ook de hoeveelheid warmte die wij uitstralen, wordt na alcoholgebruik verhoogd; de verlammende werking toch die de alcohol op de zenuwen onzer vaten uitoefent, doet deze en vooral de huidvaten sterk verwijden, zoodat de transpiratie toeneemt. Proefondervindelijk toch is aangetoond, dat na alcoholgebruik onze gemiddelde temperatuur daalt.
>
> „Vóór alles is de physiologische werking van alcohol eene *verlammende*. Zegt men dat alcohol ons bij koude verwarmt, dan vindt dit gevoel zijn oorzaak vooreerst in het voeren van meer warmte naar onze huid en ten tweede vooral daarin dat de zenuwen die ons het gevoel van koude moeten doen gevoelen, verlamd zijn. Ook psychisch werkt alcohol verlammend en de eerste functie die wordt afgestompt is die, welke ons het vermogen geeft om een juist oordeel te vellen of kritiek uit te oefenen. Daardoor voelen wij ons aangenaam aangedaan, omdat wij ons van kritiek onafhankelijk gevoelen; wij worden openhartig en mededeelzaam en zien nergens gevaar. Ook het gevoel van kommer en zorg is afgestompt en daarom is men na alcoholgebruik steeds vroolijk en uitgelaten.
>
> Tot deze verlammingsverschijnselen behooren ook de gesticulaties der alcoholdrinkers omdat voor hen het oordeel over een zekere, niet te overschrijden grens weg is. Een gevolg van dit gesticuleeren is eene versnelde pols, want men heeft bewezen dat na het gebruik van alcohol de pols rustig blijft, als de gebruiker zich kalm houdt.
>
> Een ander verlammingsverschijnsel is de verdooving van het gevoel van vermoeidheid en het daardoor ontstaan van nieuwen moed tot arbeiden. Hier treedt zelfs het eigenaardige verschijnsel op, dat, indien iemand zich gewend heeft geregeld alcohol te gebruiken om gemakkelijk zijn werk te kunnen doen, het werken hem onmogelijk wordt, zoo hij zich plotseling die gewoonte ontzegt.
>
> Dit tot nu toe onverklaarde feit komt overeen met hetgeen men bijvoorbeeld bij morphiomanen bemerkt, die ook, zoo zij geen morphine meer gebruiken, tot alles ongeschikt worden.
>
> Het beste bewijs dat alcohol nutteloos en zelfs schadelijk is, leveren ons de proeven die men o. a. in het leger genomen heeft. Zij toch, die zich van alcohol onthouden hadden, doorstonden het best de vermoeienissen der zware marschen. Soortgelijke ervaringen deed men op bij marinesoldaten, koopvaardijvaarders en walvischjagers.
>
> Ten gunste van het alcoholgebruik voert men aan, dat onze stofwisseling vertraagd wordt, zoodat de stikstofuitscheiding en dus ook de „ontleding van het eiwit onzer voedingsstoffen wordt verminderd. Het blijft echter een open vraagstuk of deze vertraging werkelijk een voordeel is en alles pleit er voor om het tegendeel te beweren; bovendien moet het zeer in twijfel getrokken worden of alcoholgebruik werkelijk eiwitbesparing in ons lichaam geeft, want proeven van Miura toonden aan dat als hij alcohol met eiwit en vet gebruikte, de stikstofuitscheiding grooter was, dan bij het gebruik van eiwit en vet met eene hoeveelheid koolhydraten, die bij verbranding dezelfde hoeveelheid warmte afgaf als de gebruikte quantiteit alcohol. In groote giften werkt de alcohol zelfs de stikstofafscheiding in de hand en het schijnt dat de stikstof zich met een klein gedeelte der koolstof uit het eiwitmolecuul afsplist, waarbij dan de stikstofvrije rest zich als vet in de weefsels afzet. Hieruit laat zich waarschijnlijk de over-

matige vetvorming bij alcoholgebruikers verklaren.

Onwaar is verder, dat alcohol het verteren van ons voedsel bevordert. Iedereen die eens bij zichzelven nagaat, hoe lang het duurt eer hij weer met lust gaat eten, na het gebruik van een maaltijd waarbij hij wel en een waarbij hij geen spiritualiën gebruikt heeft (wijn of bier), zal moeten toegeven dat zonder gelijktijdig alcoholgebruik bij zijn maaltijd, de trek naar nieuw voedsel spoediger terugkeert."

Tegenover deze beweringen van Bunge geeft Dr. Taverne dan ook het korte woord van Stohmann. Deze zegt nml.:

„Als men alle voor- en nadeelen overweegt, komt men tot de slotsom dat een matig gebruik van alcohol, door zijne opwekkende kracht den mensch slechts ten gunste is en dat het dus dwaas zou zijn om zijn wijn, bier enz. te laten rusten. In alle geval is het een bewijs van zeer weinig zelfvertrouwen als men, om geen dronkaard te worden, zich bij een matigheidsgenootschap gaat aansluiten. Bovendien is het zeer de vraag, in hoeverre zij die beloften van onthouding hebben afgelegd, deze ook houden. Een feit is het, dat de mensch reeds van den vroegsten tijd naar het gebruik van alcoholische dranken verlangt en er zijne bevrediging in gevonden heeft. Was de alcohol werkelijk zoo schadelijk als men beweert en zoo gemakkelijk te ontberen, dan zou van den menschelijken geest en onze wilskracht een treurig rapport uitgebracht worden, als men nagaat dat sinds de oudste tijden, jaar in, jaar uit vele milliarden, met moeite verdiend, voor het verkrijgen van alcohol uitgegeven werden."

Dr. Taverne behandelt dan verder eenige onzer dranken iets meer uitvoerig, o.a. het *bier* en de *wijn*.

De bereiding van het *bier* dagteekent uit de vroegste tijden.

De oude Egyptenaren kenden het reeds (men schrijft de oudste bereidingswijze toe aan zekeren Osiris) en maakten twee soorten n.l. eene betere waarin verschillende kruiden voorkwamen en eene mindere. De Hebreën en Aethiopiërs, die met de Egyptenaren in aanraking kwamen, leerden van hen de kunst om bier te maken en evenzoo deden dit later de Grieken. Ook de bewoners van Thracië Gallië en Spanje hadden oudtijds reeds hun bier en bekend is, dat bij de oude Germanen de vrouwen zich met de bierbereiding bezighielden. Of hunne bieren identisch waren met ons bier is moeielijk na te gaan; wel weet men dat ook zij hun bier uit gerst maakten. In de negende eeuw werd in Duitschland het eerst hop bij de bierbereiding gebruikt, doch in Engeland werd dit, als voor de gezondheid schadelijk, afgekeurd; eerst in de vijftiende eeuw mocht ook in Engeland hop gebruikt worden. De beste bieren werden in de kloosters gebrouwen, waar men zich ook toelegde op de bereiding van verschillende soorten. Wit bier werd voor het eerst in 1541 te Neurenberg gebrouwen.

De bieren die het eerst beroemd werden, waren het Frankische en het Beyersche bier. Trouwens in de Middeleeuwen waren ook vele steden beroemd om hun bier en vooral in Duitschland ontstond een levendige handel niet alleen met het binnenland maar ook naar het buitenland.

In Engeland worden de goede bieren zooals *Ale* en *Porter* eerst sinds een honderd jaar gebrouwen. In Duitschland ging in de laatste eeuwen de bierbrouwerij sterk achteruit om plaats te maken voor het stoken van brandewijn, doch sinds het midden onzer eeuw is het bierbrouwen in Duitschland herleefd, en thans is deze zelfs zoo omvangrijk dat door de geheele wereld het Duitsche bier de andere bieren tracht te verdringen.

Bier onderscheidt zich van wijn o. a. daardoor dat in het bier eene nagisting plaats vindt en dat het veel meer stikstofhoudende lichamen, dextrinen en phosphaten bevat. Volgens een in Beyeren geldende wet moet bier bereid zijn uit mout, water, hop en gist en als er wat anders ingebracht wordt, is de brouwer strafbaar.

Bijna alle Europeesche bieren zijn uit gerstenmout gemaakt, doch in Noord-Amerika en in Mexico gebruikt men maïs en in Japan rijst. De verschillende biersoorten danken hun ontstaan behalve aan de verschillende grondstoffen, waaruit zij bereid zijn, ook nog aan de wijze waarop men die grondstoffen aanwendt; al naarmate men een sterker of zwakker geroost gerstenmout gebruikt, ontstaat bruin of wit bier; veel hop geeft een bitter, weinig hop een zoet bier; onze dubbele bieren zijn uit veel, onze enkele uit weinig mout bereid enz.

Bier is zoowel een genot- als een voedingsmiddel en bevat veel minder alcohol dan wijn (wijn bevat ongeveer driemaal meer). Daaruit volgt dan ook dat bier meer verfrisschend dan verhittend werkt en ons zenuwgestel slechts opwekt zonder het te overprikkelen; matig gebruikt, zal bier ons niet gauw dronken maken. Een volkomen voedingsmiddel is bier niet, daar het te weinig eiwitstof bevat, maar naast vleesch, brood en kaas is het toch door zijn gehalte aan extractiefstoffen en phosphaten een zeer voedzame drank.

Stohmann zegt van den *wijn*:

„Von allen Getränken ist der Wein das edelste „und es giebt wohl keinen Menschen, wenn er „nicht thörichter Maszigkeitsvereinler ist, der „nicht den Werth des Weines anerkennen würde."

De chemische bestanddeelen van alle wijnen zijn ongeveer dezelfde n.l. alkohol, suiker, organische zuren zooals druivenzuur en wijnsteenzuur, zure zouten van deze zuren, water, anorganische zouten en samengestelde aethers. Alleen is bij de verschillende wijnen de hoeveelheid dier stoffen verschillend, wat vooral geldt voor den alkohol en de suiker. De waarde van wijn wordt echter niet naar dit gehalte aan alkohol of suiker berekend, maar wel naar het bouquet dat gevormd wordt door de samengestelde aethers, die bij de gisting of tijdens het liggen ontstaan. Deze bouquetvormende stoffen komen slechts in uiterst

geringe hoeveelheden in onze wijnen voor. Het is vooral ontwikkeld in de wijnen uit het Zuidwestelijk deel van Duitschland, dus in de wijnen welke wassen langs de Neckar, Moezel, Rijn, Aar enz. en ook in de wijnen uit het Zuiden van Frankrijk, die dus wassen langs de Loire en de Garonne. Van de wijnen die Zuidelijker streken toebehooren, is het alkohol- en suikergehalte hooger, doch neemt het bouquet af. Zoo bijv. bij de wijnen uit Italië, Spanje, Portugal. Griekenland enz. die wel is waar nog zeker aroma bezitten, maar toch in dit opzicht bij de andere achterstaan.

Een zekere voedingswaarde ontleent de wijn aan zijn gehalte aan alkohol, suiker en zoogenaamde extraktiefstoffen. Over het algemeen is wijn echter weinig voedend en wint een niet te groot stuk brood het van een geheele flesch wijn. Dat men zich na het gebruik van eene geringe hoeveelheid wijn opgewekt en gesterkt gevoelt, wat vooral bij zwakken en rekonvalescenten het geval is, is toe te schrijven aan den invloed van den wijn op ons zenuwleven. Wijn prikkelt de vermoeide zenuwen tot nieuwe werkzaamheid, de door ziekte verslapte zenuwen worden versterkt, de zenuwen der spijsverteringsorganen werken na het gebruik van wijn met verdubbelde energie op de klieren die de stoffen moeten afscheiden, welke de vertering van ons voedsel moeten bewerkstelligen. Al deze werkingen kunnen echter slechts dan optreden, als eene voldoende hoeveelheid voedsel door ons is genomen, want wijn is in hoofdzaak genotmiddel.

PETER JACOB COSIJN.

1840—1899.

Daar is weer aan de prinselijke Universitcit een van die mannen ontvallen, zooals er zoovele van daar zijn heengegaan, die naar geen eerbetoon, titels of onderscheidingen streefden, maar leefden voor de wetenschap en daarin bevrediging vonden voor alle wenschen, waarvan er geen hooger was, dan in de geheimste schatkameren der wetenschap door te dringen. Cosijn heeft, naar de heer Taco H. de Beer in zijn tijdschrift „*Noord en Zuid*" schrijft, in de juiste beteekenis van het woord uitsluitend voor wetenschap geleefd, geen arbeid, geen moeite ontzien om te vinden, wat gevonden moest worden. Hem was de wetenschap het dagelijksch brood, dat hij tot zich nam en rijkelijk aan anderen mededeelde. Geen schitterend optreden, met bloemrijke taal en geruchtmakend geschetter; geen afloopen van hetzelfde cilindertje in het akademisch kijkspel; geen herhalen wat velen zeiden, zonder eigen meening daaraan toe te voegen; maar wetenschap in zich opnemen en uitgeven in rijke mate en wel de wetenschap om haar zelve; want inderdaad het minst zocht Cosijn de bloempjes op het veld der wetenschap, dat — en daarop moge het volle licht vallen — grootendeels eerst nog door hem ontgonnen moest worden, toen hij geroepen werd, het te bebouwen en er zoo spoedig doenlijk rijpe vruchten van te oogsten.

De laatste twintig jaar zagen een geheele omwenteling op het gebied der Germanistiek, aldus gaat de heer De Beer dan voort, en Cosijn is een dergenen, die een allerbelangrijkst aandeel in die omwenteling gehad heeft.

PROF. DR. P. J. COSIJN,
(naar een ets van Jan Veth.)

Voor de heer De Beer dan stilstaat bij de verhouding van Prof. Cosijn tot zijn tijdschrift, laat hij met ingenomenheid afdrukken, wat van zeer bevoegde zijde gezegd werd aangaande Cosijn's stelling tot de studie van het Germaansch:

> „Met hem is onze eerste germanist heengegaan, de eerste in rang en, als men alleen deze eeuw in aanmerking neemt, ook de eerste zuivere germanist in leeftijd. De Vries en Verwijs waren Nederlanders, Kern is voor alles sanskritist, en hoeveel ook Kern voor de studie van de Germaansche talen in ons vaderland heeft gedaan; hoezeer ook de Vries, met zijn ruimen blik, de man is geweest, die de beoefening van de germanistiek aan onze universiteiten mogelijk heeft gemaakt en aan wien in de voornaamste plaats de oprichting van leerstoelen in de Germaansche talen is te danken, — de eerste eigenlijke vertegenwoordiger van de nieuwere germanistische studiën aan een Nederlandsche universiteit was Cosijn. En toen verleden jaar in Amsterdam het eerste Nederlandsche filologen-congres bijeenkwam, stond het bij allen vast, dat hij in de afdeeling Germanistiek en Romanistiek de primus inter pares van de daar aanwezige germanisten was. Met wat een genot hebben wij daar zijne fijne uiteenzetting

over de klankwetten aangehoord! Niemand kon toen voorzien, dat dit de eerste en laatste maal was, dat hij op zulk een congres zou spreken.

Want Cosijn was nog niet oud: nog geen negen-en-vijftig jaar. Hij was geboren te Rijswijk den 29en November 1840. Hij had gestudeerd te Leiden en was er gepromoveerd op een proefschrift over Aristofanes' Betrachoi. In 1863 werd hij conrector te Winschoten, twee jaar later leeraar in 't Nederlandsch aan de Hoogere Burgerschool en het Gymnasium te Haarlem, in 1871 medewerker aan het Nederlandsche Woordenboek en in 1877 hoogleeraar in het Gothisch, Angelsaksisch, Middelhoogduitsch, de oude talen en letterkunde van de Germaansche volkeren, te Leiden. Hij gaf er geregeld college in het Gothisch en het Angelsaksisch, soms ook in vergelijkende Germaansche taalstudie. Zijn lessen waren levendig en opwekkend, doorspekt met pittige gezegden en scherpe opmerkingen. Hij droeg niet voor, maar causeerde; men kon er geen „dictaat houden", maar hij gaf zulke heldere uiteenzettingen, dat de studenten, als ze hun belangstelling niet bewaarden voor de geschiedkundige vakken of de Nederlandsche letterkunde, leerden zien en begrijpen, dat hun geen afgetrokken regels werden voorgezet; zij voelden, dat voor hun leermeester de taal leefde (dat gold vooral van het Angelsaksisch), en dat zij het ook zoo ver moesten trachten te brengen.

Maar zijn werkzaamheid toonde hun ook, dat men niet tegen het peuterwerk moest opzien, dat dit noodzakelijk was. Het sprekende voorbeeld daarvan was wel zijn *Altwestsächsische Garmmatik* (den Haag, 1888), een model van streng wetenschappelijk, nauwkeurig geduldwerk, dat voor alle beoefenaars van de Angelsaksische taal een onmisbaar boek zal blijven.

En daarnaast stonden zijn *Aanteekeningen op den Beowulf* en zijn verschillende tekstkritische artikelen in Paul en Braune's *Beiträge* en elders. Wat een verrukkelijke trekjes, wat een fijn taalgevoel, wat een meesterlijke invallen waren daarin! Cosijn had een zeer bescheiden oordeel over zijn eigen gissingen. „Goede conjecturen zijn geschenken van onzen Lieven Heer," zeide hij vaak, maar hij beschouwde het terecht als een goed werk om de slechte te bestrijden, al kon hijzelf er niet altijd een zekere emendatie voor in ruil geven. Liever zeggen dat men er niets van begrijpt, mits wáárom, dan zichzelf een rad voor oogen draaien met een schijnuitleg of een valsche conjectuur, was het kort begrip van zijn tekstverklaring. Hij was nooit met halve kennis tevreden en wilde vóór alles wáár zijn tegen zichzelf. Hetzelfde eischte hij van anderen, en daarin lag een hooge opvoedende kracht.

Behalve zijn artikelen in het Nederlandsch Woordenboek schreef hij voorts een spraakkunst van de oude psalmen in een met de Nederlandsche tongvallen nauw verwanten tongval, onder den titel: De Oudnederlandsche Psalmen (Haarlem, 1873), oorspronkelijk artikelsgewijs verschenen in de „Taal en Letterbode", waarvan hij een van de redacteuren was. Hijzelf noemde dat werk nu verouderd, maar het was dan toch de eerste algemeene wetenschappelijke studie, en een hoogst verdienstelijke, over die belangrijke overblijfselen van oude taal. In nauw verband daarmee stonden zijn collatie van de glossen van Lipsius en een paar latere artikelen over de Psalmen in het Tijdschrift van Letterkunde.

Tal van andere artikelen van zijn hand verschenen in verschillende Nederlandsche en Duitsche tijdschriften, onder meer een voordracht over de Waldere-fragmenten. Het laatste wat van hem gedrukt is, was zijn rede op den 8en Februari ll. over Angelsaksische poëzie en een opmerking over de onlangs in Friesland gevonden runen, in den „Nederlandschen Spectator". Vermeld zij ook nog zijn „Nederlandsche Spraakkunst" (1869).

Helderheid van betoogtrant en zuiverheid van taal kenmerkten, volgens den heer De Beer, al zijn geschriften, en, waar het pas gaf, een tintelende geest, die onbarmhartig, maar nooit boosaardig, bespotte alles, wat naar zijn meening de wetenschap onrecht deed. Zoo was hij ook in den omgang, en degenen die hem gekend hebben, zullen niet licht die schalksche helderheid, die innige waarheid in zijn geheele manier van zijn vergeten.

Cosijn was ruw, hij zegt 't zelf, „ongelikt", als hij zijn ontevredenheid moest uiten en dat was hem eene behoefte, als er reden voor was; maar hartelijk belangstellend en hulpvaardig als men zijn hulp inriep.

Hoe vaak, zegt de heer De Beer uit eigen herinnering, kwam ik hem bezoeken en werd na de eerste begroeting ontvangen met een barren uitval of een schertsend compliment over een of ander artikel in *Noord en Zuid*, welk tijdschrift trouw werd doorgezien en waarvan de artikelen, die hem aantrokken, werden gelezen en enkele passages ter bespreking met blauw krijt waren aangeteekend.

De eerste jaargang van het *Jahresbericht* in 1879 verschenen, vermeldde behalve het Woordenboek reeds *zes* studiën van Cosijn en de geheele rij jaargangen tot heden bevatten de opgave van overtalrijke studiën en artikelen, zoo vaak daartoe gelegenheid was, hoogst waardeerend vermeld. Het zou moeilijk zijn, een betrekkelijk groot aantal werken van Cosijn te noemen, maar wanneer de geheele rijkdom van zijn arbeid verzameld werd uitgegeven, zou men versteld staan over den omvang der studiën, die zonder uitzondering alle wat nieuws gaven; daar was geen sprake van arbeid naar anderen, steeds van arbeid voor anderen.

Volledigheidshalve zij vermeld, dat Cosijn benoemd werd tot Hoogleeraar aan de Universiteit te Amsterdam, maar te Leiden bleef, en dat hij „de eer had door Van Vloten uitgescholden te zijn" gelijk hij eens schreef, en wel naar aanlei-

ding van zijne brochure: „Eenige taal- en natuurkundige ontdekkingen van dr. J. van Vloten beoordeeld."

Ernstig was deze strijd natuurlijk niet, daarvoor was de studie der beide strijders te ongelijk — Van Vloten, hoe geleerd ook, had als wetenschappelijk beoefenaar der Nederlandsche taal geen enkel wapen dan scheldwoorden tegen de streng wetenschappelijk arbeidende mannen van het Woordenboek; trad Cosijn tegenover de eerste mannen der wetenschap, bijv. prof. Zupitza, in 't strijdperk, dan was de overwinning in den regel aan zijne zijde.

Als bewijs voor zijn onverpoosden arbeid en zijne orde in zaken diene, dat voor de rede bij de overdracht van het rectoraat — die hij zou gehouden hebben — alle bouwstoffen in behoorlijke orde gerangschikt reeds door hem waren samengebracht.

Het *Jahresbericht* I vermeldt als Cosijn's „grundsatz": „de kennis der deelen moet voorafgaan aan de kennis van 't geheel" en inderdaad dit teekent zijn werk; het zijn juist de deugdelijke grondslagen der studie, die door hem gelegd werden; hij heeft tal van zaken nauwlettend onderzocht en ware hem dus langer leven gegund geweest, er zou uit den omvang zijner studie allicht een standaardwerk zijn ontstaan, dat jaren lang in de geheele wereld als gids bij de studie der Germanistiek had gediend.

ARBEID EN NIJVERHEID IN CHINA.

China wordt door de Europeesche mogendheden en Amerika meer en meer in de sfeer hunner belangen getrokken. Schoone plannen worden gebaseerd op de verwachting, dat China een afzetsgebied kan worden voor Europeesche produkten. Echter wordt er niet zelden veel verwacht van een land, omtrent welks toestanden men weinig kennis bezit. Daarom achtte *„De Vragen van den Dag"* het van belang den heer Eugène Simon in een vertaling daarover het woord te geven, een Franschman, die door jaren lang verblijf en veel omgang met aanzienlijke Chineezen het land kent. En al is hetgeen hij schreef enkele jaren oud, de toestand in het binnenland van China is in dien tijd nog zoo goed als niet veranderd, om ook voor thans waarde te hebben. De beschouwingen komen natuurlijk geheel voor rekening van den schrijver.

Nergens, zegt Eugène Simon, is het volk rijker, en dat is zeer licht te begrijpen, omdat er nergens zulk een werkzaam volk bestaat, zoo weinig gedrukt door belastingen. Juist in dit belastingstelsel, zoo matig, zoo rechtvaardig en zoo goed verdeeld, terwijl het in Europa zoo drukkend is, moet men in de allereerste plaats de reden daarvan zoeken.

Geen invoerrechten, behalve de zeer geringe douanerechten van provincie naar provincie; geen machtigingen te vragen, geen formaliteiten te vervullen! Ondanks de heerschende meening in Europa hebben dan ook in China niet alleen de landbouw, maar ook de handel en nijverheid een niet te vergelijken trap van ontwikkeling bereikt. Dat schijnt niet zoo te zijn, omdat er geen groote fabrieken met hooge schoorsteenen en geen groote opeenhoopingen van werklieden zijn, zooals bij ons, omdat men er geen stoomfluiten hoort gillen, geen stoomhamers hoort dreunen; maar weest op uw hoede. Ieder Chinees kent misschien vijf of zes ambachten op zijn duimpje en kan naar verkiezing landbouwer, wever, mandenmaker, schoenmaker of zelfs smid wezen. Als ge dat verlangt, zal men u kanonnen, houwitsers en standbeelden van 60 voet hoogte smeden in houten loodsen, waarvoor ge nauwelijks eenige guldens zoudt geven. Daarop stuiten al uw pogingen, uw handel, uw milliarden, uw legers, uw machines en al het andere. Wij zijn, ziet ge, te overladen met belastingen en belemmeringen van allerlei aard, dan dat wij in ernst tegen de Chineezen zouden kunnen optreden. En weet ge overigens, wat zij zouden doen, wanneer uw invoer hen werkelijk ongerust zou beginnen te maken? Iets zeer eenvoudigs. Zij zouden doen, zooals zij met het opium gedaan hebben, dat zij niet onder hunne voortbrengselen telden, maar dat zij aanplanten sedert men hun het Engelsche opium heeft opgedrongen; zij zouden ambachten invoeren, spinnerijen en stoomfabrieken voor allerlei doeleinden oprichten, zooals zij er in twee of drie provincies, reeds enkele opgericht hebben voor zijde en wol.

De Chineezen kennen ook geen dienstbaren arbeid. Wat wij noemen vrije ambachten en handenarbeid staan op gelijken voet. Een metselaar, een landbouwer, een timmerman enz. wordt niet minder geëerd dan een geneesheer of een artiest, en wordt zeker niet minder betaald.

Het bezoek van een geneesheer kost 12½ cent, somtijds minder, somtijds meer, maar hoogstens 25 cent. Een teekenaar of schilder ontvangt per dag 25 tot 30 cent, een kunstwerker 25 cent, zonder voeding. Op het land geeft men hun slechts van 12½ tot 15 cent, maar men voedt hen erbij.

Voor gewonen veldarbeid betaalt men van 7½ tot 10 cent boven voeding. Voor het overplanten der rijst geeft men 2½ cent meer en voor het dorschen 5 meer.

Men ziet dus, dat de gelijkstelling der ambachten in China niet een zuiver theoretische is. Het is zeker niet zeer bemoedigend voor hen, die van de kunst een voorwendsel of een middel zouden willen maken om van den handenarbeid bevrijd te blijven; maar ook alleen zij zouden zich kunnen beklagen en de ware kunst openbaart zich toch.

De Staatsbetrekkingen zijn in China geen eerebaantjes en het is zeer begrijpelijk, dat velen ze te vermoeiend vinden. Behalve de vrijwillige en onherroepelijke uitdiensttredingen moet men nog die vermelden, welke noodzakelijk zijn bij het overlijden van een vader of moeder, gedurende den geheelen rouwtijd van drie jaren.

De lezer kan zich nu reeds een eerste oordeel vormen over den algemeenen toestand, waarin zich de arbeid, uit een maatschappelijk en economisch oogpunt, bevindt, zegt de heer Simon. Er bestaat geen enkele natuurlijke reden om de verhouding tusschen vraag en aanbod, zooals de staathuishoudkundigen dat noemen, kunstmatig te wijzigen, of met andere woorden, om meer arbeiders voort te brengen dan er voor de verschillende vakken noodig zijn. De belasting, alleen geregeld naar de oppervlakte en naar de meer of mindere geschiktheid tot verbetering van den grond, het eigendomsrecht, dat aan iedere Chineesche familie een onvervreemdbaar deel van den vaderlandschen bodem toekent, het recht van den pachter op de meerwaarde, door hem aan het land geschonken, die alle maken, dat de vruchten van den arbeid overal gelijkelijk geëerbiedigd worden.

Niets vervreemdt de boer van zijn land en lokt hem naar de steden.

De leer, volgens welke de aarde en de menschheid slechts één geheel vormen, is een waarheid geworden voor iedere familie en voor ieder individu. Het grondbezit, onschendbaar en heilig, een waarborg voor de vrijheid, is voor den mensch de verzamelplaats zijner besparingen geworden. Na den grond geschapen te hebben, heeft hij er zich aan gehecht en hij heeft er zich nooit van verwijderd, dan alleen wanneer dat noodig was om zijn voortbrengselen te verwerken. Daartoe bepaalt zich de industrieele arbeid. Aan de aarde de rijkdommen te onthouden, die zij heeft voortgebracht en ze te gebruiken om een nijverheid in het leven te roepen, die niet gevestigd zou zijn op den grond zelve, maar die haar grondstoffen uit den vreemde zou trekken, om ze weder in den vreemde te verkoopen, dat zou, volgens de Chineezen, onbegonnen werk zijn.

Het zou een onrechtvaardigheid en een gevaar zijn. Deze staatkundige economie zal zeker menigeen doen glimlachen. Zij heeft echter dit voordeel gehad, dat zij van den Chineeschen grond de rijkste en vruchtbaarste ter wereld heeft gemaakt. Veronderstellende dat het geheele land slechts rijst, koren, maïs, negerkoorn of gerst opbrengt, zou men zijn waarde op minstens 1.100 tot 1.200 milliard francs moeten schatten, en zij zou zeker, meer dan 1.800 milliard bedragen, indien men er de meerwaarde bijvoegde van de landen, waarop moerbezieboomen, thee, suikerriet, oranjeboomen, hennep, was- of oliepalmen enz. gekweekt worden.

Groot-industrie bestaat er niet in China. De kapitalen zijn er zeer verdeeld en trekken zich alleen sterk samen voor handels-doeleinden of werkzaamheden op korte termijnen.

Men noemt in China eenige huizen, die met een kapitaal van 5 tot 6.000.000 gulden werken; het zijn bijna altijd vereenigingen. De grootste stoomvaartmaatschappij, die op het oogenblik in China bestaat, is de Chineesche Maatschappij. Men schat haar kapitaal op 12½ tot 15 millioen. Men spreekt ook van een Chinees, die een persoonlijk bezit van 50 millioen gulden in allerlei landhouwkundige, geldelijke, nijverheids en handelsondernemingen zou hebben. Hij gaat door voor de Rothschild van China. Dat zijn in ieder geval uitzonderingen. De industrieele ondernemingen, die over het algemeen de meeste behoefte aan geld hebben, zooals b.v. de ijzersmelterijen en gieterijen, worden in China gedreven met kapitalen van 25 tot 50.000 gulden en meestal wordt dit kapitaal geleverd door drie of vier deelgenooten. De heer Simon kent te Sse-Tschoëen een ijzergieterij, die met een kapitaal van 25 tot 30.000 gulden, per dag 40 tot 60.000 kilo gietijzer levert. Wanneer er 40.000 kilo gegoten is, hijscht men een roode vlag aan een der schoorsteenen; bij 45.000 voegt men bij het loon der arbeiders 2 ons vleesch; bij 50.000, 4 ons; bij 60.000, 4 ons en twee glazen wijn. Zij heeft 12 werklieden in haar dienst, die recht hebben op deze extra uitdeelingen en 300 andere voor het delven of het vervoer van het mineraal.

Het is in China vrij gemakkelijk om van meester patroon te worden, dank zij het overal in zwang zijnde spaar- en krediet stelsel en het ontbreken van standen.

> Dit leidt mij er toe, zoo gaat hij dan voort, eerst eenige woorden te zeggen over de instellingen, die deze stelsels in de hand werken en aanmoedigen. Men weet misschien, dat er in China geen ander algemeen gangbaar waardeteeken in omloop is, dan een klein, rond, koper geldstukje, met een gat in het midden, dat de Europeanen sapeke noemen. Het weegt ongeveer 7 gram. 1000 van deze sapeken aaneengeregen vormen een „rist" en zijn ongeveer *f* 2.50 waard. De taël is slechts de aanduiding van een gewicht, gelijkstaande met een Chineesch ons of 37 gram zilver van 796 deelen fijn, en wanneer men het gewicht daarvan heeft nagegaan, moet men bovendien nog het gehalte onderzoeken. Men beweert dat de sapeke of Tsienn 2600 jaar voor onze jaartelling is uitgevonden. Het is, zooals men ziet, een zeer zware en lastige munt. Zij heeft echter den grondslag gevormd voor het latere geld. Men verzekert, dat terzelfder tijd de banken ontstaan zijn.

Het is inderdaad te begrijpen, dat een zoo ongemakkelijk gewicht op middelen deed pijnzen, om het meedragen er van overbodig te maken. Men kan ook begrijpen, dat de weinige hechtheid der Chineesche huizen en het gevaar voor brand, waaraan zij blootgesteld zijn, door het vele hout, dat men bij het bouwen gebruikt, de verschillende inwoners er reeds sedert langen tijd toe moesten brengen hunne spaarpenningen in bizondere gebouwen te vereenigen, onder toezicht van een verantwoordelijk persoon, die aanteekening hield van alles wat bij hem werd ingebracht en die bij verrekening terugbetaalde. Zoo ontstond de bank. De tegenwoordige banken verschillen nog bijna niets van de oorspronkelijke. Het zijn boven alles deposito en voorschotbanken en

indien hunne werkzaamheden zich al niet zeer hebben uitgebreid, zij zijn daarentegen zoo algemeen geworden, dat er bijna geen handelaar, landbouwer of zelfs gewoon werkman bestaat, die niet een zeker bedrag bij een dezer banken heeft staan. Door tusschenkomst der bankiers vinden daar ook de betalingen plaats zoowel van leeningen, gesloten met handelaars die met 250 tot 300.000 gulden werken, als van de spaarpenningen, die de handwerksman er wekelijks of dagelijks inbrengt.

Daar het bewaren van geld de hoofdbezigheid is van deze banken bevorderen zij dit door allerlei middelen. Zij bepalen er zich niet alleen toe interest te betalen, volgens de dagelijksche ballans der ingebrachte gelden, maar zij verbinden zich, jegens hunne klanten, alle mogelijke tegemoetkomingen in acht te zullen nemen, in geval zij behoefte aan geld mochten hebben. Het is inderdaad gewoonte dat een klant, bij voorkomende gelegenheid, een som kan krijgen, die het dubbele bedraagt van het bedrag dat hij in bewaring heeft gegeven, tegen den koers van den dag en tegen een eenvoudig persoonlijk bewijs, een biljet voorzien van zijn handteekening of van zijn zegel. Bovendien kan ieder inbrenger zijn geld terugnemen wanneer hij wil, zonder voorafgaande kennisgeving en zonder dat zijn geld ophoudt rente af te werpen tot op het oogenblik, waarop hij het terugneemt. Eindelijk heeft deze inbrenger, in geval hij onderhandelt met personen die hem slechts weinig bekend zijn of die in een andere provincie wonen, het recht een borg voor zijn bankier te eischen.

Al deze tegemoetkomingen moeten natuurlijk betaald worden, maar het is niet minder waar dat zij vele zaken mogelijk maken, die het anders niet zouden zijn. Wanneer b.v. een arbeider zijn zaken goed behartigd heeft, kan hij zich op twee en twintig jarigen leeftijd tenminste eigenaar noemen van 150 à 200 gulden, de rente daaronder begrepen, en hij heeft het recht aan zijn bankier te vragen hem een gelijk bedrag voor te schieten. Met deze 3 à 400 gulden kan men in China al heel wat beginnen. Hij kan ook, indien hij een klein stukje grond bezit, hierop op een eenvoudige manier hypotheek krijgen: hij geeft aan zijn geldschieter zijn bewijs van eigendom, waarop hij aan de achterzijde erkent de som ontvangen te hebben, die men hem gegeven heeft en alles is in orde. Dan zijn er bovendien nog de banken van leening, die dadelijk bereid zijn hem op zijn goederen, indien hij die heeft, te leenen tegen een geringe rente van 7 à 8 % en hoewel deze instellingen geheel van bijzondere personen uitgaan en zonder eenig toezicht zijn, weet hij, dat hij er op kan vertrouwen.

Hun landbouw is geen wetenschap zooals de onze, en toch kan men niet zeggen dat er geen wetenschap in schuilt. Het is geen wetenschap en het is toch weer meer dan dat. Er is een verouderd woord, waarvan de heer Simon zich zou willen bedienen: het is wijsheid.

Die wordt niet verkregen zooals wetenschap, die wordt langzamerhand gevormd. Wanneer gij niet in den grond van uw hart voorzichtig, voorziende, werkzaam, ijverig, goed, rechtvaardig zijt, wordt dan geen landbouwer. Die eigenschappen kunt gij niet in een oogenblik leeren, die zijn de vruchten van eenwen arbeids. Arbeid en rechtvaardigheid, dat is het geheele geheim van den Chineeschen landbouw, en ieder Chinees draagt dat geheim in zich. Wat zou hij meer behoeven. Werktuigen gebruikt hij slechts weinig, men ziet ze ternauwernood. Maar wat men niet genoeg weet en wat ik wilde dat iedereen kon zien, dat is de ijver dier millioenen veldarbeiders, die door geen enkele bezigheid afgeschrikt worden, zelfs niet door de meest weerzinwekkende; ik wou, dat men hen bij het licht der lamp, dat hun in staat zal stellen nog eenige uren bij de reeds volbrachte te voegen, voor hunne dorpswoningen kon zien weven, wanneer de avond daalt en de natuur zelf van haar dagtaak schijnt uit te rusten, of wel, dat men den boer met een lantaarn op het hoofd weder naar het veld zag gaan, dat hij zooeven verliet, om zijn arbeid te vervolgen. Doch wat men vooral zou moeten zien, dat is de zorg, waarmede hij zijn beplantingen omringt. Inderdaad een moeder kan niet oplettender zijn voor de behoeften van haar kind, kan er niet met meer zorg aan voldoen. Het minste teeken, de minste bleekheid zijn waarschuwingen die hij begrijpt.

Wanneer men hem opgewekt de zoo walgelijke mest ziet dragen, die den krachtigen groei van zijn oogst moet versterken, dan gevoelt men eerst dat, ondanks alles, het hart meer vervuld is dan de handen, en dat het gevoel, dat hem bezielt, niet van die soort is welke door afkeer ontmoedigd kan worden. De eerbied voor den arbeid en voor de vruchten van den arbeid is zoo tot in het hart en de nieren van iederen zoon van het Hemelsche rijk doorgedrongen dat het ons geenszins verwondering behoeft te baren, dat de oorlog en het militairisme in China bij lange na niet die aantrekkelijkheid uitoefenen en er van veel minder gewicht zijn dan in Europa. Het staande leger telt niet meer dan hoogstens 100,000 Tartaren: in enkele provincies evenwel leven een zeker aantal Chineesche families, afstammelingen van de oude militaire kolonies, die de regeering er onderhield en waaruit de Staat in oorlogstijd ongeveer 400,000 dienstplichtigen kan oproepen. Het geheel staat onder het Ministerie van Oorlog.

Het Chineesche leger is slechts een verdedigingsleger. Men kan zelfs niet nalaten op te merken, dat het niet te verwonderen is, dat deze verdedigingsmacht, zoo gering in aantal en zoo laag staande in de openbare meening, zoo dikwijls haar onmacht bewezen heeft, óf tegenover Tartaren, Mongolen, Mandsjoeren, óf tegenover Europeesche troepen of binnenlandsche onlusten.

De Mandsjoeren en de Mongolen zijn verscheidene malen in China gevallen, hebben er zelfs een troon veroverd, dat is alles waar, maar hebben

zij ook maar één stukje Chineeschen grond in bezit genomen, hebben zij er vorstendommen, hertogdommen enz. van afgesneden, hebben zij er een nieuw recht ingevoerd; hebben zij iets aan het belastingstelsel, aan het eigendomsrecht veranderd; hebben zij getracht de taal te hervormen? Niets van dat alles. Juist het tegenovergestelde heeft plaats gevonden. Zij zelve zijn Chineezen geworden. Toen zij eenmaal een troon hadden bemachtigd en beklommen, die door niemand werd verdedigd, dan door de voorstanders eener dynastie, die meer door gebrek aan volksgunst dan door de macht der overweldigers bezweek, sloot China zich over hen heen, heeft hen verzwolgen, in zich opgenomen. Nog meer dan dat, het heeft zijn grenzen tot over hen uitgebreid en hun plaats ingenomen.

Eigenlijk gezegd is Mandsjoerije niets anders dan een Chineesche provincie, waar het regeerend vorstenhuis alle mogelijke moeite heeft om, zonder nog te spreken van de volksgebruiken, alleen maar het onderwijs in de Mandsjoersche taal te onderhouden. Ja, maar de Mongolen en Mandsjoeren waren barbaren, zal men zeggen. Maar waren de Germaansche horden, die Gallië in de 5e eeuw binnenrukten ook geen barbaren en lijden wij nu nog niet ten gevolge van de ruwe sporen die zij in onze beschaving hebben achtergelaten? Het zijn overigens niet alleen Aziatische volken, die in China zijn gevallen. Groote Europeesche machten hebben zich er ook gemengd. Men weet dat Rusland onder anderen herhaalde malen vrij uitgestrekte stukken grond ten Noordwesten en Noordoosten van het Chineesche keizerrijk heeft ingelijfd. Ten Noordoosten zijn het slechts uitgestrekte steppen, ter nauwernood bewoond door stammen, die evenmin Chineesch of Mandsjoersch als Russisch of Siberisch zijn. Deze veroveringen heeft Rusland behouden. Maar in die streken waar China reeds sedert langen tijd gevestigd is, waar het zijn strafkoloniën heeft, zou Rusland het niet ernstig aandurven. Daar stoot het op een macht grooter dan die van zijn despotisme en van zijn legers, omdat het daar niet alleen menschen maar ook zeden aantreft, waarvan het niets begrijpt en die zich niet met de zijne kunnen vereenigen.

Wat de Franschen en Engelschen betreft, de onlangs voorgevallen gebeurtenissen in Tonkin maken, volgens Eugène Simon, het overbodig aan die van 1860 te herinneren.

Ondanks het overwicht van het Fransche leger en de bewapening weet men met welk een prijs zij het op de Chineezen behaalde voordeel hebben betaald. Waar kwam dan die weerstand vandaan, dien de Chineezen boden en waartegen wij ons ten slotte zouden verpletterd hebben? Noch hunne geldelijke middelen, noch hun militaire macht kunnen zeker met de Fransche vergeleken worden en toch zal iedere oorlog door Frankrijk tegen de Chineezen gevoerd ten slotte Frankrijk meer na- dan voordeel opleveren.

Wij vinden daar voor ons een levenden muur, dichter en hechter dan alle bolwerken ter wereld, gebouwd door een twintig- of dertig-eeuwige beschaving en gegrondvest op den arbeid en de rechtvaardigheid.

Frankrijk kan desnoods met geweld de regeering dwingen zijn traktaten te onderteekenen, maar zoolang niet het volk zelf van de nuttigheid dier verdragen overtuigd zal zijn, zoolang zullen alle overwinningen niets baten en zal noch de handel noch de nijverheid daarmede iets gewonnen hebben.

OPVOEDING VAN GEVANGENEN.

Onder bovenstaanden titel schrijft Mr. A. de Graaf in „*De Vragen des Tijds*" een artikel, dat eene toelichting bedoelt te zijn van een boekje van A. Winter over het *Elmira-Reformatory* in New-York-State, onlangs door hem vertaald en uitgegeven onder den titel: *Opvoeding van gevangenen.*

Maar die toelichting heeft den vorm van een bestrijding van dr. E. Laurillard, die in het *Paleis van Justitie* van 2 Juni j. l. een kritiek schreef onder den titel „*Bedenkingen tegen het Elmira-stelsel*"

Vóór tot de bespreking van dr. Laurillard's artikel over te gaan, geeft Mr. de Graaf in enkele woorden, voor hen die het boekje van Winter niet hebben gelezen, een korte uiteenzetting van de beginselen van het Elmira-stelsel.

In 1876 legde mr. Z. R. Brockway, die vóór dien tijd jarenlang inspecteur der gevangenissen van den staat New-York was, een plan van organisatie voor aan het wetgevend lichaam, dat verbetering en opvoeding van misdadigers bedoelde. Het plan werd aangenomen en de proefneming begon met 184 misdadigers, jonge mannen van 16 tot 30 jaar, niet-recidivisten. Thans telt het instituut te Elmira 1500 gevangenen, terwijl zes andere staten in Noord-Amerika het voorbeeld navolgden.

Het stelsel van Brockway komt hierop neer.

De rechtbank veroordeelt den misdadiger tot gevangenisstraf gedurende onbepaalden tijd (hierin is een beperking, welke ik hieronder zal mededeelen.) De directeur is het, die in overleg met het bestuur van de gevangenis, bepaalt wanneer hij zal ontslagen worden. Dit geschiedt, zoodra men oordeelt dat de misdadiger voldoende blijkt verbeterd te zijn, om zonder gevaar voor de maatschappij en voor hem zelf zijn vrijheid te herkrijgen. Het voorrecht der vrijheid kan hij eerst langzaam, door het zich verwerven van al meer vrijheden, in zijn geheel veroveren. Daarom is de inrichting verdeeld in verschillende klassen, die de gevangene doorloopen moet, om zoodoende trapsgewijze het einddoel te bereiken. Zoodra hij aankomt, wordt hij door den directeur nauwkeurig bestudeerd en geplaatst in de klasse waarin deze denkt dat hij thuis behoort. Uit deze klasse kan hij nu opklimmen in een hoogere klasse door

het verkrijgen van een zeker aantal marken of punten. Deze punten moet hij verwerven op drieërlei gebied tegelijk, wil hij bevorderd worden n.l. op het gebied van arbeid (allerlei soort van arbeid wordt er verricht en geleerd: landbouw, fabrieksarbeid, enz., de gevangene mag zelf kiezen, wenscht hij dit niet, dan kiest de directeur), op het gebied van schoolonderwijs (zooveel mogelijk wordt door de allerbeste leeraars onderwezen), en wat betreft zijn gedrag. De verkregen punten kan hij door slecht gedrag, door slechte vorderingen enz. weer verliezen, waardoor zijn bevordering, en dus zijn ontslag wordt vertraagd. Is hij eindelijk in de hoogste klasse aangekomen, en heeft hij ook daar de altijd weer zwaarder wordende proef goed doorgemaakt, dan wordt hij voorgedragen voor ontslag. Eerst zoekt men dan een betrekking voor hem, en daarop wordt hij ontslagen, echter voorwaardelijk; gedurende zes maanden staat hij onder toezicht van een ambtenaar van de gevangenis (niet onder politietoezicht) en moet maandelijks een rapport indienen van zijn patroon, waaruit blijkt dat hij zich goed heeft gedragen. Zijn deze rapporten niet goed, dan kan hij gedwongen worden terug te keeren in het *Reformatory*, en moet daar dan blijven zoolang als weer noodig blijkt (hij kan ook vrijwillig terugkeeren); zijn de rapporten wel goed, dan is hij na zes maanden geheel vrij.

De geheele inrichting is dus feitelijk een maatschappij in het klein, met dezelfde eischen. Onze gevangenis is juist omgekeerd een volkomen onreëele wereld, met geheel andere eischen, zonder den minsten waarborg dat wie zich daar goed gedraagt, dat in de maatschappij ook zal kunnen.

De vonnissen zijn niet geheel onbepaald; de wet beperkt den tijd tot het maximum dat bij de strafwet op het misdrijf is gesteld, doch mr. Brockway betreurt deze beperking, daar zij soms verslappend werkt op de energie van den gevangene; hij krijgt dan weer het gevoel dat hij na zekeren tijd toch vrij komt, terwijl Brockway wil, dat de misdadiger onverbiddelijk zal worden overgegeven aan zijn eigen krachtsinspanning, opdat hij niet terugkeere in de maatschappij, vóór hij daar weer in leven kan.

Dr. Laurillard bestrijdt het stelsel op grond van de volgende aanhaling: „Ook daarbinnen geen straffen", citeert echter niet: „De uitvinding en organisatie van het marksysteem (goedkeuringen) maakt deze disciplinaire straffen, die algemeen in strafinrichtingen van kracht zijn geheel overbodig." Van dit geheele marksysteem en zijne beteekenis als trapsgewijze vrijheidsherovering maakt Dr. L. slechts terloops melding.

> En toch ligt volgens Mr. de Graaf in dit zelf langzaam veroveren van zijn vrijheid het geheele geheim. Het klinkt zoo eenvoudig en daarom leest men er licht over heen, maar de consequenties er van zijn enorm. Gij zult uw vrijheid terugkrijgen, maar alleen wanneer gij u in alle opzichten inspant. Iederen keer dat gij dit niet doet, verliest gij een punt en komt later vrij. Dit is de onverbiddelijkheid zelve, het is daarbij volkomen rationeel, de man moet zelf inzien dat hij zijn vrijheid niet terug kan krijgen, alvorens hij toont haar te kunnen gebruiken, en is het tevens nooit hopeloos, want altijd kan hij weer beginnen zich in te spannen. De meeste straffen zijn juist omgekeerd, verslappend, doelloos, hopeloos.

Zoo te recht heeft de redacteur van de *Politiegids* het boekje besprekend, de volgende zinsnede er uit boven zijn artikel geplaatst:

„De ondervinding in Elmira geeft de vaste overtuiging dat een van de zwaarste straffen voor misdadigers is opvoeding". En daaraan gaat in het boekje van Winter vooraf: „Echte misdadigers hebben over het algemeen een bepaalde voorliefde voor al wat laag en gemeen is, zij haten iedere lichamelijke en geestelijke bezigheid, die hen voert tot een beteren en edelen gedachtengang."

Wanneer Winter dus schrijft: „Ook daarbinnen geen straffen", dan is het duidelijk dat hij bedoelt: geen straffen als: sluiten in de boeien, cel donker maken, op den vloer slapen, water en brood, opsluiten in het cachot d. i. in een donker hol etc.. straffen die overblijfselen zijn van de afgeschafte martelingen en die met deze gemeen hebben, dat zij wel wreed en nadeelig zijn voor den misdadiger, maar toch veel te gemakkelijk, heel wat gemakkelijker dan de indirecte straffen die in Elmira worden toegepast, immers bij al die martelingen blijft de misdadiger toch passief, hij hoeft er niets voor te doen, en dat is voor de meesten hoofdzaak. Het vernuftige van het eenvoudige Elmira-systeem is dat het indirect dwingt tot voortdurende inspanning, inspanning van de spieren, van de hersens, van alles.

Naar de meening van Mr. de Graaf heeft men bij het straffen de keuze tusschen: straf = marteling, of straf = opvoeding. Een derde is er niet. Alle straf die niet verbetert, treft niet datgene in den misdadiger wat gestraft moet worden, is daarom marteling.

Wanneer men onvoorwaardelijk breekt met het beginsel van martelen en daarvoor in de plaats stelt: opvoeden, zal een konsekwentie daarvan zijn, dat de duur der opvoeding uitsluitend en alleen bepaald wordt door hem die opvoedt, dus door den direkteur en het bestuur van de gevangenis.

Hoe kan ooit ter wereld iemand anders als de opvoeder zelf bepalen (en dan nog wel tijdens de opvoeding, naar bevind van zaken) hoe lang de opvoeding duren moet?, vraagt de schrijver.

Het beginsel van „onbepaalde vonnissen" moet door ieder aanvaard worden die breken wil met de marteling, immers dàn alleen krijgt tijdelijke vrijheidsbeneming een redelijken zin, wanneer de gevangene de vrijheid zelf heroveren moet.

> De vraag hoe dit bij ons praktisch uit te voeren is, komt eerst in de tweede plaats in aanmerking. Dat het beginsel een geheele omwerking van ons Wetboek van Strafrecht eischt, kan immers geen wezenlijk bezwaar zijn.

Zoo gelooft Mr. de Graaf ook niet aan den ernst van het bezwaar dat er ten onzent geen geschikte

menschen te vinden zullen zijn om als directeur op te treden. Waarom zouden in ons land wel voor andere betrekkingen, die niet minder moeilijk zijn, als directeur van een krankzinnigengesticht enz. enz. geschikte menschen te vinden zijn en hiervoor niet? Mochten zij er thans nog niet zijn, dan zullen, zooals altijd, de nieuwe toestanden de nieuwe menschen te voorschijn roepen: in een oorlog zijn er altijd plotseling dappere menschen, waarvan men vroeger nooit had gehoord. Het moge waar zijn dat hij, die dit stelsel uitdacht en voor het eerst toepaste, een geniaal man is, het is toch niet waarschijnlijk dat alle zes directeuren van de Reformatories in de andere staten van Noord-Amerika eveneens genieën zouden zijn! Laat men eerst de juistheid der beginselen erkennen en de positie van een directeur van zulk een gevangenis zeer hoog stellen, even hoog als die van een rechter, dan zullen de menschen komen die geschiktheid hebben en zij zullen zich vormen in de practijk.

Wat de principieele bezwaren aangaat, de voornaamste die de schrijver gehoord heeft, zijn deze:

1. De Staat kan niet opvoeden.

Men kan hier lang over twisten, maar hij stelt hiertegenover de volgende vraag:

Dus moet de Staat martelen?

Martelen mag den naam van straffen niet dragen.

De gedachte zal daarom met ontwijfelbare zekerheid doordringen: straffen is opvoeden.

Van wien nu die opvoeding zal moeten uitgaan, van den staat, de overheid, de kerk of de maatschappij, laat men daarover twisten, als maar eerst wordt toegegeven: misdadigers moeten gestraft, d. i. opgevoed worden.

2. In de volksmeening zal straffen niet meer het karakter van straffen behouden, dus de afschrikking zal weggaan en het kwaad niet meer kwaad genoemd worden.

Dezelfde vrees is gevoeld toen het brandmerken enz. werd afgeschaft; toen oordeelde men de gevangenis veel te zacht en niet afschrikkend genoeg, en hoeveel strenger nog zou men geoordeeld hebben over onze tegenwoordige zindelijke, uitstekende gevangenissen. Nu denkt niemand er zoo meer over; van mindere afschrikking, van een mindere appreciatie van het kwaad is niets gebleken. Zoo zal het ook hier gaan, vrijheidsberooving zal haar afschrikking blijven behouden.

De pijnlijkheid van de dwangopvoeding zal op den duur in het volksbewustzijn doordringen en de appreciatie van het kwaad zal naar mijn meening veel juister worden, het oordeel veel scherper, omdat men meer begrip zal krijgen van de oorzaken van misdaad. Doordat straffen opvoeden wordt, zal men aan de oorzaken meer aandacht moeten wijden en men zal al meer ontdekken dat die oorzaken voor een groot deel terug te brengen zijn tot fouten, waaraan ook niet-misdadigers zich dagelijks schuldig maken, en die, al leiden zij niet steeds tot misdaden, niet minder slechte gevolgen moeten hebben waar men thans nog geen blik op heeft. Dat zij bij ons doorgaans niet tot misdaden leiden, ligt voor een groot deel aan gunstige omstandigheden, financieel en maatschappelijk, ook aan intellectueel en moreel tegenwicht in ons, door afkomst en opvoeding. Men zal dan kwaad gaan noemen wat men nu nauwelijks telt. Om een klein voorbeeld te noemen: slordigheid wordt thans nog niet zeer zwaar geteld, kan wellicht over een eeuw gelijk worden geacht met leugen, en zoo is er zooveel.

Ten slotte:

3. De rechter heeft alleen te maken met de misdaad, niet met den misdadiger.

Ook deze opmerking is, evenals n°. 1, zeer geschikt voor debatten. Mr. de Graaf is het er echter mee eens. Naar mijn meening, zegt hij, zal de rechter juist veel minder dan hij nu doet, zich moeten verdiepen in levensbijzonderheden etc. van den overtreder van de wet; dit onderzoek kan toch nooit anders dan oppervlakkig zijn, alle appreciatie leidt hier noodzakelijk tot het afgaan op persoonlijke indrukken.

Ook geloof ik niet dat men er op vooruit zal gaan, wanneer juristen examen moeten doen in de crimineele anthropologie, zulk een studie moet voor een jurist oppervlakkig blijven en kan nooit anders dan ten hoogste tot gevaarlijk dilettantisme leiden.

Neen, laat de jurist jurist blijven. Laat de rechter oordeelen welke daad niet geduld kan worden, maar laat hij niet bepalen wat hij onmogelijk bepalen kan: hoe lang iemand die een misdaad bedreven heeft uit de maatschappij moet worden gebannen en wanneer hij daarin weer veilig kan terugkeeren.

Laat dit opgedragen worden aan hem die den gevangene behandelt, den directeur van de gevangenis, gecontroleerd door een bestuur.

Er is nog een bezwaar genoemd, dat Mr. de Graaf wenscht te beantwoorden en dat hij zou willen noemen: het populaire bezwaar, omdat hij het van de meest verschillende personen heeft gehoord, wetenschappelijke mannen, jonge meisjes, geletterden en ongeletterden, die het boekje van Winter lazen, dat dus bij ieder die van deze dingen hoort, schijnt op te komen. Alleen heeft hij het niet gehoord (en dat is opmerkelijk) van menschen uit het volk, met wie hij deze zaak besprak.

Het populaire bezwaar is dit:

„Waarom zal zooveel zorg, kracht, geld besteed worden aan deze menschen, die allen iets op hun geweten hebben, terwijl er duizenden arme stakkers rondloopen die nooit iets misdreven hebben, aan wie niets wordt gedaan?

Waarom? Omdat het niet anders kan. De maatschappij moet reageeren tegen misdaad, dit is bestaansvoorwaarde, de staat moet de misdadigers onschadelijk maken, en dit kan alleen geschieden óf door hen te dooden of levenslang op te sluiten, óf door hen te verbeteren. Alle andere maatregelen maken den toestand erger. Dooden en levenslang opsluiten, zal, al wordt het aange-

wend, altijd op slechts weinig gevallen toepasselijk zijn, de groote massa zal alleen op de laatste wijze gestraft kunnen worden.

En dan vraag ik: is het zeker dat, wanneer men den toestand laat zooals hij is, dus niet al die zorg, kracht, geld aan misdadigers besteedt, deze zorg, kracht, geld aan de armen zullen worden besteed? En dan, wanneer men om deze reden den toestand laat zooals hij is, wie zullen daar het meest onder lijden?

Juist die armen, die men niet verongelijkt wil zien. Is niet iedere misdadiger die slechter, slapper uit de cel in de maatschappij terugkeert, een ramp voor zijn omgeving, een bron van kwaad en verdriet? En wie zijn die omgeving? Zijn het niet meestal juist die armen: een vrouw, een vader, kinderen, buren, dikwijls oppassende menschen die lijden onder de aanraking met dezen geestelijk besmette? Zijn het niet vooral de werklieden die halstarrig weigeren te dulden dat hun patroon een ontslagen gevangene als werkman aanneemt? Klagen niet alle genootschappen die zich ontslagen gevangenen aantrekken hier te lande en in andere landen steen en been over de hardvochtigheid van patroons maar vooral van werklieden tegenover ontslagen gevangenen? En hebben de werklieden niet volkomen gelijk dat zij de aanraking met deze menschen vreezen?

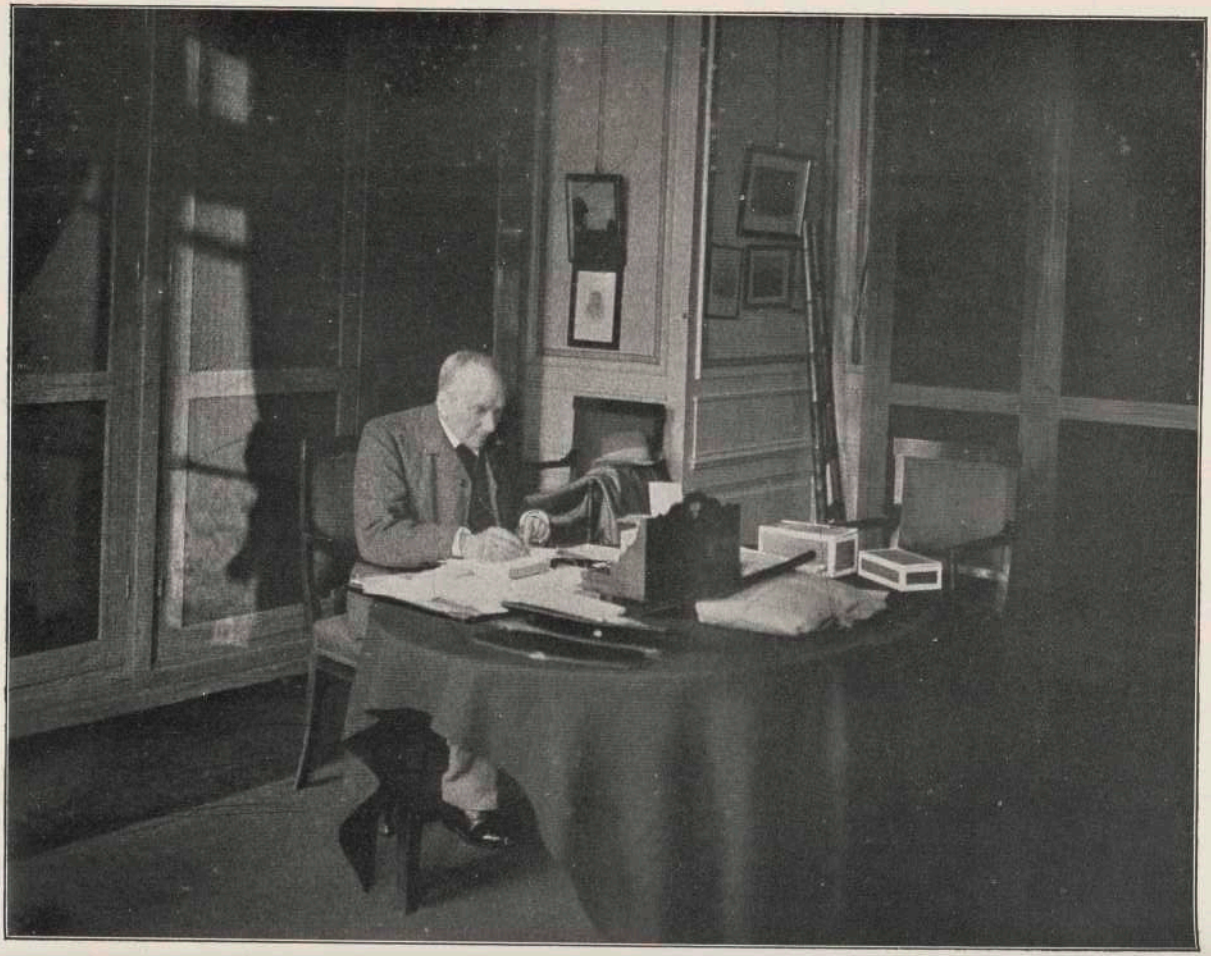
Omgekeerd: wie zullen er het meest van profiteeren wanneer die gevangene veranderd, verbeterd, ontwikkeld, beschaafd, milder gestemd, waardiger, met meer kennis en bekwaamheid uit de gevangenis komt?

Zijn het niet in de eerste plaats de armen? Een vrouw, een vader, kinderen, buren, voor wie zoo iemand nu een bron van geluk, van ontwikkeling, van beschaving kan worden, die hen kan doen genieten van al wat hij geleerd heeft op elk gebied, wiens invloed nu een zegen in plaats van een vloek kan worden.

Waarlijk men doet den armen al een zeer slechten dienst wanneer men, uit een verkeerd begrepen billijkheidsgevoel tegenover hen, er op aandringt den toestand te laten zooals hij is.

Hiermede samen hangt het argument, dat deze voortreffelijke opvoeding een premie zou zijn op de misdaad, dat men een misdaad zal gaan plegen opzettelijk om in zoo'n inrichting te komen.

Het antwoord hierop ligt voor de hand: iemand die zich niet schaamt een misdaad te plegen, om vooruit te komen in de wereld is een misdadiger, en het is zeer noodig dat zoo iemand gestraft wordt. Is het misdrijf van zeer geringe beteekenis, is de persoon niet misdadig van aanleg, welnu, dan zal ook dit spoedig blijken en de man weldra ontslagen worden.

F. W. VAN EEDEN.

KARAKTERSCHETS.

F. W. VAN EEDEN.

Het geslacht van 1800.

De tijd der Aurora's en andere Almanakken. De tijd der rokken met vergulde knoopen en der kuitbroeken.

De tijd der trekschuiten en diligences, der lange Goudsche pijpen en theetuinen buiten de stad.

De tijd die door Bakker Korf en David Bles in de typen van babbelzieke en oude theetantes, dutlende poezen, clavesimbel spelende jonge meisjes, der wijn- en aan pijpen slurpende oude heeren op het doek is gebracht.

De tijd, dat men nog in kleine stadjes, met weinig verkeer naar buiten, knusjes onder elkander leefde met veel partijtjes en theetjes en visitetjes, en zich best met elkaar amuseerde.

Maar óók de tijd der Nutsavondjes met guitige voordrachten, reciteerende dominees, komiekige heeren, toen iedere famille zijn dichter had, toen het tot den „bon ton" behoorde een „mooi vers" te kunnen maken, toen het rijmen in de lucht zat en men nog verzen van buiten kende.

De heer F. W. van Eeden, de sekretaris der „Maatschappij ter bevordering van Nijverheid", en direkteur van het Koloniaal en Kunstnijverheid Museum — de „oude" van Eeden, zooals hij nu èn met het oog op zijn leeftijd, èn meer ter onderscheiding van zijn zoon, den dichter-tolstoïaan Dr. Frederik van Eeden genoemd wordt, — de heer F. W. van Eeden is de zoon van een vader uit dien tijd.

En die oude Van Eeden, Dr. Frederik's grootvader, was een échte zoon van zijn tijd. Hij was een opgewekte, levenslustige man, en hij dichtte, hij rijmde, hij maakte verzen. In zijn woonplaats, Haarlem, was hij een „joyeux compagnon", die geïnspireerd op Bilderdijk, groote, klankdreunende gedichten produceerde, honderden regels die om den ander op elkander rijmden. Hij was een waardig zoon van den kuitenbroekigen, dichtenden, theekoepels-bezoekenden en aan Goudsche pijpen lurkenden tijd.

Maar grootpapa Van Eeden bekleedde te Haarlem tevens een, zelfs in en voor dien tijd gewichtig ambt. Hij was namelijk sekretaris van de Nederlandsche

ter bevordering van Nijverheid

Deze Maatschappij werd op het einde der vorige eeuw (in 1777) gesticht en beoogde het doel, dat genoegzaam door haar naam wordt uitgedrukt. In den beginne echter was zij de „Oeconomische Tak van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen" geheeten. Een harer hoofdafdeelingen droeg den naam „*Koophandel en Coloniën**). Vele van haar besluiten gedurende de eerste jaren van haar bestaan hadden de welvaart der Koloniën ten doel, tal van onderwerpen op koloniaal gebied werden bij haar behandeld, en voorzeker zou die richting nog een groote uitbreiding hebben verkregen, als niet de Omwenteling van 1795 en de daarop gevolgde stilstand in onze nationale nijverheid verlammend hadden gewerkt op het organisme dier maatschappij. Bovendien was Nederland in het laatst der vorige eeuw te diep gezonken en het herstel der vervallen nijverheid was tè zeer boven haar krachten, dan dat de maatschappij, met louter *zedelijk* werkende middelen, in den beginne veel tot de bereiking van haar doel kon bijdragen.

Engeland had ons bovendien door zijn toenemenden invloed overweldigd, en was op koloniaal gebied meer en meer onze meester geworden. De „*Oeconomische Tak*" bleef wel, zoo goed als 't ging, werkzaam, maar zijn arbeid bepaalde zich hoofdzakelijk tot prijsuitlovingen, verslagen van landbouw en vruchtelooze pogingen om voor altijd ondergegane vaderlandsche industrieën te doen herleven. De *koloniale* belangen traden toen op den achtergrond. De „Commissie van Koophandel en Koloniën" had niets meer te rapporteeren: zelfs na het herstel onzer onafhankelijkheid bleef zij sluimeren, tot zij eindelijk in 1827 in de „Commissie van Koophandel, Zeevaart en Visscherijen" werd opgelost.

Van 1813 tot 1830 kwamen er in de Maatschappij toenmaals „de Nederlandsche Huishoudelijke", evenals in het Nederlandsche volk, een geest van zwakheid, een opsluiting in kleinen kring, een

*) Zie het „Gedenkschrift" door F.W. v. Eeden (1884).

proveniershuis-leven, en verdween meer en meer het ras dat eenmaal de zeeën beheerschte en half Indië overwon.

Onze vereeniging met België was daarvan een der voornaamste oorzaken. Maar na de Belgische Omwenteling ontwaakten wij gelukkig weer uit dien dommel. Nederland voelde zich weer vrijer en van een last bevrijd. Toen werd ook op de *Koloniën* meer aandacht gevestigd en het verlies van België werd door de snel toenemende belangrijkheid der Oost-Indische Bezittingen wel tienvoudig vergoed.

Ook in de „*Maatschappij*" deed zich die herleving van den nationalen geest door belangrijke verschijnselen gelden, onder welke in de eerste plaats dient genoemd te worden de instelling van een „Tijdschrift" en later de stichting van het „Koloniaal Museum."

Met de instelling der jaarlijksche Kongressen en de verplaatsing der Algemeene Vergadering in de verschillende Departementen nam de Maatschappij in belangrijkheid toe, en de algemeene nationale Tentoonstelling, naar aanleiding van de nieuwe wet, in 1861 gehouden, opende de baan tot een daadwerkelijk streven, dat allengs het vroegere meer beschouwende en redeneerende stelsel verving.

De zoon aan de beurt.

Maar met deze korte vermelding van enkele bizonderheden uit de geschiedenis der „Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid" tusschen 1830 en 1860 zijn wij ook tevens aan een nieuw menschengeslacht gekomen. De Hollanders van 1830 waren zoo langzamerhand door die van 1860 vervangen. Jongere krachten zetten de taak van hun ouderen voort.

Dat ging zoo in de groote burgerlijke samenleving, maar óók in deze kleinere Maatschappij. De mannen, die in 1830 hun krachten en hun tijd aan den bloei en de ontwikkeling dier Maatschappij gegeven hadden, waren hun plaats gaan innemen aan hen, die tot het geslacht van hun zonen behoorden.

Zoo ook in het Sekretariaat der Maatschappij t. B. v. N.

De oude heer Van Eeden — grootpapa Van Eeden — die jarenlang dit sekretariaat had waargenomen, was in de tweede helft der vijftig sukkelig geworden en moest herhaaldelijk zijn betrekking door zijn zoon, die in 1829 geboren was en toen dus ongeveer den dertigjarigen leeftijd had bereikt, den tegenwoordig „ouden" heer F. W. van Eeden, den hoofdpersoon van dit opstel, laten waarnemen. En toen hij eindelijk om gezondheidsredenen in 1859 zijn betrekking neerlegde, viel de keus voor een opvolger op dien zoon, welke reeds met den gang der zaken van het sekretariaat vertrouwd was

Deze zoon, F. W. van Eeden, is toen de man geworden onder wiens sekretariaat de Maatschappij een nieuw tijdperk van herlevenden bloei is tegemoet gegaan, een bloeitijdperk waartoe de stichting van het Koloniaal Museum, hetwelk men hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend aan zijn initiatief, zijn veerkrachtige en onverpoosde energie te danken heeft, zeer veel heeft bijgedragen.

De stichting van het Koloniaal Museum.

Niet lang na 's heeren F. W. van Eeden's benoeming, ontkiemde in 1864 bij de Maatschappij het plan voor een blijvende instelling, gewijd aan de voortbrengselen der *Koloniën*.

Een voorstel daartoe, ingediend door het Utrechtsche Departement en afkomstig van den heer Prof. W. J. Gunning, werd door de Algemeene Vergadering in dat jaar aangenomen en directeuren droegen toen den jeugdigen heer Van Eeden op, allengs een koloniale verzameling uit geschenken bijeen te brengen.

De aanvang was bescheiden. Op een zolderkamertje in zijn vroegere woning*) werden de eerste geschenken bijeengebracht: een model Javaansche markt, een boog met pijlen en pijlkoker van Borneo, een verlakte gajong van Palembang en een paar gétah pertja muilen, ziedaar de eerste kern van het Museum! Ook het archief der Maatschappij leverde zijn bescheidene maar belangrijke bijdragen aan het nieuwe Museum. In 1844 had zij den heer Teysman, destijds hortulanus aan 's Rijks Plantentuin te Buitenzorg, met de Gouden Medaille bekroond voor een inzending van 150 kilo vezelstof van een op Java wildgroeiende Agavesoort, welke vezelstof tevens nog een sieraad der verzameling is, en volgens getuigenis van ervaren fabrikanten, voor de touwslagerij door weinig andere vezels wordt overtroffen. Voorts bezat het archief een reeks van monsters, toelichtende de bewerking van het Nieuw Zeelandsch vlas (Phormium tenax), behoorende bij een in 1845 bekroonde verhandeling van den heer Cazaux van Staphorst, eenige monsters was en vruchten uit de Babaentrie en een monster gom-copal uit Suriname, waarvoor G. W. Wittehouw in 1787 en H. C. Flohr in 1789 zijn bekroond. Deze zijn dus de eerwaardigste monsters uit het thans zoo uitgebreide Koloniaal Museum.

Tot de eerste begunstigers behoorden ook de „Nederlandsche Handelmaatschappij", de heer A. H. Walter, sekretaris van het Departement Amsterdam, en wijlen den Direkteur Mr. S. C. J. W. van Musschenbroek, destijds Resident van Menado.

In 1865 was de verzameling reeds zoodanig aangegroeid, dat ernstig werd uitgezien naar een lokaal. Op eene wandeling met den toenmaligen

*) Zie t. a. pl. bladzijde 8.

voorzitter, Prof. van der Boon-Abesch, viel het oog van den heer Van Eeden op de verlaten benedenverdieping van het Paviljoen-Welgelegen op den Dreef te Haarlem, waaruit kort tevoren de verzameling voor de Galogie van Nederland naar het Leidsch Museum van Natuurlijke Historie was overgebracht. Op zijn voorstel werd toen die ledige ruimte gevraagd en niet lang daarna van de regeering door een beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken, destijds wijlen Mr. J. R. Thorbecke, in gebruik gegeven.

De geldelijke middelen waren echter natuurlijk beperkt. Een gift van *f* 300.— van een vaderlandsche instelling was zeer welkom. Een adres aan den Minister van Koloniën en een circulaire aan de Indische Genootschappen werden verzonden en gunstig beantwoordt. De toenmalige Minister, de heer Fransen van de Putten, meldde dat de Koloniale Besturen waren uitgenoodigd tot medewerking voor het Museum en spoedig daarop volgde de toezending van een partij Goemoetie-vezelstof bij het Departement van Koloniën voorhanden, en van een groote verzameling Rottan-soorten van Borneo, bijeengebracht en aan het Goevernement aangeboden door een Engelschman, den heer Walter.

Een exubérante natuur.

Het gaat niet aan, voet voor voet de ontwikkeling van het Koloniaal Museum uit een verzamelingetje op een zolderkamertje tot de prachtige kollektie, die zich nu in de zalen van het groote gebouw op den Dreef te Haarlem bevindt, te volgen. Het zou een artikel op zich zelve kunnen worden. Maar een artikel, waarin toch op iedere bladzijde de naam van den heer F. W. van Eeden zou voorkomen. Want; aldus schreef de heer Van Eeden ter gelegenheid van het twaalf en een halfjarig bestaan van dat museum in 1884:

> de geschiedenis van het Koloniaal Museum is een geschiedenis van veel strijd, moeite en zorg. Niemand die niet, zooals ik, haar mede heeft beleefd, kan beseffen, hoeveel arbeid die stichting gekost heeft. Groote geldelijke opofferingen, buitengewone subsidiën heeft zij nooit gevraagd, — alleen voor den catalogus. — Wij hebben geroeid met de riemen die we hadden.

Maar om te kunnen roeien, met de riemen die men heeft, en 't dan nog zóóver te kunnen brengen, daarvoor heeft men een goeden roeier in de boot noodig.

En dàt was de direkteur van het Koloniaal Museum.

Van zijn vader had hij de levendige, opgewekte pétillante natuur geërfd, maar ook diens liefhebberij in dichten en rijmen. Er zijn mogelijk weinig menschen van het geslacht van den nu zeventigjarigen heer Van Eeden, die zooveel Hollandsch in dichtmaat hebben gesteld als hij. Boeken, folianten heeft hij volgerijmd en dikwijls niet onaardig. Zijn sekretariaat der vereeniging „*Demokriet*" gaf hem daar ruimschoots gelegenheid toe. Maar daar komen wij straks op terug.

Zijn levendigheid en opgewektheid moeten echter — dat ziet men den beweeglijken en onrustigen grijsaard nóg aan — aan een heftig zenuwleven hebben vastgezeten. Hij moet iemand geweest zijn, die licht getroffen, fijn van gevoelen was, wiens indrukken druk en onafgebroken in hem opborrelden. Men zou hem het omgekeerde van een gesloten natuur kunnen noemen. Zijn zenuwleven verwekte een groote exubérantie bij hem.

F. W. van Eeden.
(Portret van omstreeks 1859).

een behoefte om zich te geven, te uiten. Praten, loopen, iets doen, verhalen, schrijven, wandelen, altijd bezig zijn, iets om handen hebben, zich aan iets kunnen gèven, zonder dàt voelde hij zich niet op zijn gemak. Niettegenstaande de vele geschriftjes en boeken, die hij gepubliceerd heeft, is hij toch geen man van de schrijftafel. Zittende moet hij een ongemak, iets gedwongens voelen, en thans nog, zooveel ouder en bedaarder, kost het hem blijkbaar nog moeite in zijn groote studeerkamer in het Paviljoen kalm eenigen tijd achtereen in zijn stoel achter zijn schrijftafel te blijven zitten. Telkens wipt hij op, staat hij overeind, dribbelsloft hij rond, heeft hij iets te laten zien, wil hij de Museumzalen weer in. En haast onverpoosd babbelt hij dan voort; hij heeft altijd

en voortdurend wat te vertellen, gezelligjes, knusjes, zooals een oud man die veel herinneringen heeft, veel détails weet, veel aangename herinneringen aan menschen heeft behouden. Ofschoon gebogen, met het hoofd een weinig op de borst, wat hardhoorig door den ouderdom, kan hij somtijds nog eensklaps dat hoofd opheffen, kan zijn oog ondeugend glinsteren, terwijl hij half binnensmonds een lach wegmoffelt, als de herinneringen aan lang geleden gebeurtenissen uit de geschiedenis der Maatschappij of van het Museum bij hem wakker worden. Jeugdige guitigheid, een guitigheid die hem in zijn jonge jaren als schalksch dichter en sekretaris van *Demokriet* een reputatie verschafte, leeft nu nog bij poozen in hem op.

Voor den opmerkzamen beschouwer is deze exubérante grijsaard iemand, wiens ouderdom een sterk zenuwleven heeft tot kalmte gebracht.

Behalve door zijn kennis, zijn studie, zijn zeer groote werkkracht, die hem bij uitnemendheid geschikt maakten voor het sekretariaat der Maatschappij en het direkteurschap van het Museum, ontleende hij aan zijn exubérante, levendige, pétillante natuur een steun van groote waarde bij de vervulling van zijn ambten. Beschikkende over vrij beperkte middelen, een kleine kas en een kleine lijst van ondersteuners, had het Koloniaal Museum in den beginne zeer moeilijke tijden door te maken en was het van veel belang, dat het zich den steun van aanzienlijke en rijke lieden in den lande verzekerde. En nu was de heer Van Eeden de rechte man om behalve het direkteurschap ook het opperceremonieschap van zijn Museum te bekleeden. Want door zijn onderhoudenden omgang, zijn pétillante causeriën, zijn gemakkelijkheid om menschen op hun gevoelige plaats te treffen, wist hij de honneurs van zijn Museum zoo goed waar te nemen, dat er meer en meer mannen van naam en invloed tot de begunstigers en de schenkers van belangrijke aanwinsten toetraden, en ofschoon het nu nog niet in bloeienden toestand verkeert, mag men toch gerust aannemen, dat het feit dat het zooveel jaren in stand is kunnen blijven, hoofdzakelijk van 's heeren Van Eeden's persoonlijkheid te danken is.

De toestand van het Koloniaal Museum.

Aan hetgeen wij van de oprichting van het Museum hierboven al mededeelden, kunnen we thans nog toevoegen, dat de verzamelingen in vijf jaren zoodanig in omvang waren toegenomen, dat direkteuren besloten het in het jaar 1871 voor het publiek open te stellen. Tot dusverre was het alleen voor leden der Maatschappij en belangstellenden toegankelijk geweest. De plechtige opening had plaats tijdens de Algemeene Vergadering der Maatschappij te Haarlem, den 13 Juli 1871, in het bijzijn van den Minister van Koloniën, wijlen Mr. P. P. van Bosse, den Burgemeester van Haarlem, Mr. E. A. Jordens, en direkteuren, afgevaardigden en vele donateurs en leden der Maatschappij.

En hoe het bezoek aan dit belangrijk Museum in den loop der jaren is toegenomen, wordt ons o. a. duidelijk gemaakt door het laatste Jaarverslag, waaruit wij o. m. vernemen, dat de kroningsfeesten in 1898 aanleiding gaven tot veelvuldig bezoek van landgenooten en vreemdelingen, vooral ook van de voorname gasten uit Indië. Den 27sten Mei van dat jaar bracht Pangeran Ario Mataram, broeder van den Soesoehoenan van Soerakarta, een bezoek, vergezeld van zijn beide zoons Raden Mas Mattes en Raden Mas van Son, en verder van Raden Mas Koesoemo Winoto en Raden Mas Poespo Atmodjo.

Den 24sten Augustus kwam de Sultan van Siak het Museum bezichtigen.

Deze bezoekers hebben hunne belangstelling door geschenken doen blijken en ook hunne verdere medewerking toegezegd.

De Prinsen van Koetei, die het Museum in 1897 hebben bezocht, hebben in 1898 een belangrijk geschenk van nuttige produkten van hun vaderland gezonden.

Het geheele aantal bezoekers bedroeg in het afgeloopen jaar 4048; bovendien kwamen ook de Krijgsschool te 's-Gravenhage, de Kadettenschool te Alkmaar, de Militaire Akademie te Breda, de Hoofdcursus te Kampen en de Rijks-Landbouw school te Wageningen, alsmede de leerlingen van een aantal lagere scholen, aan wie steeds volgaarne vrije toegang wordt verleend.

In Mei 1898 werd het Museum voor studie bezocht door den heer Hillier, verbonden aan het Botanisch Museum te Kew. Eene beschrijving van diens studiereis naar verschillende wetenschappelijke instellingen hier te lande en in België, komt voor in het Kew Bulletin van 1898, en daarin roemt de heer Hillier ten zeerste den rijkdom van dit Museum aan Indische produkten.

Onder de bezoekers van 1898 noemen wij o.a. nog den heer Dr. J. Brandes van Batavia, die de Indische handschriften aan een onderzoek heeft onderworpen; Dr. Trelease, direkteur van den botanischen tuin te Missouri, alsmede Dr. Boas, van het Natural History Museum te New-York.

De waarde van het Koloniaal Museum.

In het zoogenaamde „Vlugblad," uitgegeven tijdens het 7e Nederlandsch Natuur- en Geneeskundig Kongres, werd een oordeel over en een waardeering van het Koloniaal Museum uitgesproken, dat wij gaarne recht doen wedervaren.

Ieder zaakkundig bezoeker van het Museum, werd daarin gezegd, zal niet overdreven vinden de bewering, dat het als Produkten-Museum door geen dergelijk in Europa wordt overtroffen. Zelfs het „*Economic Museum*" van de „*Royal Botanic*

Gardens" te Kew (bij Londen) staat, wat Indië betreft, èn in rijkdom èn in klassificatie ten achter bij het *Koloniaal Museum* te Haarlem. Het is geen Museum waar de bezoeker door de vele boomen het bosch niet ziet en achteloos loopt langs het vele wat is tentoongesteld, omdat de oordeelkundige indeeling van het beziens waardige ontbreekt. Dat zeer hinderlijk gebrek is daar zooveel mogelijk vermeden. Het tentoongestelde is met overleg gegroepeerd; ieder produkt heeft zijn afzonderlijke afdeeling, als de beperkte ruimte dit nl. veroorlooft; zooveel mogelijk wordt alles door modellen, afbeeldingen. gedroogde planten, enz. toegelicht. Uit den aard der zaak is de ethnologische afdeeling klein; 't ligt ook niet op den weg dezer instelling deze tot hoofdattraktie te maken. 's Rijks Ethnographisch Museum te Leiden en dat van het Koninkl. Zoöl. Genootschap „Natura Artis Magistra" te Amsterdam, bezitten voor belangstellenden op dat gebied ruimschoots gegevens. Hoofdzaak blijven de ekonomische verzamelingen.

Bij de studie van Indische nuttige produkten dient men 1° te kennen hunne eventueele plantaardige en dierlijke vijanden, 2° over die produkten een oordeel kunnen vormen door eigen onderzoek en 3° de litteratuur over die produkten kunnen raadplegen.

Het is in Nederland niet mogelijk Indische plantenziekten volkomen te bestudeeren. Daarvoor staat zelfs machteloos het phytopathologisch laboratorium te Amsterdam, — maar kennis te maken met de dierlijke vijanden, daartoe biedt de zoölogische afdeeling van het Koloniaal Museum, waar eene zeer uitgebreide en uitmuntend gekonserveerde verzameling insekten is, schadelijk voor Indische kultuurgewassen, een rijke bron van studie aan.

Om over handelsprodukten en zaken, die dat worden willen, een oordeel uit te spreken, is een scheikundig laboratorium een onmisbaar hulpmiddel. Dit te bezitten, heeft jaren lang tot de vrome wenschen van het Museum behoord. En hoe kon dat anders? Vanwaar zou het Kol. Museum met zijn hoogst bescheiden inkomsten, het benoodigde geld van daan halen? En toch *is* het er nu. Het werd den 31ⁿ Mei 1898 plechtig ingewijd.

Het derde hulpmiddel, aldus lezen we van de hand van den heer J. J. Verwijnen op pag. 12 van genoemd „*Vlugschrift*," biedt de Bibliotheek. Ook deze mag zich voortdurend in kostbare aanwinsten verheugen. Niet alleen door belangrijke schenkingen van de verschillende departementen van algemeen bestuur, particulieren en wetenschappelijke instellingen hier te lande, maar ook uit het buitenland ontving de boekerij hoogst belangrijke geschriften van botanische inrichtingen, museums en andere wetenschappelijke lichamen. Zelfs geeft af en toe de Engelsche Regeering een gewaardeerd blijk van belangstelling, o. a. door het afstaan van een ex. van het uit negen deelen bestaand werk: „Dictionary of the Economic Products of India." De bibliotheek telt ongeveer 4000 nummers. Natuurlijk zijn er tal van boekerijen hier te lande, die haar in uitgebreidheid verre overtreffen, doch wat de litteratuur over koloniale producten betreft, neemt zij een waardige plaats onder hare zusteren in, en bezit zij vele geschriften, die elders niet in Nederland te vinden zijn.

. . . . hare werkzaamheden voortdurend aanschouwelijk te maken voor het publiek en hare

Ingang Koloniaal Museum. (Paviljoen te Haarlem).

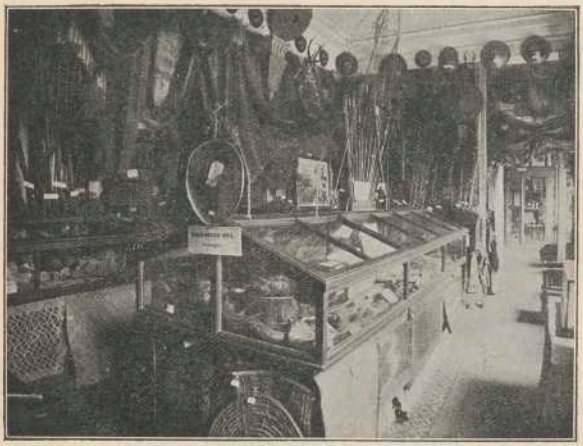
popularitèit daardoor uit te breiden. . . . dàt beginsel is nimmer uit het oog verloren, getuige eene werkzaamheid van het Museum, die vooral in de laatste jaren op den voorgrond is getreden, n.l. het kosteloos verschaffen van Ind. producten aan Nederlandsche scholen, onverschillig welke. Waarlijk, wanneer er ooit een handige „truc" is bedacht, om een beoogd doel te bereiken, dan zijn het deze z.g.n. schoolverzamelingen. Aan de zeer geringe kennis, die bij het gros der Nederlanders heerscht omtrent alles wat de kostbare Ned. Indische Koloniën betreft, wordt voor de kinderen nu eenigszins tegemoet gekomen door ze te laten zien wat er alzoo in „den Oost" groeit.

Die schoolverzamelingen bestaan uit monsters en herbarium, zoo noodig met takken en vruchten op spiritus, van koffie, kaneel, vanille, caoutchouc, indigo, rijst, pisang, manga, bamboe, kapok, enz. enz., mineralen, eetbare vogelnestjes, vogelspinnen, witte mieren, tjitjaks, toke's, enz. Zoo

mogelijk worden bij de verzamelingen gevoegd afbeeldingen van cultuurgewassen, landbouwwerktuigen, woningen, enz.

Ruim 200 scholen, tot in de uiterste hoeken van ons land, zijn al in 't bezit van zoo'n collectie. Maar Nederland telt 4483 lagere scholen! Eer al deze inrichtingen zijn voorzien, wordt er heel wat werkkracht en . . . geld vereischt. Op tweeërlei wijze tracht het Museum toch al iets te doen in het belang van het aanschouwelijk onderwijs op koloniaal gebied voor die scholen, welke nog geen collectie in eigendom bezitten, n.l. door het laten circuleeren van z.g.n. wandelcollecties en 2. door het uitgeven van een reeks platen, in lichtdruk, vervaardigd naar photo's van nuttige gewassen en culturen in onze Koloniën.

De reeks bestaat nu uit 48 platen, verdeeld in 4 seriën. Om eenigszins in de kosten aan de uitgave verbonden, tegemoet te komen, wordt voor

Een kijkje in het Koloniaal Museum te Haarlem.

iedere serie *f* 1.50 berekend.

Door eene uitgebreide binnen- en buitenlandsche correspondentie èn door de uitgave van geschriften, wordt een niet gering deel der nuttige werkzaamheid van het Museum practisch uitgeoefend.

Die uitgaven zijn 1°. de Beschrijvende Catalogus van het Koloniaal Museum, welke tevens is een handleiding tot de kennis der voortbrengselen van de Nederlandsche overzeesche gewesten. De catalogus, samengesteld door de HH. van Eeden, van Gorkom en de Loos, bestaat uit 18 deeltjes, die ieder op zich zelf een geheel vormen en tegen lagen prijs afzonderlijk verkrijgbaar zijn. Deze handige, nette boekjes, zijn bij duizenden in Nederland en Indië verspreid.

2°. De Verslagen en Bulletins. Deze verschijnen sedert 1892, 2 of 3 malen 's jaars; voor dien tijd zijn de mededeelingen, die van het Museum zijn uitgegaan, opgenomen in het „Tijdschrift uitgegeven door de Ned. Maatsch. t. b. v. Nijverheid." De strekking dezer Bulletins is meer uitvoerige inlichtingen te geven over een bepaald Indisch onderwerp. Zoo behandelde het laatst verschenen Bulletin: „De anatomische bouw der O.-I. ijzerhoutsoorten en van het djatiehout" en zal het eerstvolgend bevatten: Het verslag der onderzoekingen over indigo, in 1898 in ons laboratorium verricht.

Sedert 1894 geeft het Museum als extra Bulletin uit: „Nuttige Indische planten" door Dr. M. Greshoff. Elke aflevering van dit uitgebreide werk bevat een 10-tal monographieën der meer belangrijke economische en medicinale tropische gewassen, met afbeeldingen naar de natuur vervaardigd.

Het budget van het Museum.

Maar — en dit zal mogelijk verbazing verwekken — dit Museum, hetwelk op dit oogenblik zoo'n schat van belangrijke en leerzame voorwerpen bevat, beschikt slechts over een zéér gering budget, zóó gering dat men zich met verwondering afvraagt hoe 't in 's Hemelsnaam mogelijk is, dat het zich met zoo'n klein jaarlijksch inkomen bedruipen kan, en hoe de regeering en het volk van een land, dat na Engeland de meest uitgebreide koloniën bezit, een Museum, dat ter bevordering van de kultuur, de industrie en de ontwikkeling dier koloniën is gesticht, in zulk een financieel deplorabelen toestand kunnen laten voortvegeteeren.

De kwalifikatie „nationale schande" wordt wel eens zeer gedachteloos op de beoordeeling van minder gunstige vaderlandsche toestanden toegepast, maar misbruikt zou het zeker niet zijn wanneer het ter kenschetsing der onverschilligheid van regeering en volk tegenover ons Koloniaal Museum werd genoemd.

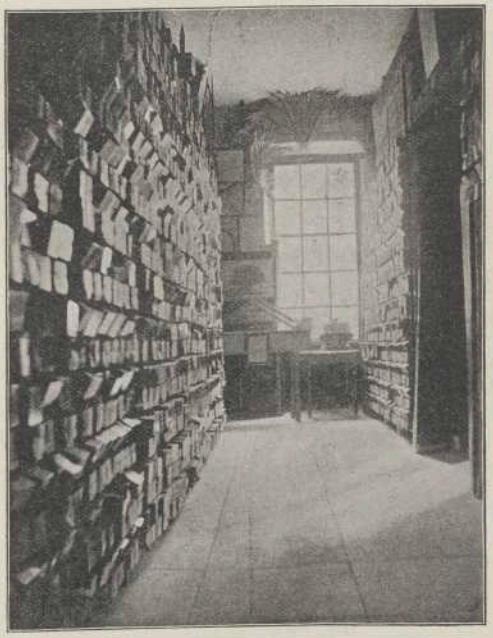
Behalve de vrijdom van huishuur (het gebouw behoort aan den Staat, die het gratis in gebruik aan het Museum heeft afgestaan) beschikt de Raad van Bestuur slechts over *f* 9000 inkomen per jaar! Onder die *f* 9000 behooren nog slechts *f* 4000 tot de subsidiën uit de openbare kassen (posten op de Begrootingen van Koloniën en Binnenlandsche Zaken, enz.), terwijl de overige inkomsten hoofdzakelijk uit een *f* 4000 bijdragen bestaan, in den vorm van kontributiën van raadsleden (personen die *f* 50 per jaar storten) en van begunstigers.

Hieronder willen wij even, om den waren financieelen toestand van het Museum in het licht te stellen, de Begrooting van inkomsten voor 1900, gelijk wij die in het laatste Jaarverslag vonden, overdrukken:

Posten.	Rekening 1898.	Begrooting 1900.
Saldo vorige rekening	f 180 85	f — —
Raadsleden, Begunstigers. . . .	„ 4.257 50	„ 4.300 —
Bijdrage Maatschappij van Nijverheid	„ 666 66½	„ 666 66½
„ uit openbare kassen	„ 4.000 —	„ 4.000 —
Entrées en catalogi	„ 300 85	„ 300 —
Renten	„ 60 94	„ 50 —
Buitengewone ontvangsten . .	„ 47 55	„ 40 —
Totaal	f 9.514 35½	f 9.356 66½

Wanneer men nu nagaat, dat met die f 9000 alles en àlles moet betaald worden: de salarissen van direkteur, onderdirekteur, conservator, bibliothecaris de bureaukosten, de aankoop voor de boekerij, de schoolverzamelingen, assurantie, onderzoekingen en proefnemingen, enz., dan moet men zijn handen wel in elkaar slaan, dat er met zùlke geringe middelen nog zoo enorm véél bereikt is. En men mag den heer Van Eeden dan ook de hulde der bewondering niet onthouden, dat hij veertig jaar lang den strijd met zoo'n hoogst karig budget heeft volgehouden.

Maar bovenal dient tot die kringen in onze maatschappij, welke zich geldelijk een geringe bijdrage kunnen veroorlooven, het bewustzijn door te dringen, dat een koloniaal volk als het onze den plicht heeft, een dergelijk Museum op royalen voet in stand te houden.

De verzameling Houtsoorten in het Kol. Museum te Haarlem.

De liefde voor onkruid.

Behalve voor de produkten van onze Koloniën heeft de heer Van Eeden ook nog voor een ander soort van produkten onze liefde en belangstelling opgewekt.

Die voorwerpen zijn de botanische produkten onzer echt Hollandsche duinen en duinstreken: die kleine onaanzienlijke, vertrapte plantjes, die tegen de duinhellingen en in de duinstreken groeien, op welke haast niemand, bij de aanschouwing der zee en van het duinenblond, let en welke het publiek dan ook minachtend *onkruid* gelieft te noemen.

Maar „die Natur in jedem Winkel der Erde ist ein Abglanz der Ganzen." In elk onderdeeltje vindt men het wonder van het geheél terug.

Zoo ook is het duin-onkruid een „Abglanz" van de geheele Hollandsche Flora.

Maakt u klein, zoo predikt de heer Van Eeden, bukt u over tot de aarde, plukt het nederige onkruid dat op den dorren bodem onzer duinen en duinstreken groeit, aanschouwt het met oogen van liefde, vergelijkt en ontleedt het, en gij zult vervuld worden van bewondering over zooveel mooi's, volmaakts en wonderbaarlijks. Gij zult de Hollandsche flora nòg meer lief leeren krijgen.

Niet alleen de schitterende bloemen met prachtige kleuren en exotische vormen zult gij liefhebben, maar ook, en bòvenal, het nederige, het eenvoudige, meent deze Hollandsche botanicus. Weest de gelijke van het kleine, het bescheidene, het verborgene, en gij zult daaruit een nieuwe bron van vreugde en bewondering putten.

Zelf verklaart de heer Van Eeden een groot deel van zijn vorming en levensgeluk aan de studie van dat onkruid te danken te hebben.

En hij is van meening, dat wie de Botanie waarlijk wil leeren liefhebben als een vriendelijke geleidster door het leven, reeds op jeugdigen leeftijd beginnen moet met *onkruid* te zoeken, de planten te zien in de vrije natuur, in onafscheidelijk verband met het landschap. Wie het landschap waarlijk wil leeren genieten, die mag ook niet het geringste deeltje van het geheel

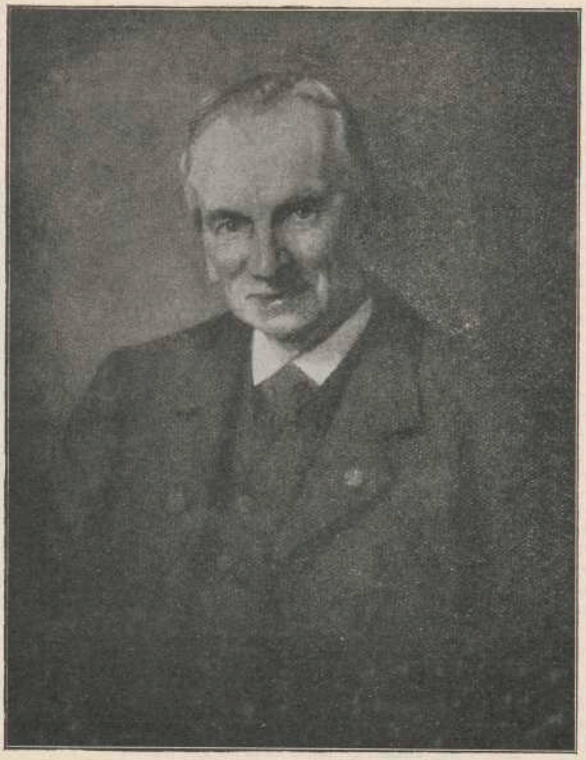
verwaarloozen. Eerst dán begint het landschap te leven en gaan wij in het landschap op, als in een ruimer en zuiverder bestaan. We gevoelen ons te luchtiger naarmate onze persoonlijkheid meer en meer met dat bezield landschap ineensmelt.

De flora der Hollandsche duinen.

De bergen stemmen ons tot ernst, dikwijls tot somberheid, zegt de heer Van Eeden, de vlakte maakt alles alledaagsch en baatzuchtig, maar op de heuvelen wonen vroolijkheid en vrijheid.

Op de heuvelen is het alsof met ons lichaam ook onze geest zich verheft boven de gewone dagelijksche sfeer. Wij worden luchthartiger, kinderlijker, natuurlijker; wij ademen dieper, wij merken beter op; in één woord, wij worden er andere en betere menschen. Gelukkig de stad, die heuvelen in hare nabijheid heeft!

Zoo gelukkig is zijne woonplaats. Ten westen van Haarlem ligt een uitgestrekt heuvelland, gedeeltelijk woest en onbebouwd, een wildernis arm voor den landbouwer, maar rijk voor den vriend der natuur. Want niet alleen de vrije duinlucht is het, die daar zoo gunstig werkt op onze gemoedsstemming, ook de plantengroei heeft in dit opzicht niet weinig invloed.

F. W. van Eeden.
(Naar de schilderij van Thérèse Schwartze.)

Haarlem is voor Holland wat Florence is voor Italië: de stad der bloemen bij uitnemendheid, niet alleen van de bloemen, die men daar verkoopt en die de blijken dragen van den invloed der kunst, maar ook van die, welke men niet verkoopt, en die gekenmerkt zijn door den adel der natuur.

Het aantal soorten der in Nederland in het wild groeiende, zichtbaar bloeiende planten zal ruim 1300 bedragen; dat van de Haarlemsche flora alleen durft hij gerustelijk te stellen op de helft. De aard der planten staat in zeer nauwe betrekking tot den bodem. Iedere grondsoort heeft haar eigenaardige flora; zoo zijn er kleiplanten, veenplanten, zandplanten, heideplanten, moeras-, water- en strandplanten; zoo verschilt in de gebergten de plantengroei naarmate de steensoorten verschillen. De omstreken van Haarlem bezitten een groote verscheidenheid van terrein; vandaar ook onder de planten grooter afwisseling dan elders. Langs het Y liggen lage kleiachtige streken, in den Haarlemmermeerpolder klei, veen- en zandgronden, langs het Spaarne zand en veen, ten Westen de hooge zandgronden, de duinen en het zeestrand. De flora der ziltige Ystreek vertegenwoordigt den plantengroei der Zeeuwsche eilanden, de bosschen langs het duin en de Haarlemmerhout herinneren aan de flora van Gelderland; de duinpannen bevatten vele bewoners der drassige heidestreken van het Oosten des lands, terwijl de duinen zelve nu en dan een plantenvorm der Duitsche gebergten en van het hooge Noorden vertoonen. Om Haarlem zijn weiden, bouwlanden, bosschen, zoet-, zout- en brakke waterplassen en heuvelstreken; van het vruchtbaarste land tot de barste wildernis, van het beekje tot den oceaan zijn bijna alle overgangen voorhanden; voorzeker een voorrecht, dat vele steden van Holland, zelfs van geheel Nederland moeten missen.

Ten allen tijde is de omtrek van Haarlem om zijn flora gewaardeerd; de beroemdste vaderlandsche natuuronderzoekers hebben daar bouwstoffen voor hun werken verzameld; de groote Linnaeus heeft daar rondgezworven, en zijn geschriften dragen menig blijk, dat Haarlems omstreken ook voor hem niet onvruchtbaar zijn geweest.

Botanische wandelingen.

Uitgaande van hetgeen hij voorop zette, heeft de heer Van Eeden toen botanische wandelingen over onze duinen, over onze kuststreken, over onze eilanden ondernomen. Met zijn trommel op den rug heeft hij toen gezworven door de bosschen van Kennemerland, door de bosschen van Brederode, op de binnenduinen, door de omstreken van Alkmaar, over Tessel, op den Lochemschen berg en zijn omgeving, over de Veluwe, door Holland enz. En hetgeen hij op zijn botanische zwerftochten in zijn trommel verzameld had, werd dan thuis onderzocht, ontleed en beschreven. Zeer onderhoudend, altijd de flora houdend in verband met het geheele landschap, vol aardige en belangrijke folklorische bizonderheden, schreef hij toen een serie artikelen in *Het Album der Natuur*, die toentertijd zeer de aandacht trokken, en later in twee deeltjes en onder den titel „*Onkruid*" nog afzonderlijk het licht hebben gezien.

En bij de vele verdiensten op ander gebied mogen wij aan den heer Van Eeden dan ook niet de erkenning ook nog van deze verdienste onthouden, dat hij door dit voorbeeld en door deze artikelen veel heeft bijgedragen tot een herleving der belangstelling in dat deel der Hollandsche flora, dat nog steeds met den nederigen of minachtenden naam van „onkruid" werd aangewezen.

Maar behalve door dit, heeft hij ook nog door andere geschriften de belangstelling in de botanie van ons land trachten op te wekken en de kennis van de Hollandsche plantenwereld helpen verspreiden.

Zoo is o. a. van zijn hand bekend een boekje, dat tot titel draagt: „*De botanie in het dagelijksch leven*", een inleiding tot de kennis van het plantenrijk. Ook met dit geschrift beproefde hij zijn landgenooten op te wekken tot *eigen aanschouwing der natuur*. Velen toch, die in groote steden geboren en opgevoed, in de vrije natuur weinig of niets hebben kunnen opmerken, hebben behoefte aan een overzicht, dat hen de studie gemakkelijk kan maken. Daarom beoogde hij het natuurliefhebbend deel van het publiek te overtuigen, dat de botanie niet louter is een verzamelen en drogen van planten, maar dat zij ons uitlokt tot een onuitputtelijken rijkdom van waarnemingen en onzen geest bezigheid geeft, verre verheven boven hetgeen zij, die de heerlijkheden der wetenschap niet kennen, gewoonlijk als genoegens najagen.

Het boekje bevatte meerendeels losse schetsen, waarin hij zijn *eigen* opmerkingen heeft meegedeeld over de meest bekende planten, en waarin hij een zeker verband heeft zoeken te leggen met een Natuurlijk Stelsel. Tot populariseering der botanie heeft het zeker heel veel bijgedragen, omdat het zich door zijn prettigen en anekdotischen vorm aangenaam lezen liet en die algemeen verspreide planten enz. behandelde, welke wij dagelijks om ons zien, maar van welke wij eigenlijk nog o zoo weinig afweten.

Bestemd voor een ander doel en een ander publiek, schreef hij zijn „*Hortus Botanus*," welke een korte beschrijving bevat van in- en uitheemsche planten, heesters en boomen, die voor de Nederlandsche tuinen kunnen worden aanbevolen: eigenlijk dus een soort van een „Bloemkundig Woordenboek." Voegen wij daaraan nog toe zijn redakteurschap van de „*Flora Batava*" — een Nederlandsch standaardwerk van afbeeldingen en beschrijvingen van Nederlandsche gewassen, dat aangevangen werd door den Utrechtschen Hoogleeraar Jan Kops en dat de heer Van Eeden in 1868 heeft voortgezet, een werk dat zelfs in het buitenland een groote reputatie geniet — dan hebben wij wel het voornaamste maar lang nog niet álles opgesomd, dat deze beminnaar der Nederlandsche

flora over zijn lievelingsonderwerp geschreven heeft.

Tegen de nieuwere richting.

In den loop der jaren, bij het doen zijner studiën en onderzoekingen is hij natuurlijk met allerlei beroemdheden op botanisch gebied in kennis gekomen en heeft hij zich persoonlijke vrienden gemaakt onder de hoogleeraren en botanici in het binnen- en buitenland; ook de oude, zoo bekende heer Krelage, „le roi de la tulipe" behoort tot zijne vrienden.

Maar door het klimmen der jaren is de heer Van Eeden langzamerhand tot een geslacht van wetenschappelijke mannen gaan behooren, die onder en naast zich een nieuw en jonger geslacht van botanici hebben zien opgroeien, dat met andere methodes en nieuwere stelsels is komen aandragen, en dat in de plantkundige wetenschap een hoofdrol aan de mikroskoop is gaan toekennen en de problemen der fysiologie, de levensverschijnselen bij de planten op den voorgrond heeft gesteld.

Dit acht hij echter niet de wâre roeping van den botanicus.

Ter gelegenheid van den tachtigsten geboortedag van den oud-Hoogleeraar P. J. Veth, heeft de heer Van Eeden in een feestbundel van taal-, letter-, geschiedenis- en aardrijkskundige bijdragen, den jubilaris door eenige vrienden en oud-leerlingen aangeboden, zijn meening over de

roeping van den Nederlandschen botanicus

breedvoerig uiteengezet, en hetgeen er z. i. verkeerd is in de nieuwere wetenschappelijk-botanische richting in extenso behandeld.

In de laatste helft dezer eeuw heeft de botanische wetenschap een verbazende ontwikkeling verkregen.

Voor 50 jaren ging de Botanie nog bijna geheel op in de systematische beschrijving der planten en het bekend maken van geslachten en soorten. Doch omstreeks 1850 begon een nieuwe richting veld te winnen Gelijk in de Zoölogie, zoo werd ook in de Botanie het groote probleem der ontwikkeling, de levensleer, meer en meer het hoofdonderwerp van studie en werd het opsporen en systematisch beschrijven van planten een tijdlang als bijzaak beschouwd. En nadat een geestdriftige voorstander der nieuwe richting de ouderwetsche botanici eenvoudig „Heusammler" noemde, geraakte de systematiek vooral in Duitschland in mindere achting.

> De moderne richting, aldus schrijft de heer Van Eeden dan, geholpen door natuur- en scheikunde, leidde tot de studie van de ontwikkeling der plant in verband met physische en chemische verschijnselen, van het leven der cel als oorspronkelijk beginsel van het plantenlichaam, van den groei en de voortplanting en in verband daarmee van de kleinste plantaardige wezens als oorzaak van gisting en plantenziekten. De mikroskoop werd het werktuig bij uitnemendheid.
>
> Het opsporen van nieuwe planten geraakte wel niet geheel op den achtergrond, maar werd meer beschouwd als een lagere afdeeling der wetenschap, voor wier beoefenaars zelfs de eigenaardige naam „Floristen" werd uitgedacht.
>
> Het is natuurlijk dat door de ongewone ontwikkeling van één afdeeling, in elke wetenschap de algemeene aandacht voor een wijl van de andere afdeelingen wordt afgeleid. Dit is vooral het geval in een klein land, waar het aantal voorgangers en discipelen beperkt is. Zoo ging het ook in Nederland. De groote hervorming, van Duitschland uitgaande, liet zich spoedig hier te lande in het onderwijs gelden. De jeugdige botanici gevoelden zich aangetrokken door de studie der levensverschijnselen, — 't geen ook natuurlijk was door hunne opleiding in de wiskunde, schei- en natuurkunde. — De voormalige liefhebberij van verzamelen, die vooral bij de kinderen zoo opmerkelijk is, werd uitgedoofd, en de studie der plantengeslachten en soorten bleef alleen beoefend door enkele, die niet aan het onderwijs-programma gebonden waren. Hierbij kwam nog dat dit programma noodzakelijk was voor het afleggen van examens en het behalen van acten, waardoor een maatschappelijke loopbaan mogelijk werd gemaakt.

Daardoor is het volgens den heer Van Eeden gekomen, dat de beschrijving van de flora's onzer Koloniën sedert een halve eeuw bijna geen vorderingen heeft gemaakt.

In de eerste helft dezer eeuw werkten op dit gebied Reinwardt, Blume, Korthals, Hasskarl, Junghuhn, Teysmann, Miquel, en hunne werken zijn nòg steeds de voornaamste hulpbronnen voor de studie der Indo-Maleische Flora. Zij waren de waardige volgers van Rumphius en van Reede, wier kostbare werken over de Indische planten, schoon 200 jaren oud, zelfs in het buitenland nog in eerbiedige achting staan. Met hun arbeid hebben zij den plicht van Nederland jegens de wetenschappelijke wereld begrepen. Want de Flora van Nederlandsch Indië is de rijkste der wereld, — en toch is daarvan zeker nog 9/10 geheel onbekend!

Met de Flora van Nederlandsch Guyana is het nòg erger. Daarvan is slechts een zéér klein gedeelte bekend; daar liggen nog onmetelijke oerwouden op Nederlandsche pioniers te wachten.

> Ligt het nu in den geest der moderne richting om te zeggen, vraagt de heer Van Eeden dan: Wat gaan ons die oerwouden aan? Dat kan nooit waar zijn; het zou zelfs hoogst onwetenschappelijk wezen. Als de wetenschap zich uitbreidt, dan moet dit zijn in alle richtingen, zoowel biologie, als systematiek, — eerst dan kunnen de verschillende richtingen elkander versterken. De ontdekking van nieuwe planten kan van grooten invloed zijn op de studie der levensverschijnselen. Niets mag worden verzuimd.

Nog hooger waarde verkrijgt deze beschouwing, nu zich nevens de genoemde afdeelingen der botanische wetenschap allengs een nieuwe afdeeling begint te ontwikkelen, de geographische Botanie, waarvan de grondslagen zijn gelegd door Humboldt en Alph. de Candolle, en die, hoewel nog weinig beoefenaars tellende, een rijke toekomst van ontdekkingen belooft.

In het buitenland wordt deze zienswijze algemeen gehuldigd. Niettegenstaande de groote ontwikkeling der biologische en physiologische Botanie, gaat Duitschland voort met de systematische studie der flora's van verschillende landen, en zelfs van onze koloniën; evenzoo Engeland en Frankrijk, Rusland, Italië, Noord-Amerika. Kolossale systematische werken, als Martius, Flora Brasiliensis, Hooker, Flora van Britsch-Indië, Boissier, Flora Orientalis, Karsten Flora van Columbia, Pierre, Flora van Cochinchina, Grisebach, Flora der West-indische eilanden, en zooveel andere zijn in de laatste helft der eeuw voltooid of nog in bearbeiding; terwijl de geographische Botanie door Grisebach en Drude is voortgezet.

De wetenschappelijke wereld heeft ook het recht nu aan *Nederland* te vragen: Wat hebt *gij* gedaan, gij die een koloniaal gebied met de rijkste flora's bezit, 50 maal grooter dan uw eigen landje?

Wat is er sedert Miquele's „Flora van Nederlandsch-Indië" door u bekend gemaakt over de onmetelijke oerwouden die gij beheerscht?

In Britsch-Indië en de Britsche Koloniën zijn overal botanische stations of botanische tuinen gevestigd. 's Lands Plantentuin te Buitenzorg is het éénige bewijs van Nederlandsch botanisch leven op koloniaal gebied! Die tuin is terecht beroemd om zijn rijkdom en voortreffelijke inrichting. Ook liggen kostbare verzamelingen in zijn gebouwen bewaard, van planten uit de verschillende deelen van den Archipel, door den onvermoeiden Teysmann en anderen bijeengebracht.

Maar waar zijn de Nederlandsche botanici om dien schat te bewerken, roept de heer Van Eeden dan uit: waar zijn de Nederlandsche pioniers om op het voetspoor van Teysmann en van onze groote onderzoekers uit den ouden tijd, den kolossalen rijkdom der onbekende streken aan het licht te brengen.

Geen Nederlanders, maar Duitschers, Italianen, Engelschen! Is het geen schande voor ons dat bij de Sumatra-expeditie geen botanicus is geweest, dat de tegenwoordige Borneo-expeditie door een Duitsch botanicus wordt meegemaakt, dat de expeditie naar de Key-eilanden bij gebrek aan een Nederlandsch botanicus door een inlandsch plantenzoeker is vergezeld?, aldus vraagt hij dan.

Mijnbouwkundige onderzoekingen worden op groote schaal van wege de regeering gedaan; over Meteorologie, Ethnographie, Historie, Statistiek in Ned. Indië komen jaarlijks dikke boekdeelen uit; zelfs de Zoölogie vindt in Ned. Indië nog meer Nederlandsche beoefenaars dan de Botanie; de topographische kaarten, de zeekaarten door de Regeering uitgegeven zijn bewonderenswaardig van uitvoering. En waarom wordt niet gelijke aandacht gegeven aan de studie der planten? Nemen wij b.v. alleen het gebied van enkele eilanden, b.v. Celebes, en inzonderheid de residentie Menado, wat zou een botanisch onderzoek reeds op een beperkte oppervlakte, tot verrassende uitkomsten kunnen leiden?

Meent niet, zegt de heer Van Eeden ten slotte, dat ik de andere vakken van wetenschap minder acht of dat ik de biologische Botanie afkeur. Volstrekt niet, — wie daarvoor geboren is, zou dwaas handelen zich uit nationaal gevoel te beperken. Maar er zijn ook studenten, die, niettegenstaande zij een goed talent hebben voor systematiek, zich boven hunne krachten moeten inspannen om aan het onderwijs-programma te voldoen en dus van hun eigenaardige richting worden afgewend. Van daar wel een vrij groot aantal botanici, maar van wie weinig resultaten te wachten zijn.

Enkele geniale mannen mogen in de biologische richting met de grootste buitenlandsche geleerden kunnen wedijveren; het meerendeel moet zich vergenoegen met een plaats onder de mediocriteiten op dat gebied, terwijl zij wellicht zouden geschitterd hebben in de afdeeling die Nederland als koloniale natie is aangewezen.

Alleen voor zoover de Biologie beoefend wordt met het oog op Bacteriologische onderzoekingen en kennis van de ziekten der cultuurgewassen, belooft zij een loopbaan. Maar slechts aan weinigen is het vergund die te betreden

Van daar dat bij zoovele leerlingen eindelijk geen lust meer voor Botanie overblijft.

De plant is een onafscheidelijk deel van het landschap, hetzij bosch, weide, veen, moeras of gebergte. Zij moet bestudeerd worden in het landschap als levend individu, afspiegelende een onmetelijke omgeving. Eerst dan geeft hare studie dat onwaardeerbaar genot, door Linnaeus gevoeld, toen hij de Botanie de Amabilis Scientia noemde; dien onweerstaanbaren drang naar de vrije natuur, dien niemand anders zoo kon gevoelen.

De roeping van den Nederlandschen Botanicus is het onderzoeken der oerwouden die nog in zijn Oost- en Westindische Koloniën op pioniers wachten. Daar is voor hem arbeid en roem te behalen, en voordeel voor het Vaderland.

En als de Nederlandsche student die roeping begrijpt, moet hij vol geestdrift worden. Dan is niet alleen oefening in de systematiek noodig, — maar ook van het lichaam. Harding tegen klimaat en vermoeienis, voetreizen, sport in praktischen zin, — geen doelloos vliegwielen of bergbeklimmen, maar zich gewennen aan weer en wind, aan ontberingen. Handenarbeid, roeien, zwemmen, paardrijden, wapens hanteeren even noodig als planten verzamelen en determineeren; daarbij eenige kennis van taal en volk en van de levenswijs der inlanders. Maar dan ook niet meer.

In de Royal Gardens te Kew worden jongelui aangenomen als hulptuinlieden, en wordt hun gelegenheid gegeven geregelde wetenschappelijke voordrachten bij te wonen. Uit deze jongelieden

wordt het personeel gevormd dat in de botanische stations der verschillende Britsche Koloniën werkzaam is.

Zoo zou de heer Van Eeden wenschen, dat onze Regeering jaarlijks een vijftal jongelieden liet opleiden tot Botanische pioniers, die op 's Rijks kosten werden bestemd voor het onderzoek der Oost- en West-Indische Flora's.

De eerste opleiding zou kunnen plaats hebben te Leiden, aan den Botanischen Tuin en het Rijks Herbarium. Daarna een tweede cursus in 's Lands Plantentuin te Buitenzorg (en als zijn wensch wordt vervuld, in 's Lands Plantentuin te Suriname), eerst als tuinjongens gelijk in Kew, om zich daar allengs te vormen tot krachtige, geharde onderzoekers, aan wie dan eene bestemming in verschillende streken kan worden opgedragen.

Maar we moeten hier onze beschouwingen over den heer Van Eeden als botanicus staken; we zouden anders te uitvoerig worden; de verleiding om op dit belangrijke onderwerp voort te gaan, is echter groot. We hebben over den ouden heer ook nog iets anders te zeggen, iets waarover wij in het begin van dit opstel al met een enkel woord melding maakten en waarop we toen beloofden later te zullen terugkomen. Die belofte willen we thans houden.

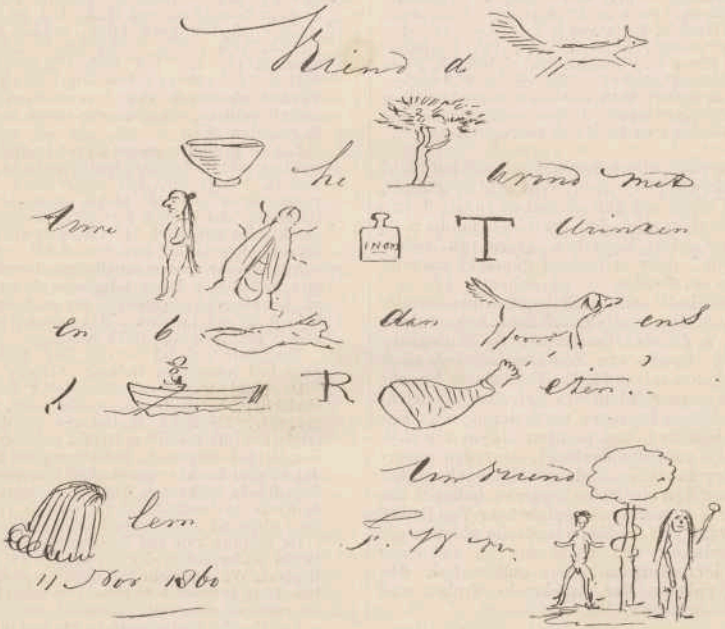
En wat we bedoelen, is 's heeren Van Eeden's lidmaatschap der vereeniging

„Democriet." *)

We maken daarvan opzettelijk en in het bizonder melding, omdat de heer Van Eeden ons verklaarde aan die vereeniging „een deel van zijn opvoeding te danken te hebben."

„Democriet" was een oolijk gezelschap van Haarlemmers, dat in het begin dezer eeuw zeer in bloei was, maar tegen 1866 zijn eigen dood stierf. Zijn eigendommen, boeken enz. werden toen aan het archief der Gemeente Haarlem vermaakt, waar zij nu nog berusten.

Een der oprichters, zoo niet de voornaamste, was de Haarlemsche heer Walré, een vriend van Bilderdijk en een vroolijke gast. Geheel in den geest van zijn tijd, was hij ook een groot liefheb-

Een briefje van den Heer VAN EEDEN aan zijn vriend DE VOS, uit het midden van deze eeuw.

*) *Democritus* (van Abdera), geboren omstreeks het jaar 470 v. Chr., was een Grieksch wijsgeer, die steeds over de dwaasheden der menschen lachte, terwijl Heraclitus daarover weende (J. Winkler Prins: „Encyclopodie").

ber van dichten en rijmen; de gedichten en rijmen schudde hij uit den mouw. Maar ook de overige leden van het gezelschap, dat geheel aan den goeden luim was gewijd, en in zijn schalksche dartelheid een ondeugende parodie leverde op alles wat deftig was, ja, op de gansche maatschappij, waren vurige dilettant-poeeten. En zoo kwam het, óók bij wijze van parodie op het werk van bekende dichters, dat de leden besloten alles wat zij schreven in rijm te zullen stellen.

Nog een bizonderheid van „Democriet," was dat de leden als zij toetraden hun eigen naam niet behielden, maar met een anderen, aangenomen naam gedoopt werden. Daar men voor die schuilnamen ook wel eens die van bekende burgers en staatslieden uitkoos, kwam het menigmaal voor, dat door de dwaasheden en jokkernijen, welke die pseudo-beroemdheden als leden der vereeniging uithaalden, er dikwijls kostelijke parodiën op de origineelen werden geleverd.

De vergaderingen werden beurtelings aan huis van een der leden gehouden, en het lid dat dien avond de gastheer was, was dan tevens president, zoodat het voorzitterschap telkens in andere handen berustte. De notulen werden op rijm in het zoogenaamde „gouden boek" geschreven. De leden kregen opdrachten om verhandelingen te schrijven of te improviseeren — natuurlijk ook op rijm — en daar als onderwerpen van die verhandelingen gewoonlijk vraagstukken van den dag, zoowel op politiek als artistiek gebied werden uitgekozen, en het doel en het karakter van het gezelschap niet toeliet dat die verhandelingen van ernstigen aard waren, kreeg men dikwijls zeer oolijke, maar ook scherpe kritieken op den bestaanden smaak, en op heerschende toestanden en gebruiken. De aangenomen namen, de jokkernij, het rijm maakten, dat de leden zich veel vrijer gevoelden en dingen op een manier durfden zeggen en bij hun naam durfden noemen, wat zij anders mogelijk niet zoo gedaan of gedurfd zouden hebben.

Dit gezelschap bevorderde op die wijze het vormen van een kritisch oordeel en de dingen te beschouwen ontdaan van hun dikwerf gehuichelden schijn.

De heer Van Eeden, die tot de ijverigste, produktiefste leden behoorde, heeft, zooals we reeds zeiden, de vorming van zijn kritischen smaak voor een zeer groot deel aan deze vereeniging te danken. De gouden boeken van „Democriet" bevatten menig schalks ondeugend-scherp en spotlachend gedicht van hem.

Zijn zoon, Frederik Van Eeden, is als de dichter van de „*Grassprietjes*," de direkte afstammeling van het guitige, parodieërende Democriet-lid. In den Democriet-geest ligt de kiem der Grassprietjes-parodiën.

Wanneer de heer Van Eeden Sr. nu verklaart, dat hij een groot deel van zijn opvoeding aan dit gezelschap te danken heeft, dan bedoelt hij daarmee, dat door de voortdurende kritische bezigheid van zijn geest, al ging 't ook lachend en gekscheerend, zijn oogen zijn open gegaan voor menigen misstand, voor menigen valschen toestand, voor veel wansmaak en heel wat konventionalisme op maatschappelijk en kunstgebied. En we willen ons hier uitsluitend tot het gebied der kunst bepalen. Dat er in de voorwerpen van ons dagelijksch en huiselijk gebruik, in onze meubelen, in de inrichting van onze huizen, kortom in alle stoffelijke voorwerpen, met welke wij ons omringen, geen harmonie bestond tusschen de eischen van het gebruik en die der kunst, dàt was een overtuiging, die zich hoe langer zoo sterker in hem ontwikkeld had, terwijl hij als sekretaris der „Maatschappij ter bevordering van Nijverheid," dus meer mogelijk dan een ander in staat om de voortbrengselen onzer nijverheid te zien en met zijn kritischen geest te toetsen aan den armelijken smaak van onzen nijverheidsstand, reden te over had om zich te ergeren.

Toegepaste kunst.

En nu komt aan den heer Van Eeden de eer toe, van het eerst met het woord en óók met de daad pogingen te hebben gedaan, om wat meer goeden smaak, wat meer kunst in plaats van onpraktische wanstaltigheid en konventie te brengen in de produkten onzer nijverheid. Hij heeft beproefd het handwerk te veredelen, de versieringskunst aan de eischen van een hoogeren smaak te doen beantwoorden, kunst en handwerk tot elkander te brengen. De voorlooper is hij geweest der latere kunstnijverheidsbeweging, van die der toegepaste kunst, der „art appliqué", welke zich in den laatsten tijd heeft uitgebreid en verruimd tot die, in welke men niet meer van den werkman „een artiest wil maken"(!) maar omgekeerd van den artiest een werkman, wat beter gaat.

Reeds in 1864 wees hij er in het „*Tijdschrift*" der „Maatschappij ter bevordering van Nijverheid" in een uitvoerig artikel op, dat het een vereischte van onzen tijd is, dat het nuttige zich ook onderscheidt door een aangenaam uiterlijk. Hoe degelijk een stof geweven is, hoe stevig een meubel in elkander zit, wanneer het patroon of model niet in den smaak valt, vindt het geen koopers. Met de toenemende beschaving, meende hij, ontwikkelt zich ook de smaak, en voor fabrikanten, die, op de deugdelijkheid hunner voortbrengselen vertrouwende, het uiterlijk van weinig waarde achten, werd het hoe langer hoe moeilijker, hun debiet te handhaven en de mededingers te trotseeren; ja, zij werden gedwongen om minder beschaafde, afgelegene streken tot markt op te zoeken.

Dit verschijnsel noemde hij ver van bedroevend. Het was volgens hem een kenmerk van algemeene ontwikkeling en van vooruitgang. Het heeft zich vertoond in de glansrijkste perioden der geschiede-

nis. In Griekenlands gouden eeuw hadden de geweven stoffen van Miletus, het metaalwerk van Corinthe, het gekleurde Egyptische glas, de vazen van Samos eene algemeene beroemdheid, niet zoozeer om de deugdelijkheid van hun maaksel, maar vooral omdat zij getuigden van een ontwikkelden smaak. Evenzoo hebben later het Venetiaansche en Boheemsche glaswerk, de Lyonsche zijden stoffen, het Fayence aardewerk zich een naam verworven en hunne fabrikanten groote voordeelen bezorgd, en wellicht is de achteruitgang van vele vroeger bloeiende takken van nijverheid hier te lande grootendeels te wijten aan een al te groot vertrouwen der fabrikanten op de deugd hunner waar, zonder dat zij letten op de toenemende ontwikkeling van den smaak bij andere volken, vooral in Italië, sedert de eerste Renaissance.

Het siersel van meubelen, huisraad, kleederen, is daarom geene zaak van zoo ondergeschikt belang als menig man van den eenvoudigen, ouden stempel wel meenen zou. Het kan daarbij evenmin gemist worden als in de bouwkunst, waaraan hunne bewerking ten nauwste is verwant.

Dat een fraai uiterlijk dezer zaken ons aangenaam is, is geen bewijs van lichtzinnigheid. Het gevoel voor het schoone, zoowel in de natuur als in de kunst, is een van 's menschen edelste eigenschappen. Het verhoogt zijn huiselijk en maatschappelijk geluk, het leidt hem tot nuttigen, geestvollen arbeid, of tot onderzoek der natuur, en waar die eigenschap door te groote gemakzucht of sombere stijfheid is onderdrukt geworden, leidt de mensch soms weinig meer dan een regelmatig planten- of dierenleven.

Maar wanneer onze smaak geleid wordt door zucht tot navolging of ijdelheid, wanneer hij niet zelfstandig is, niet gegrond op eigen beschouwing der natuur, op eigen beoordeeling van de kunst, dan zijn wij in hooge mate lichtzinnig en op den weg van achteruitgang.

Een kijkje in de zalen van de West-Indische tentoonstelling te Haarlem.

„Wellicht wordt gewezen", zegt de heer Van „Eeden, op het misbruik dat van een fraai uiter„lijk gemaakt wordt, om nietswaardige zaken aan „te bevelen. Maar moeten wij daarom het goed „gebruik veroordeelen? Omdat in alle zaken de „deugd soms gebezigd wordt als een masker der „ondeugd, moeten wij daarom de deugd verachten?"

Het is daarom van het hoogste belang, dat wij ons rekenschap geven van onzen smaak, om na te gaan in hoever deze oorspronkelijk of nagevolgd is, en van den toestand onzes tijds om te weten, welke zijner kunstvormen van vroegere toestanden dagteekenen, welke daarentegen met zijn karakter en de natuurlijke wet der schoon-

heid overeenkomen. Want al moge ook in tijden van verblinde weelde, een valsche smaak bij de menigte ingang vinden, zoo is het gevoel voor ware schoonheid, evenals dat voor recht, zoo diep in 's menschen gemoed geplant, dat hij, wiens werk daaraan beantwoordt, veilig op den algemeenen bijval kan rekenen.

Het grondbeginsel der schoonheid in de natuur is volgens hem de vereeniging van tegenstellingen tot een evenwicht, tot een harmonisch geheel.

De oorzaak dat zoodanig evenwicht ons aangenaam is, vinden wij in ons gevoel van zwakheid en afhankelijkheid tegenover het onbegrijpelijk heelal. Wij vergeten gaarne dat gevoel en scheppen ons dan eigen beelden, die wij beter kunnen overzien, werelden in het klein als 't ware, waarin wij verband en handeling begrijpen. Elk schoon natuurtafreel of kunstwerk is zulk een beeld, zulk een klein heelal, dat aan onze behoefte voldoet en in welks evenwigt wij ons voor oogenblikken verlustigen om de storende indrukken der werkelijkheid te ontgaan.

De eenvoudigste maar tevens volkomenste uitdrukking van dat evenwigt, waarin ook de kunstzin der ruwste volken zich openbaart, zijn de regelmatige geometrische figuren, veelhoeken, sterren, in de natuur vertegenwoordigd door de kristallen, vooral de sneeuwfiguren en in vele bloemen. Deze vormen vertoonen een overal gelijk begrensd regelmatig geheel. De ster, waarbij de deelen of stralen in volmaakte orde van een gemeenschappelijk middenpunt uitgaan, en de cirkel zijn van de oudste tijden de zinnebeelden der volmaaktheid geweest.

Karakteristieker, duidelijker de verzoening tusschen twee tegenstellingen vertoonend en niet minder algemeen in de vormen van kunst en natuur, is de symmetrische figuur, waarin de eene helft door volkomene tegenstelling met de andere een afgesloten geheel vormt. Den symmetrischen bouw vinden wij in de planten, de dieren en den mensch, wiens lichaam ter rechter- en linkerzijde als uit twee symmetrische helften bestaat.

Een groep van symmetrische of regelmatige figuren in orde rondom een gemeenschappelijk middenpunt geplaatst, gelijk het kaleidoskoop ons vertoont, is de rijkste uitdrukking der versiering.

Behalve regelmaat en symmetrie is er nog een derde schoonheidsuitdrukking, de harmonie, die ontstaat door het samenwerken, van onderscheidene, nog altijd symmetrische of gelijke deelen tot een geheel, eene eenheid van gedachten bij verscheidenheid van onderwerpen.

Regelmaat en symmetrie merken wij op in het bijzondere, het individuëele, harmonie heerscht in het algemeene, in de veelheid, in de groep.

Het blaadje van den boom vertoont twee symmetrische helften, de boom heeft een tot het symmetrische naderende, doch dikwijls ongelijke kruin, waarin evenwel een harmonisch evenwigt heerscht. De kroonblaadjes der bloemen zijn regelmatig of symmetrisch geplaatst, de geheele plant vertoont geen zuivere symmetrie, maar eenheid bij afwisseling. Het lichaam van den mensch is symmetrisch; de vereeniging van meerdere menschen tot eene schoone groep vertoont geene symmetrie. Een symmetrische tuin kan ons een aangenamen indruk geven, een symmetrisch landschap is stijf en somber, een symmetrische menschengroep afschuwelijk, en wanneer de sterren aan den hemel allen zich op regelmatigen afstand van elkander vertoonden, zou onze nooit uitgeputte bewondering van het heelal voor een on-

De gouden zuil op de West-Indische tentoonstelling te Haarlem.

behaaglijk gevoel van alledaagschheid plaats maken.

Uit deze opmerkingen besluiten wij, dat wij, bij onze versieringen hoofdzakelijk symmetrie en regelmaat hebben in het oog te houden, dat beiden eigenlijk de grondslag van alle versierselen behooren te zijn, willen zij niet den schijn hebben van tegen hunne ondergeschikte bestemming te strijden en een onnatuurlijken indruk geven. Voor den mensch als symmetrisch gebouwd, kan al het ondergeschikte dat hem als woning, huisraad of kleeding dient, niet anders dan een dergelijk karakter dragen.

Zijn uitvoerig pleidooi, dat wij hier niet in zijn geheel volgen kunnen, eindigt hij dan met er op te wijzen, dat wij van de natuur moeten leeren, hoe zij te werk gaat, en het streven naar evenwicht, dat wij in al haar verschijnselen opmerken, tot beginsel maken van onze methode. Uit de geschiedenis moeten wij leeren, welke de uitdrukkingen zijn geweest van de verschillende karakters der volken; hoe de symboliek bij het eene, het schoonheidsgevoel bij het andere volk geheerscht heeft; hoe eindelijk in de kunst van ieder volk perioden zijn geweest van opkomst, bloei en verval, even onvermijdelijk als de opeenvolging van lente, zomer, herfst en winter. Volgen wij een of ander voorbeeld na, dan moeten wij weten, wie ze waren, die ons dat voorbeeld nagelaten hebben, en in hoeverre wij in ons leven en onze behoeften van hen verschillen. Zoo zullen wij naderen tot ware oorspronkelijkheid en ons een systeem vormen, zonder hetwelk geen eenheid in ons werk bestaan kan.

Het museum van kunstnijverheid.

We zeiden reeds, dat de heer Van Eeden ook in dit opzicht niet alleen door het *woord*, maar ook door de *daad* heeft gepredikt. En de man, die over de veredeling van het ambacht, de toepassing van de versieringkunst op de voorwerpen der nijverheid kon spreken en denken, zooals hij deed, kon het bij een aanmoediging in theorie niet laten. Er moest ook wat gedáán worden. Dit begreep de heer Van Eeden.

En zoo danken wij eveneens aan zijn initiatief de oprichting van het Museum van Kunstnijverheid, dat even als het Koloniaal Museum in het Paviljoen op den Dreef in Haarlem werd onder dak gebracht en van hetwelk hij tevens ook directeur was.

De leus van dit tweede museum is: „*veredeling van het handwerk door de kunst.*" Het tracht de handwerkslieden te redden uit een geestdoodenden toestand, „waarin de Indiër nog „niet is verzonken, doch waarvoor hem te bewa„ren, aldus schrijft de heer Van Eeden, onze dure plicht is." In den loop der jaren is het, door de ijverige zorgen van den directeur, gelukt op het Paviljoen een niet groote, maar toch zeer aardige verzameling van nijverheidsvoortbrengselen van smaak bijeen te brengen, wier bezichtiging en bestudeering er toe kan leiden om jongelieden, die zich aan een ambacht gaan wijden, te laten zien op welke wijze vroeger door het Hollandsche en thans ook nog door andere volken de versieringskunst op de voorwerpen der nijverheid wordt toegepast. Het is een school door aanschouwing. Maar aangezien daaraan thans ook een kunstnijverheidsschool verbonden is, kompleteert het een het ander, en kunnen de leerlingen, die laatstbedoelde school bezoeken, de lessen, welke zij daar ontvangen, op het museum op de produkten in toepassing zien gebracht en vergelijken. Ook voor andere bezoekers, niet-leerlingen der school, is dit museum zeer instruktief.

Ook voor de West.

Alvorens wij nu langzamerhand van den heer Van Eeden afscheid gaan nemen, moeten wij toch, om misverstand te voorkomen, er ook nog uitdrukkelijk op wijzen, dat hij niet alleen voor onze *Oost*-Indische Koloniën, maar ook voor onze bezittingen in de *West* de belangstelling in het moederland heeft beproefd wakker te roepen en wakker te houden.

Ofschoon het museum op het Paviljoen het *Koloniaal* Museum heet, en het dus zoowel Oost als West binnen zijn behartigingssfeer kan en moet opnemen, zou men toch, aangezien hierboven haast uitsluitend over onze koloniën in de *Oost* gesproken is, den indruk hebben kunnen krijgen dat de *West* op dit museum slechts stiefmoederlijk is bedacht.

Het tegendeel is echter waar.

Wanneer men van een troetelkind van den heer Van Eeden zou willen spreken, dan zou men als zoodanig de *West* kunnen noemen. Hij behoort tot de kleine phalanx van lieden, die nog in een toekomst van onze West gelooven, en die van meening zijn, dat als men onze bezittingen aldaar slechts de hulpmiddelen verschaft, zij een nieuw tijdperk van bloei tegemoet kunnen gaan. Wel hebben ook z. i. de afschaffing der slavernij en andere oorzaken er toe medegewerkt om ze in een toestand van apathie en stilstand te brengen, maar de rijkdom der W.-I. plantengroei en van haar bodem waarborgen den kapitalisten, die er hun geld durven wagen, een meer dan behoorlijke rente.

Voor Nederlandsch West-Indië is in de laatste jaren meer en meer belangstelling bij ons ontwaakt, zoo schreef de heer Van Eeden al in 1884 — dus reeds vijftien jaar geleden — en de Maatschappij ter bevordering van Nijverheid heeft een ruim deel gehad in de pogingen daartoe. In haar Kongres, gehouden te Deventer in 1876, is de vraag gedaan of zij ook geroepen zou kunnen zijn, de belangen der Kolonie Suriname met kracht voor te staan. Naar aanleiding van de daarover gehouden bespreking, is dat onderwerp ter behandeling, toen

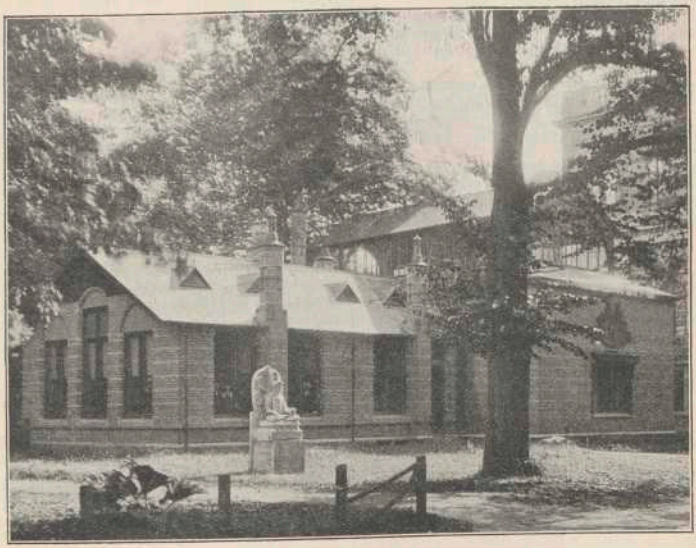
aan de Departementen aanbevolen en werden daarover rapporten uitgebracht van de Departementen Amsterdam, Arnhem en 's Gravenhage. Ofschoon aan het daaruit voortvloeiende voorstel tot het uitschrijven eener prijsvraag om overwegende redenen geen gevolg kon gegeven worden, hebben zij toch zeer veel bijgedragen om de algemeene belangstelling voor Suriname op te wekken, niet minder dan de uitvoerige mededeeling van den heer Westerouen van Meeteren.

De verzamelingen van West-Indië op het Koloniaal Museum bevatten reeds rijke afdeelingen. Alleen van het kleine eiland Aruba is een zeer groot aantal produkten aanwezig, en deze verzameling is zoo merkwaardig, dat zij ieder die de onuitputtelijke natuur der keerkringen niet kent, de oogen moet openen en overtuigen, dat het veel doelmatiger is, daar kapitaal en arbeid aan te wenden, dan dit kapitaal uit te leenen aan buitenlandsche mogendheden, of het te verspillen aan industriën, die hier toch nimmer inheemsch zullen worden.

Maar we moeten kort zijn, en kunnen dus niet blijven volgen al hetgeen door de Maatschappij en den heer Van Eeden voor diens troetelkind, West-Indië, in den loop der jaren gedaan is. Laten wij om te besluiten daarom slechts wijzen op een gebeurtenis van de laatste maanden, nml.: op het houden der West-Indische tentoonstelling in een afzonderlijk gebouwtje bij het Paviljoen te Haarlem, welke er zeer zeker veel toe heeft bijgedragen om de belangstelling voor de West en haar produkten weer wat op te warmen. De heer Van Eeden was ook al weer de groote man van deze tentoonstelling. Zij mocht zich in een druk bezoek verheugen en zelfs maakte de Koningin een afzonderlijke reis naar Haarlem om haar in oogenschouw te nemen.

In een „Voorwoord" tot den katalogus van die tentoonstelling schrijft de heer Van Eeden o.a. het volgende:

Met dit boekje wordt een deel van mijn wenschen omtrent Nederlandsch West-Indië vervuld.

Gebouw van de West-Indische tentoonstelling bij het Paviljoen te Haarlem.

De Cultuurtuin in Suriname is gevestigd. Eene uitbreiding daarvan tot Botanischen tuin en Wetenschappelijk Station en meerder onderzoek van het binnenland worden ernstig besproken. De inwoners hebben blijk gegeven van hunne ingenomenheid met ons streven; de inzending van bijdragen toont hun ijver. Nederlandsch West-Indië zal in deze Tentoonstelling rijker dan ooit worden vertegenwoordigd.

Ik heb sinds lang een groote voorliefde voor onze Koloniën in het Westen, zoo erkent hij dan zelf. Waarom? Niet omdat zij hulpbehoevend zijn! Maar uit de overtuiging dat zij zijn een verwaarloosd erfdeel, een erfdeel, dat gereed is, ons de blijken te geven van kracht en leven, maar daarin wordt tegengehouden door onze onverschilligheid.

De schuld daarvan — een schuld van eeuwen, — ligt aan ons.

Wij hebben de groote zegeningen der beschaving zelf in allen overvloed genoten, maar aan ons West-Indië niet gegund.

Onze eeuw gaat den philanthropischen kant uit, — en dat is voortreffelijk. Maar wij vergeten te veel, dat niet alleen de zwakken, de armen ons hulp vragen; — er zijn ook krachtige lichamen, die onderdrukt worden door eene macht van schadelijken ballast, miskende genieën die zich niet kunnen ontwikkelen en alleen vragen: Ach neem dien ballast weg en maak ons vrij!

Zoo een genie is Suriname. Vroeger was Suriname rijk door de slavernij. Thans is ze zelf een slavin, zwoegende aan een ketting — die ketting is onze bekrompenheid,

Er is geen beter middel tegen de domheid dan kennis; en daarom blijft mijn vaste overtuiging: breng wetenschap in Suriname en de kolonie is gered.

Dit is mijn doel geweest bij het aandringen op de vestiging van een Cultuurtuin, op het regelen van een Expeditie, op het houden van een Tentoonstelling. Niet anders dan kennis van het land en zijn productie.

In Suriname was de Wetenschap tot dusver verwaarloosd. Enkele landgenooten zijn wel daarin voorgegaan, reeds in de vorige eeuw, maar kleingeestig jagen naar dadelijk voordeel maakte van de rijke kolonie een vuile scharrelboel, van het heerlijke land dat schatten van welvaart en volksgeluk zou kunnen geven, — een lastpost.

Daarom stel ik voor Ned. West-Indië een geheele omwenteling voor: als onze geliefde Koningin slechts het sein wil geven, dat in Suriname een centrum van wetenschappelijke ontwikkeling worde gevestigd, zooals in onzen tijd in Nederland zelf en in alle beschaafde landen bestaat, dan is de toekomst van Nederlandsch West-Indië verzekerd.

Zoo schreef de heer Van Eeden op 1 Juli van dit jaar, dus op zeventigjarigen leeftijd. Zijn liefde voor de West blijkt dus nog onverflauwd, en het is diezelfde liefde, welke 't hem doet betreuren, dat men in de laatste jaren in Suriname zooveel aandacht is gaan wijden aan de goudproduktie, die, zooals hij vreest, wanneer zij in gouddorst overslaat, de Kolonie eer ten na- dan ten voordeele zal komen, en de zoo noodige ontwikkeling der kultures er door ten achter zal worden gesteld.

Dat zijn verdiensten tegenover onze West-Indische Koloniën ook dáár zélf ge- en erkend worden, bleek nog zeer onlangs toen men in de West-Indische pers voorstelde, om als dankbetuiging voor hetgeen hij met de op zijn initiatief tot stand gekomen tentoonstelling beoogde, aan het hoofd harer kolommen het volgende te doen drukken.

Hulde van Suriname's bevolking aan den heer F. W. van Eeden, den schepper van de Tentoonstelling van Nederlandsch West-Indië, voor zijn onvermoeid streven om Suriname tot bloei- en welvaart te brengen.

De West-Indische bladen gingen met ingenomenheid op dit voorstel in, maar bovendien deed de heer Julius E. Muller in de openbare zitting der Koloniale Staten den verdiensten van den heer Van Eeden in sympathieke bewoordingen recht wedervaren.

Zijn oude dag.

Niet lang geleden vierde de heer Van Eeden zijn zeventigsten verjaardag, en ofschoon natuurlijk een grijsaard met de kleine gebreken van den ouderdom, is hij nog altijd de levendige, beweeglijke, nerveuse man gebleven, zooals duizende Hollanders, heel Haarlem en vele vreemdelingen, die met hem of met zijn Musea in aanraking zijn geweest, hem al een veertig jaar gekend hebben.

Vele reizen heeft hij gemaakt; Italië, Spanje, Zweden heeft hij bezocht; zijn onrust, zijn zenuwachtige beweeglijkheid zijn nog zoo groot, dat als de omstandigheden er zich niet tegen verzetten, hij zeker nu nog groote reizen zou gaan ondernemen. Maar meer dan vroeger is hij nu aan Haarlem en zijn Museum gebonden. En toch, ook dáár heeft hij nog geen rust. Wanneer men hem in zijn groote kamer onrustig in zijn armstoel ziet heen- en weer bewegen, terwijl zijn vingers over de armleuningen spelen, het niet lang zittend uithoudende, opstaande, drentelend, altijd maar doorbabbelend, iets halend om te laten zien, zijn bezoeker meetronend naar de Museumzalen, vertellend, aanwijzend, met kennissen die hij daar dan altijd aantreft, omdat hij iedereen en iedereen hém, kent en passant een woordje wisselend, nog een hoffelijk guitigheidje of een komplimentje makend aan de jonge dames — dán merkt men nog met een grijsaard te doen te hebben, in wien het nerveuse leven nog niet te sluimeren is gaan liggen, die zelf ook wel voelt dat hij nog niet „op" of „af" is, maar die nog nijvertjes in zijn zenuwachtige exubérantie bezig is zijn drukke leventje af te spinnen.

Toch, vooral door de afneming van zijn gehoor, voelde hij dezen zomer, toen hij veertig jaar in funktie was geweest, dat 't maar beter was een deel van zijn drukke werkzaamheden aan jeugdiger krachten over te dragen. En vandaar, dat hij in de maand Juli van dit jaar het Sekretariaat van de „Maatschappij ter bevordering van Nijverheid" en zijn direkteurschap van het Museum van Kunstnijverheid neerlegde. In zijn plaats werden toen de heer De Clercq uit Amsterdam tot Sekretaris der Maatschappij, en Dr. von Saher, te voren conservator van het Museum en bekend door de verzameling afgietsels van Hindoe-monumenten op Java, die hij voor de Wereldtentoonstelling te Parijs bijeenbracht, tot direkteur van het Kunstnijverheidmuseum benoemd.

Het direkteurschap van het *Koloniaal* Museum

bleef hij echter behouden; van zijn troetelkind kon hij zoo ineens nog geen afscheid nemen.

Zijn heengaan werd in de laatste Algemeene Vergadering der Maatschappij tot een huldefeest gemaakt. Officieel en plechtig werd hij toegesproken, zijn portret, geschilderd door Thérèse Schwartze werd hem aangeboden, zijn benoeming tot Eerelid der Maatschappij volgde, zijn naam bleef aan het Kunstnijverheid-museum verbonden door hem tot honorair-direkteur te benoemen...

En nog alle dagen kan men thans den opgewekten, nerveusen grijsaard in zijn groote werkkamer in het Paviljoen, die op de hooge boomen van den Dreef uitzicht heeft, bezig zien aan de behartiging de belangen van het, van *zijn* Koloniaal Museum, aan de vermeerdering van kopy voor of de korrektie van drukproeven voor botanische werken, want zelfs zijn tegenwoordige rust blijft voor hem nog arbeid.

REVUE DER TIJDSCHRIFTEN.

ONS TIJDSCHRIFT. (NEDERLANDSCH.)

„Ons Tijdschrift" heeft — en volkomen terecht vindt de heer W. van Nes in een artikel „Op een dwaalspoor" — geen plaats ingeruimd aan beschouwingen over de treurige zaak, die velen in Frankrijk *de zaak* noemen. Toch komt hij voor één persoon bij die „affaire" betrokken, een oogenblik de aandacht van zijn lezers vragen en op één verschijnsel wijzen, dat van Christelijk standpunt overweging verdient.

> François Coppée behoort tot het leger dergenen, die Dreyfus willen blijven beschouwen als schuldig aan verraad; hij heeft zijn naam verbonden aan een van die talrijke, zoogenaamd vaderlandslievende *ligues*, die, visschende in troebel water, de regeering willen omverwerpen en het Jezuïtisme de zegepraal verschaffen; hij is de vriend geworden van Deroulède, in wiens bezit geld is gevonden, voor landverraad bestemd; hij is niets meer en niets minder dan een agent van Loyola.
>
> Arme Coppée! roept de heer Van Nes dan uit. Wat heb ik hem liefgehad! Toen hij een heiden was, maar een heiden met een oprecht hart, een nobele ziel, die de reinheid ontvluchtte, omdat hij vreesde haar te bezoedelen door eigen onreinheid; maar een heiden met een gevoel voor eer, deugd en vaderlandsliefde; een heiden, ja, maar één, die wachtte op Filippus als de Moorsche kamerling, die niet verstond, wat hij las, maar die bereid was te zeggen: „Hoe zou ik toch kunnen verstaan, zoo mij niet iemand onderricht?"

De heer Van Nes verklaart Coppée's afdwaling o.a. dan zóó:

> Coppée is niet bekeerd tot God; hij is enkel niet langer de vijand des priesters. Bij hem vinden we terug, wat we bij zoo velen zagen en zien; de liefde voor den boodschapper staat het begrijpen van de boodschap in den weg.
>
> Coppée heeft niet gedacht aan een bekeering tot God; hij zon over terugkeer tot de Kerk, d. w. z. tot de Roomsch-Katholieke Kerk, die immers met haar biechtstoel, haar missen en haar aflaat ware bekeering tot God onnoodig maakt en slechts gehoorzaamheid eischt aan haar priesters.
>
> Nu — tot die gehoorzaamheid heeft Coppée het gebracht en daaruit zijn zijne tegenwoordige handelingen te verklaren. Arme Coppée! Met De Genestet ben ik geneigd uit te roepen: „Maar de oude was beter voor God."

De heer D. Wouters levert verder in dit tijdschrift een pleidooi vóór Geheel-onthouding, waarbij hij aanleiding vindt tot de navolgende verzuchting:

> Zooals dit tegen vele stelsels en beginsels gaat, gaat het ook tegen het beginsel der Geheel-Onthouding.
>
> Ginds, héél ver reeds, vèr weg, bijna niet meer te vernemen, heeft het geklonken, hel-rood door de luchten, met een verontwaardigd geluid, hoog-op gestooten met groote klankgolvingen: *„Heiligmakerij!"*
>
> En wat dichter-bij, doch ook al meer verzwakt, kwam aanrollen, deftig, als in een gekleede jas, met kloek vertrouwen in zich, het zwart-grijze geluid: *„Ascetisme!"*
>
> Maar *nu nog*, dicht-bij, langs onze ooren tuit het nog heen, met korte, erg korte klankgolfjes en een héél-hoog, geel, nijdig-kefferig toontje: *„Veinzerij!"*
>
> En dat alles geschiedde onder de toejuichingen, het bravo-geroep, begeleid met voetengetrappel en handengeklap van hen, die door de menschen als voorlichters, naast Het Groote Boek, op den levensweg worden beschouwd.
>
> O, Geheel-Onthouders, arme, *arme* geheel-onthouders, wat begrijpen of willen-begrijpen de menschen je slecht!

DE JONGE GIDS.

Laat is de Oktober-aflevering verschenen. Zij brengt van Quérido het vervolg zijner Méditaties — het slot, echter niet àf nog.

> Ik houd er niet van, zegt de schrijver in een nawoord, voor 'n deel partikuliere, voor 'n deel maatschappelijke omstandigheden, me zelf betreffend, tusschen m'n werk te mengen, al is er onloochenbaar verband in de voortbrenging ervan. Dezen keer moet ik echter, hoewel niet zonder weerzin, slechts zeer kort de beweegredenen van mijn plotselinge staking der *Meditaties* noemen. Ik ben n.l. door maatschappelijke omstandigheden vooreerst niet meer in staat, het plan waarop ik m'n Meditaties uitwerkte, vol te houden. Om de daaraan gegeven studie met de meditatief-lyrische deelen in analytisch en synthetisch opzicht op één plan te houden, moet men rust hebben, of op z'n minst niet onder zorgelijke toestanden leven.
>
> De verlangde rust nu heb ik niet. Hoe lang dit gebrek aan rust duren kan, weet ik niet. Wel weet ik, dat ik liever mijn Meditaties afbreek, tot het tijdstip, waarop ik weer mijn werk kan voortzetten, en dan met de volledige behandeling

van de onderwerpen, die ik in mijn arbeidskring wil opnemen.

Toch is de nu reeds verschenen hoeveelheid van dit tweede deel uitgebreider dan m'n eerste deel. Aan de in mijn natuur liggende behoefte van universeel behandelen, (op zich zelf niets bizonders) in welke kunst- of gedachtenrichting ook, van de dingen die ik uit wil werken, is het toe te schrijven, dat dit deel *Encyclopedie* veel grooter wordt, dan ik aanvankelijk dacht. Alle onderwerpen, door behandeling of bedoeling aanverwant, sprak of spreek ik uit. Ik blijf dus geheel getrouw aan de oorspronkelijke uitdrukking van mijn *onsystematische* werkmethode, reeds in mijn eerste deel duidelijk aangegeven. Alles spreek ik onder de behandeling van mijn werk uit, al mijn gedachten en voelingen, zonder dat ik de analyze van de werken, tijdperken, gebeurtenissen, kunsten of wijsbegeerten, die ik mij eenmaal te ontleden gekozen heb, naar ik hoop, te kort doen zal. Ook mijn *Studies over Tijdgenooten* zullen vooreerst niet verschijnen.

De aflevering opent met een treurspel in 3 bedrijven „De Groote Strijd", door P. v. d. Meer, waarbij de redaktie opmerkt:

„Met de opname van dezen geenszins rijpen, grootendeels naïven arbeid van den achttienjarigen medewerker, bedoelt de *redactie* van *De Jonge Gids* het verblijdend verschijnsel te releveeren eener *Sturm und Drang Periode*, zooals de „litteraire" jeugd in Holland haar in geen tijden gekend heeft."

En dan geeft zij verder het vervolg van den roman „School", door Em. Diaz, een ruw-grappige schets; „Het dappere Hollandsche leger", door L. H. A. Drabbe en twee vertalingen; „Droevig Engeland", door Rob. Blatchford, vertaling van Henri Polak, en „De oorsprong der begrippen van Recht en Onrecht", door P. Lafargue, vertaling van J Steenlof.

NEDERLAND.

De heer J. Eigenhuis, die de Novemberaflevering opent met een novelle „De wijsgeer", weet wel knap in toon en in veelal goedverzorgde taal zijn gevallen te behandelen. Ook dit is weer werk dat te waardeeren valt.

Wat daarop volgt: „Een dag op den Oceaan" door A. de Priester is heel weinig zaaks. Een schets van Jeanne Reyneke van Stuwe „Trouwdag" is een schets van hartstocht, zóó in den geest van haar roman, hartstocht natuurlijk door haar opgevat als lijfsliefde, als zinnelijke begeerte.

Prof ten Brink bespreekt uitvoerig „Fécondité".

De pastorale roman van Mathieu en Marianne schijnt, zegt hij o.a., het recht te geven den genialen naturalist voor eene pooze onder de idyllendichters te rangschikken. De machtige meester, die Germinal, La Débâcle, en Lourdes schiep, daalt hier uit ijver om een nationaal, diep rampzalig euvel te bestrijden, tot den rang van sprookjesverteller.

Zeer getrouw en volledig is ook weer het verslag dat de prof. van Fécondité geeft.

De aflevering heeft verder nog „Impressies" van F. Laméris; zoo iets bijvoorbeeld:

„Ik stond aan een groote, grijze zee en de lucht daarboven was loodgrijs van somberheden.

„De golven gingen woest op en neer en rommelend grolde de donder over het woelig bruisen heen."

„Ik wil spelen mijn somber smartenlied op mijn zwarte rouw-viool, en het zal klinken heel diep, alsof het komt uit mijn donker droomleven, ver van de lichte wereld af. Vreemde klanken, droef-melankoliek, als zacht geween, troosteloos voortgaand in moeheid zullen het zijn."

Van die kracht zijn al deze impressies.

MAATSCHAPPELIJK WERK.

Pater Familias levert in het 28 Oktober-nummer een pleit voor de materieele verzorging van het arme schoolkind. Armenzorg vindt hij *een noodzakelijk kwaad.*

Trekt de verkleumde kinders een warme boezeroen aan, geef ze een paar maal daags een stevigen pot-eten, — dan is het hart der meewarigen gerust. Met betalen is het te doen. Dan kan alle gewrijf en geschrijf over de quaestie ophouden en dan is het uit met het „*maag*bezwaar".

Met het *gemoeds*bezwaar ook? 't Mocht wat! Want al is de kostenrekening voldaan, dubbel en dwars op plakzegel..... straks keert diezelfde kosten-rekening *tot haar quadraad vergroot*, terug, als de uit de openbare kas gevoede en gekleede kinderen tot menschen zullen zijn opgegroeid en geleerd zullen hebben te staan op andermans beenen, welke niet de beenen hunner natuurlijke verzorgers waren.

Zeer ingenomen verklaart de redaktie zich in één der November-nummers met het wetsontwerp op het toezicht van volksgezondheid.

Stellig zal de voorgestelde regeling, wordt zij Wet, in hooge mate bevorderlijk zijn aan de belangen onzer volkshygiène, meent zij.

Door de bevoegdheid der Inspecteurs en Gezondheidscommissiën zoo goed als van den Centralen Raad, de aandacht der autoriteiten te vestigen op verbeteringen in de wetten en verordeningen op het stuk der volksgezondheid, door de verplichting der gemeentebesturen om steeds de gezondheidscommissie te hooren vóór zij een verordening betreffende de volksgezondheid vaststellen, wijzigen of intrekken, kan zeer groot nut gesticht worden. En al zullen op dit Ontwerp zoo goed als op alle Wetsvoordrachten, genoeg aanmerkingen nog te maken zijn, onze goedkeuring draagt het weg in hooge mate. Moge deze hygiènewet, die den stoot kan geven tot tal van uiterst noodige en heilzame maatregelen van de gemeenten zoowel als van den Staat tot sanitaire verheffing van ons volk, spoedig in het Staatsblad verschijnen!

DE NIEUWE GIDS.

Verzen van Reddingius, verzen van Kloos en van Boeken, weer een stuk Carnaval van Broedelet en van Boeken's Dante-vertaling. Ziedaar, met een prozaschetsje van Stevijn de Jonge, de inhoud van den Nieuwe Gids van Oktober.

Van Kloos zijn 't weer verzen uit den cyclus „Liefde". Het 81ste sonnet is deze opdracht:

'k Lig voor U neder met gevouwen handen
En oogen, smachtend in deemoedig smeeken,
Of soms Uw oogen in genade keken
Op de eeuwgen zwerver die, in 't stormend branden

Der Levens zee gewillig zich liet stranden
Voor Uwe voeten, o, Vorstin! die leken
Me een rots van stoute hoogheid, waarop breken
Al golven van de levenssmart... . Sla banden

Dan om mij heen — Gij deedt het — die niet drukken,
Banden van teerheid, die U zelf verrukken,
Want ware Liefde drukt niet, schoon zij bindt....

O, heel mijn mannen-ziel, een staatge ceder,
Wordt, door Uw wil, een lichtbewogen veder ...
En met mij dartlen moogt ge, als waar'k een kind... !

Uit de verzen van Reddingius schrijven we dit fantasie-dicht in-klank af:

De doffe roffel van de donder-trommen
wordt luid geslagen met een vasten slag,
zwart staan de boomen in den laten dag
en 't landschap wacht als in een bang verstommen
het komend onweer af, dat met een somber grommen
als een groot monster naakt met valschen lach,
die 'k als een vlam aan grauwen hemel zag,
doch langzaam komt het aan met dreigend brommen.
Maar plots breekt uit de lucht de roode draak
vuurspuwend uit den dreigend open muil,
voortijlend door de lucht als vliegend vuur.
En vlak daarop barst los met hard gekraak
de donder luid, terwijl met woest gehuil
het loeien klinkt des winds in sombren duur.

ELSEVIER'S GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT.

Een sympathiek artikel schrijft de heer Johan Gram bij het portret en bij reprodukties van werk van den schilder A. H. Bakker Korff over „den keurigen meester met zijn weldoordachte en karakteristieke kunst."

„Vele wegen leiden naar Rome. Ook Bakker Korff kan met den dichter getuigen: Mijn glas is niet groot, maar — ik drink uit mijn eigen glas. Met het door hem bedachte genre heeft hij ten slotte zulk eene populariteit bereikt, dat wanneer het toeval ons een paar „ouderwetsche tantes" doet ontmoeten, gelijk hij ze wist te vinden, te ontleden en weer te geven, ons onmiddellijk op de lippen komt: „Wat een echt Bakker Korffje!"

Dr. J. Groneman vertelt het een en ander van Jogjakarta in een door Nieuwenkamp geïllustreerd artikel.

Jogjakarta is van de beide Vorstenlanden in Java het kleinste, maar in meer dan een opzicht belangrijker, tenminste voor bezoekers uit den vreemde, dan het grootere Soerakarta of Sala (niet Solo).

Maar deze bezoekers blijven er meestal te kort om alles, wat er in en om de hoofdplaats te zien is, *goed* te zien, en 't is zeker jammer dat onder hen onze landgenooten betrekkelijk nog zoo schaars zijn, al wordt dit in den laatsten tijd iets beter. Er zijn wel eens reizigers uit andere landen overgekomen, alleen om den *Baraboedoer* te zien, en er is nog zooveel meer dan dat onvergelijkelijke kunstwerk uit den Hindoetijd van meer dan tien eeuwen geleden.

Wie echter heel Java, zij 't ook vluchtig, doorreizen wil, en misschien ook nog een deel van *Soematra* of van den oostelijken Archipel, heeft niet altijd zooveel tijdsruimte, dat hij meer dan een paar dagen te Jogjakarta blijven en aan de Sultansstad en haar omgeving wijden kan.

Ook in Indië brengt het volgend artikel den lezer: een historisch opstel over de Tijgersgracht te Batavia, de voornaamste, deftigste gracht van de oude stad.

Max Rooses levert op zijn beurt een impressie van de Van Dyckteutoonstelling.

In „Van de Redactie" wordt door Lapidoth den arbeid van het „Algemeen Nederlandsch Verbond" geprezen en met ingenomenheid melding gemaakt van de door deze verzamelde gegevens.

> Hij acht het hoogst leerzaam óók nog te weten in hoeveel exemplaren onze Nederlandsche en Nederlandsch-Indische bladen buiten Europa en onze Oost worden verspreid. Daardoor toch, zou men kunnen zien in hoeverre ook nog zoo groote belangstelling wordt gevonden voor onze aangelegenheden, dat men nieuws uit Nederland wil vernemen uit Nederlandsche bronnen. Van zeer groot belang ook zou wezen een dergelijke opgave van de directies onzer tijdschriften. De Nederlander en de Nederlander van oorsprong, die op de hoogte wil blijven van den ontwikkelingsgang onzer denkbeelden, kan een goed tijdschrift niet ontberen. Misschien is het niet onbescheiden er hier bij het bestuur van 't Algemeen Nederlandsch Verbond op aan te dringen zich te wenden tot de directies van onze dag- en weekbladen en tijdschriften met verzoek elk voor zich zulk een opgave te doen, welk verzoek zeker gaarne zal worden ingewilligd.

BELANG EN RECHT.

De heer J. G. L. Nolst Trenité een studie beginnend over „Vrouwelijke Juristen" stelt zich al dadelijk vierkant tegenover den feministen-bestrijder Mr. Steinmetz. Hij geeft deze parabel:

> Een sterke man en een zwakke man, beiden met een zwaard gewapend, ontmoeten in de woestijn een leeuw. Deze, hoewel in lichaamskracht verre de meerdere der beide mannen, wordt door hun zwaarden neergeveld. Thans ontstaat er twist tusschen hen over den huid. Zij storten zich op elkander, de sterke man verslaat den zwakke.

Mr. Steinmetz staat er bij en concludeert: hier hebt ge een even luid sprekend als afdoend experiment dat het wapen des eenen beter was dan dat van den ander, want niet door hun lichaamskracht overwonnen zij den leeuw, door hunne wapenen. Waaraan dankt dan de overwinnaar zijn zege op den verslagen makker? Aan zijn *sterker wapen!*

Maar een ander toeschouwer let op den tengender lichaamsbouw van den overwonnene en zegt: hier stond zwaard en weinig lichaamskracht tegenover zwaard en meer lichaamskracht. Ook als de wapenen even sterk waren, moest meer lichaamskracht overwinnen. Deze strijd leert mij dus volstrekt niet dat des eenen wapen voortreffelijker was dan dat des anderen. Laat ons die wapenen zelf bekijken.

Aldus hebben wij te doen ten opzichte van het intellect van vrouw en man. Waar van oudsher naast elkander stonden: *zij* met haar intellect alleen, *hij* met zijn intellect plus lichaamskracht, is het geen wonder dat *hij* de meerdere werd. *Dat* hij het werd, kan hoogstens bewijzen dat haar intellect niet grooter was dan het zijne. Maar dit is een stelling, die niemand ooit verkondigd heeft en die geen bestrijding behoeft.

„*Laura, de Afvallige*" zet Henriette van der Mey boven de mededeeling, dat Laura Marnholm, die na haar bekeering tot de Katholieke kerk van de zijde der geestelijkheid in de gunst der Katholieke pers werd aanbevolen, daar zij en haar man in vrij behoeftige levensomstandigheden verkeeren, onlangs in een Duitsch Katholiek blad gedebuteerd heeft met een artikel over den „*Urgrund der Frauenfrage*",

Uit dit opstel blijkt, dat het der begaafde schrijfster gelukt is den toon te treffen, die weerklank vindt bij het der vrouwenbeweging zoo vijandelijke clericalisme, merkt Mej. v. d. Mey dan op. Na eerst op de benijdenswaardige positie der vrouw in de Middeleeuwen te hebben gewezen, schrijft zij o.a.: „Sedert dien is de toestand der vrouw slechter geworden; haar *tegenwoordige* pogingen om zich zelf te helpen, hebben nog tot niets geleid en kunnen ook tot niets leiden. Ik kan niet vinden, dat kennis en geloof in werkelijk conflict komen door de leerstellingen der katholieke kerk. Integendeel, er ontstaat alleen dat scherpe onderscheid tusschen beider gebied, dat ook aan de vrouw eerst vasten grond onder de voeten en het gevoel der vrijheid geeft. En dit vrij worden van tal van onvrije en onderdrukte krachten zal weldra ook de vormen doen ontstaan, waarbinnen zij hecht en duurzaam en vruchtbaar kunnen worden. De intellectueele impuls zal de materieele vorming ten gevolge hebben. En dan zal langzamerhand de materieele positie der vrouw door en door veranderen. Maar dat is alleen mogelijk, wanneer een als te sterk gevoelde physieke en materieele gebondenheid die innerlijke bevrijding ondergaat, welke berust in de beginselen en de overoude opvoedende praktijk der kerk, die een wijd veld behoeven, om tot den onbelemmerden bloei te komen, welken de tegenstroomingen der laatste eeuwen verhinderden en die zeker in nieuwe en onverwachte vormen zal te voorschijn treden."

Dit debuut belooft volgens Mej. v. d. Mey veel goeds voor het succes van de uitvindster der *Weibsnatur* binnen de katholieke kerk! Al is de stijl wat duister, de beteekenis harer woorden is goed te begrijpen.

EUROPA.

Behalve de gewone kronieken bevat Europa: Mijn blonde krullebol, door M. de Vries; De zonderlinge predikant van Ejbjaerg, een overlevering, naverteld door Kappel Böcker, uit het Noorsch; en Liefde en Strijd, door G. W. Fris.

DE KATHOLIEKE GIDS.

Van sarkastische bedoeling is een met V. onderteekend opstel: „De Katholieken geteekend als schurken", dat de November-aflevering inleidt.

We halen er, ter typeering, deze alinea uit aan:

Ik zal mij niet vermeten een oordeel te vellen over de katholieken van andere landen. Ik zal mij dus bepalen tot de katholieken van ons vaderland, die ons allen meer van nabij bekend zijn en gemakkelijk kunnen nagegaan worden in hun bijzonder en openbaar leven, in hunne bijzondere en openbare handelingen. En dan moet het mij van het hart: zij zijn schurken, groote schurken. Voor die uitspraak zullen wij verschillende onomstootelijke bewijzen bijbrengen.

Waarin bestaat hunne schurkerij?

Dat zij huichelaars, bedriegers, afzetters enz. zijn.

Of zijn de katholieken geen huichelaars? Geeft maar eens acht, als het Zondag is of een feestdag, waarop zij verplicht zijn naar hun kerk te gaan. Overal waar katholieken wonen, ziet gij reeds 's morgens vroeg op die dagen, geheele troepen zich langs 's Heeren wegen en straten naar hun tempelgebouw begeven. Ouden van dagen strompelen voort, tusschenbeide amechtig kuchend!

Waarvan bouwen zij hunne kerken en zoogen. liefdegestichten en vooral die als paddestoelen uit den grond rijzende kloosters? Immers van hunne afzetterijen en bedriegerijen. Koopt bij een katholiek en gij krijgt in plaats van goede waar slechte! of in plaats van een pond koffie of suiker een ons minder. Moet gij een lakensche jas hebben, reken er op dat gij bedrogen uitkomt en in plaats van laken een minder deugdzame stof krijgt! O! die bedriegers en betaalt gij bij een eerzamen protestant en bij een nog veel eerlijker Israëliet voor zulk een kleedingstuk tien tot twintig gulden, gij moet bij de katholieken minstens twintig tot dertig gulden neertellen, terwijl gij tevens in de hoedanigheid van het gekochte artikel op de schandelijkste wijze wordt beetgenomen.

Maar hoe blijven dan hun winkels bestaan? Hoe hebben zij leveranties zelfs aan niet-katholieken? Wel, vraag dat aan den heer W(eetniet), die u op de eenvoudigste en duidelijkste wijze zal overtuigen dat zij katholieken, dus schurken zijn en onovertrefbare huichelaars, zóódat zij u staan voor te liegen omtrent den prijs van inkoop, omtrent de duurte der stoffen, het hooge loon,

dat zij aan hunne werklieden moeten betalen, die intusschen geen ander dan hongerloon verdienen. En nu spreekt het toch van zelve, dat zij met hun huichelachtig geteem, met hun huichelachtige, voorgewende godsdienstigheid u en zoovele duizenden en duizenden bedriegen en dat zij in hun vuistje lachen wanneer zij u hebben laten bloeden en van uw geld door huichelarij vooral, afgezet, mooie kerken, rijke kloosters kunnen bouwen! Want dat is het afschuwelijke in hunne huichelarij: zij bewaren dien woekerwinst niet voor hen zelven, zij brengen het niet op de spaarbank voor hun kinderen, zij verdoen het niet aan concerten en bals, waar gij die katholieken al heel weinig ziet, evenmin als in comedies; zij lachen u uit met uw zilveren kransen aan tooneelspeelsters en met uwe rijke bloemstukken aan wereldberoemde artisten — maar zij geven het aan hun kerk, zij offeren hun zilveren kransen en prachtige bloemstukken aan de H. Maagd! Is dat geen schurkenstreek? enz.

H. zingt de moderne kunst toe in 't volgend sonnet:

Als een viool vol Cremonenzer leven,
aan God gewijd door vrome Meesterhand;
— de zieletoon blijft heur snaren beven,
al trillen ze ook, door Tijdgeest overmand —;

Als dan, na jaren vol van ijdel streven,
ze een kunst'naar vindt, dien Meesters zielverwant —,
vol kracht en majesteit heur tonen zweven
naar 't harte-trillen van den Godsgezant.

Aldus blijft, in Uw *streven* zelfs verward,
nog in beginsel rein uw ademtocht,
moderne kunst, hoe Twijfel u bevocht!

Verwarmde u 't rein Geloof en drukte aan 't hart
uw hart, waaraan het ideaal ontviel,
dan zong uw kunst een symphonie der ziel!

B. B. behandelt de Nevelingensage.

VRAGEN VAN DEN DAG.

Aan den vooravond van leerplicht gelooft de heer J. V. van Kesteren het interessant een en ander mede te deelen over de Volksschool in de dagen der Republiek. Hij begint met den tijd van Karel V en deelt dan heel wat aardige bizonderheden mede over scholen, over onderwijs en over onderwijzers.

De *jaarwedden*, vertelt hij, waren over het geheel gering, vooral op het platteland. Vrije woning, 150 gulden salaris als onderwijzer en voorzanger, benevens eenige voordeelen in den vorm van schoolgeld of doodgraversloon, vormden een zeer gewoon inkomen.

In de steden was dit cijfer echter vrij wat hooger. We moeten daarbij in aanmerking nemen, dat de waarde van den muntstandaard in die dagen veel hooger was dan thans. Soms kreeg de onderwijzer, als hij wegens ouderdom zijne betrekking moest neerleggen, een pensioen, dat vrij hoog was ten aanzien der jaarwedde. Zoo ontving de onderwijzer te Vollenhove b.v. in 1755 een pensioen van 160 gulden, en die te Elburg levenslang zijne volle jaarwedde. Bij sollicitatie naar eene andere plaats werd de jaarwedde wel eens verhoogd onder voorwaarde, dat de onderwijzer nooit weer zou dingen naar eene andere betrekking. Om het lot der onderwijzersweduwen te verzekeren, gaf men haar soms vrijheid, de school voor hare rekening door een onderwijzer te laten waarnemen; er volgde dan ook wel eens een tweede huwelijk, vooral als het nog al eene vette school en een knap weeuwtje was. Wat overigens het lot der onderwijzersweduwen betreft, onze vroegere collega's wonnen het hierin van ons. Overal in den lande toch bestonden *weduwenbeurzen*. In het jaar 1750 bestond er o.a. eene „Schoolmeesters Weduwenbeurze" in Zuid-Holland; het aantal contribueerende leden bedroeg 80. In 1748 werd eveneens een Noordhollandsche Schoolmeesters Liefde Weduwenbeurs opgericht. De leden betaalden 2 % van hun inkomen, maar minstens 4 en hoogstens 8 gulden. De weduwen genoten ieder jaarlijks 60 gulden. Het bestuur genoot geen vergoeding; alleen de boekhouder kreeg wat voor zijne moeite: hij behoefde nl. geen premie te betalen, zoolang hij de administratie voerde. Waarschijnlijk hebben ook in andere gewesten dergelijke vereenigingen bestaan, terwijl er ook nog kleinere beurzen bestonden, welke slechts voor meer beperkte kringen golden.

Somtijds werd een onderwijzer rechtstreeks benoemd. Dit geschiedde o. a., wanneer de benoeming een voorrecht was van een aanzienlijk persoon. Dikwijls ook volgde de zoon den vader op, en zoo gebeurde het wel, dat het schoolmeestersambt een paar eeuwen lang in eenzelfde famille bleef. Meestal echter werd eene oproeping gedaan, zooals tegenwoordig. Dergelijke oproepingen hadden o. a. plaats in het „Maandelijksch Nieuws", een voorlooper dus van „Sollicitant" en „Vacature". Ziehier b.v. een paar typen:

1. Zoo iemand genegen is voor ondermeester te dienen, mits bekwaam zijnde om school te houden, en in de kerk sierlijk, kan zich adresseeren binnen de loopende maand Febr. 1760 aan en bij Pieter Zeeman, schoolmeester te Zevenhuizen, om vereischte bekwaamheden te vertoonen, waarna de conditie zal zijn, edoch die komt op eigen kosten en risico.

Onder onze „Belangrijke Onderwerpen" in dit Revue-nummer bespreken wij het artikel over China uit „De Vragen van den Dag"; hier hebben wij dus nog melding te maken van het eerste stuk van een artikel van Dr. H. Blink over de Britsche politiek, enkele grepen. Hij zal zich daarbij op een onpartijdig standpunt stellen en zoowel de schoone bladzijden uit die historie, de grootsche krachtsontwikkeling van den eilandenstaat tot een wereldrijk schetsen, alsook wijzen op onrechtvaardige daden en beginselen, welke hierbij dikwijls voorzaten.

VRAGEN DES TIJDS.

Van de beide artikelen in de November-uitgave is dat over „Opvoeding van gevangenen" gereviewd onder onze „Belangrijke Onderwerpen".

Het ander is een bespreking van de 26ste Vestingbegrooting door generaal-majoor A. L. W. Seyffardt.

De eerste Vestingbegrooting was die voor het jaar 1875; zij werd eerst den 6den April van dat jaar tot wet verheven, nadat de behandeling er van in de Tweede Kamer den 18den Dec. te voren was verdaagd, omdat men de verwerping vreesde en een konflikt met de regeering wilde voorkomen. Het debuut was wel ongelukkig, doch de thans bereikte betrekkelijk hooge leeftijd der Vestingbegrooting is niet minder ongelukkig; niemand gewaagde dan ook het vorige jaar van een zilveren feest, merkt de generaal op.

> Het hoofddoel der wet van 18 April 1874 tot regeling en voltooiing van het vestingstelsel was, een einde te maken aan de stelselloosheid te dier zake, en de daaruit voortvloeiende jaarlijks wederkeerende eindelooze gedachtenwisselingen in de staten-generaal. Tevens moest er door worden verkregen dat binnen een bepaalden tijd, waarnaar de jaarlijksche geldaanvragen moesten worden geregeld, een einde aan de zaak kwam. Na dien tijd zoude er wel telken jare op de begrooting van oorlog een som tot onderhoud en tot verbeteringen van ondergeschikten aard moeten voorkomen, doch van een vestingbegrooting zoude er dan geen sprake meer zijn. Die bepaalde tijd was 8 jaar, te rekenen van 1 Januari 1875 af, en zoude dus 1 Januari 1883 geëindigd zijn; en nu, bijna 17 jaar later, is het einde nog door niemand te voorzien!

NOORD EN ZUID.

De aflevering der laatste maand opent met een bijdrage van Dr. J. Prinsen J.Lz. over: *Renaissance en Humanisme*, met een portret van Petrarca in zijn studeerkamer naar een miniatuur uit het einde der 14e eeuw en eene afbeelding op natuurlijke grootte van het Titelblad van Erasmus' „Lof der Zotheid", naar den Amsterdamschen druk van 1629.

> Renaissance en Humanisme, dit is het ongeveer, zegt dr. Prinsen. De menschheid der Westersche landen behoort tot een oud geslacht van mannen, stammend uit het verre Indië, zinnend en werkend in wijsheid en schoonheid. Als de Romeinsche beschaving ten onder gaat, daalt vergrijsd een dier wijsgeeren ten grave en niemand is er, die den ouden roem van zijn geslacht onmiddellijk voortzet. Doch in 't noorden leeft, krachtig en fier, een jonge telg van den echten stam. De gevaarlijke, dolle jaren der jeugd moet hij nog doorworstelen. Die jaren noemt men wel „den donkeren nacht der middeleeuwen" of „den middeleeuwschen doodslaap". Maar dat is onjuist. Karel de Groote, de strijd tusschen Keizer en Paus, de kruistochten, de Gothiek, 't Roelands- en Nibelungenlied, is dat doodslaap? In de middeleeuwen is de menschheid een Woutertje Pieterse, een Kleine Johannes, met al zijn fantastische dwaasheden, zijn vroom, mystiek gelooven, zijn wreede, onbezonnen uitspattingen, zijn frissche kracht, zijn hartstochtelijk willen. Rustige mannelijke kracht ontbreekt nog; den geest zijner voorvaderen omvatten met zijn geest, voortwerken in hun richting, daartoe is de jongeling nog niet in staat. Hun overleveringen kent hij wel; ze zijn voor hem een boek, waarin hij soms met komischen ernst studeert. De *Roman de la Rose* staat vol van Grieksche en Romeinsche wijsheid. Zie wat de middeleeuwen maakten van Alexander, van Virgilius. De Steen der Wijzen, Maerlants *Naturen Bloeme*, zijn *Spieghel Historiael*, 't zijn allen onbeholpen pogingen, maar die wat beloven voor de toekomst. En eindelijk zien we den Noordschen jongeling komen tot de jaren van man-zijn, van volledig begrijpen en kunnen, van wel bewust vorschen en voortbouwen, komen tot het voortzetten van de oude, waardige traditie van zijn geslacht. Dat aansluiten van de nieuwe beschaving aan de oude, dat is Renaissance en Humanisme.

Het artikel van Taco de Beer over wijlen Prof. Cosijn is elders in deze Revue-aflevering besproken. Verder geeft *Noord en Zuid* boekbeschouwingen en examenverslagen.

STEMMEN VOOR WAARHEID EN VREDE.

De studie over „Weimar en het Humanisme" door G. Hulsman wordt thans besloten. Van de overige artikelen in deze aflevering releveeren wij: een studie over den Hervormer Maarten Luther, door C. H. van Rhijn; een historische beschouwing over de Waldenzen 1898/99 door H.; en de Kroniek, door A. W. Bronsveld.

De oorlog in Zuid-Afrika besprekende zegt Ds. Bronsveld:

> Hoe vele landgenooten hebben ginds een tweede vaderland gevonden. En dat alles zal anders worden, indien de Engelschman de Transvaalsche vlag gaat nederhalen. Dat alles doet ons hopen op voortduring van de onafhankelijkheid der Zuid-Afrikaansche Republiek en van haar edelmoedigen bondgenoot, den Oranje-Vrijstaat.
>
> Doch, ook afgezien daarvan — gelijk wij hebben gehoopt op de herstelling van het onrecht, kapitein Dreyfus aangedaan, uit een gevoel voor recht en waarheid — zoo hopen en smeeken wij van God, dat Hij de Boeren zal helpen en bijstaan. God kroone hun moed, hun dapperheid, hun zelfopoffering met zege en zegen. Hij were de Britsche legerscharen van het vije grondgebied onzer stamgenooten en doe weldra den vrede wederkeeren!

Een beschouwing over de Ongevallenwet geeft Ds. Bronsveld aanleiding tot deze verzuchting:

> Wij worden wel een weinig bevreesd voor al die verzekeringen; wij verzekeren onze huizen en roerende goederen tegen brandschade; ons meubilair tegen inbraak; ons lichaam tegen ziekte en ouderdom; ons leven tegen een noodlottig onge-

val; onzen oogst tegen hagelschade; ons vee tegen de pest en andere krankheden; voorts zijn wij ingeënt tegen de pokken, en zullen weldra er toe komen moeten, ons te laten inenten tegen tuberculose, hondsdolheid, diphteritis, cholera, builenpest, typhus en andere ziekten. Welk een uitrusting heeft zulk een nieuwerwetsch mensch noodig! Wat wapent hij zich op allerlei wijzen tegen den dood, of eenig noodlottig geval! En ondanks al die verschansingen, waarmeê hij de leemen hut zijns lichaams omringt, is hij vreesachtiger en gejaagder dan ooit, of vervalt tot een overmoed, en een gevoel van gerustheid, dat, naar hij meent, hem ontheft van alle behoefte aan geloof en van vertrouwen op God. Al zijn verzekeringspolissen vervangen bij hem den ouden Bijbel, en zijn armen, met de litteekenen van het inentend-lancet overdekt, worden niet meer opgeheven ten hemel. Waarlijk, wij voelen ons niet aangetrokken tot dit geslacht van „verzekerde" menschen.

DE KRONIEK.

Tak behandelt in het nummer van 5 Nov. de straf van 1 maand aan mr. P. J. Troelstra opgelegd.

Het Hof zegt, merkt Tak o a. op, dat het oogmerk kan dienen als element voor de toemeting der opteleggen straf, na vroeger te hebben erkend dat de beklaagde het oog had op het algemeen belang. „Tevens" het oog had, staat er. Maar als de man die smaadt, nu twee dingen naast elkaar ziet zoo verschillend van statuur als de Leeuwarder officier en het algemeen belang, ziet hij dan den cerste heelemaal wel?

> De waardeering van het oogmerk heeft het Hof tot de clementie gebracht om den bevorderaar van het algemeen belang in plaats van de vier maanden Pont-Reitsma, één maand cel opteleggen.
>
> Hoe ik het ook bekijk, ik kan dat vonnis maar niet bewonderen. Het recht was over die Hoogerhuiszaak gestruikeld en van zijn vlondertje te water gesukkeld. Daar komt een stevige greep die het bij de haren op den wal trekt. Wacht, zegt het recht, je doet me pijn, je gaat een maand in mijn kolenhok.
>
> Zoo een recht is meer kleinzeerig dan dankbaar, en meer een wrekend dan een begrijpend recht. In elk geval een zeer onwenschelijk recht.

Prof. Treub had in een strijdartikel tegen Van der Goes in het „Sociaal Weekblad" o.a. deze vraag gesteld:

> „Hoe is het te verklaren, dat de kapitalistische baas er zoo vaak op uit is, zijn knechts te vervangen door machines, als zijn gelegenheid om geld te winnen in rechte rede staat tot het aantal zijner knechts? Hoe komt het, dat een „zoodanige baas" zijn gelegenheid om geld te winnen, aldus telkens moedwillig inkrimpt?

Van der Goes antwoordt nu daarop uitvoerig in „De Kroniek". We nemen een stukje uit zijn antwoord over.

Arbeid wordt produktiever door machines, zegt hij. Er wordt gemakkelijker en vlugger gewerkt. Maar verhoogt dit de waarde van de arbeidskracht? Integendeel, het verlaagt die waarde, wijl dit het getal noodige arbeiders doet afnemen, dus de konkurrentie onder de bestaande arbeiders verscherpt, dus den levensstandaard neerdrukt. Maar zelfs bij gelijkgebleven waarde van de arbeidskracht, verhoogt het gebruik van machines hierdoor de produktiviteit van den arbeid, door den arbeider in staat te stellen in den zelfden tijd een grootere waarde te produceeren die het eigendom is van den kapitalist. Het komt er dus op neer, alsof langer voor den kapitalist werd gewerkt — voor hetzelfde, somtijds voor een lager loon. Van al de gevallen, die in de praktijk zich voordoen, is dit het typische, het zuiver kapitalistische.

> Machines, echter, zijn waren als alle andere. Zij staan hare waarde af aan het produkt tot vervaardiging waarvan zij worden gebezigd. Zij kunnen billijkerwijze niet meer geven dan zij hebben — maar reeds als zoodanig zijn zij voor den kapitalist volkomen waard dat ze leven. Hoe zouden zij aan het produkt een grootere waarde kunnen bijzetten dan zij zelf bezitten? Zij verslijten, nemen af in waarde, gaan als gebruikslichamen onder — maar zien hare ekonomische ziel: de waarde, van stukje tot beetje in het gebruikslichaam van het produkt overgaan. En met deze zielsverhuizing houdt de kapitalist, hoe ook overigens de verschijnselen van het zieleleven hem onverschillig mogen zijn, op zijne wijze rekening. Hij schrijft jaarlijks van zijn winst de waarde van de gebruikte machines af; ziende, ook hij, de goudgedaante van die nobele waar allengs in zijne kassen aangroeien naarmate haar ijzer- en staalgedaante in zijne werkplaats afneemt. Hij schrijft meer af dan juist noodig is somtijds, doch dit is overmaat van sekuriteit. Want ook de nobelste waren hebben hare grillen, en er zijn ongeluksmachten in de wereld die niets ontzien: behalve slijten, is er breken; er zijn branden, zondvloeden, oorlogen, om te zwijgen van werkstakingen en krisissen. Gelijk de kapitalist deze onberekenbare momenten evenwel berekent, door een grootere afschrijving dan noodig om voor oude machines op tijd nieuwe te koopen — ontmoeten wij deze zoowel theoretisch als praktisch on-ekonomische verschijnselen, door te zeggen dat in de waarde van het produkt ook die waarde van de machine overgaat, welke verloren wordt anders dan in het produktieproces, strikt genomen! Doch hoe wij de zaak beschouwen, het wonder van een overdracht van grootere waarde op het produkt dan de machine zelf haar eigen kan noemen, is, in de „socialistische ekonomie" althans, nog onverklaard! Hoogstens is het een hokus pokus van den fabrieksboekhouder, die evenwel voor ons geen autoriteit is.

„We kennen op de warenmarkt naar één waar die in het gebruik het voordeel geeft van een andere waarde af te werpen dan zij zelf bezit: de arbeidskracht van den mensch. Dat zij een grootere waarde oplevert, is geen ingeschapen trek van de arbeidskracht, maar daarvoor zorgen

de heeren kapitalisten. „Want een mensch (schreef Le Long) kan maar éénsmenschen arbeidt doen, en wordt voor zulks maar betaalt"....

TIJDSCHRIFT VOOR TUINBOUW.

Vijfde jaargang, vierde aflevering van dit tijdschrift onder redaktie van Dr. H. Bos, A. Ide, Ernst H. Krelage. B. A. Plemper van Balen en Leonard A. Springer.

Zij bevat: É. Th. Witte, „Doryanthes"; F. F. Bruijning Jr., „Eenige uitkomsten van het onderzoek van verschillende groentezaden" en J. Leendertz Czn., „Enkele mededeelingen aangaande de werkzaamheden der Vruchtenbureaux in Duitschland."

> Ons is het buitenland in vele opzichten vooruit, zegt de heer Leendertz, wat betreft verschillende instellingen of vereenigingen, die werken in 't belang van den tuinbouw in 't algemeen, hoewel niet te ontkennen valt, dat in de laatste jaren ook in Nederland ijverig in die richting wordt gearbeid.
>
> Onder de instellingen, welke voor de fruit- en ooftteelt zeer gunstig werken, behooren vooral die, welke ten doel hebben verkooper en kooper gemakkelijker en spoediger tot elkaar te brengen en zoodoende den verkooper een' vluggeren en beteren afzet voor zijne producten te verzekeren. Van de ons omringende rijken is alleen het Duitsche Rijk, waar dergelijke vereenigingen bestaan. In het koninkrijk Pruisen vinden we er drie in aantal voor zoover schrijver bekend is.

Om met het doel en de werking iets nader bekend te worden, laat hij dan enkele bizonderheden aangaande die vereenigingen volgen.

De drie bedoelde vereenigingen zijn:

Die Centralstelle für Obstverwerthung in Stettin,

Die Vermittelungsstelle für Obstverkauf der Landwirthschaftskammer für die Provinz-Brandenburg in Berlin en

Die Centralstelle für Obstverwerthung in Frankfurt am Main.

DE KATHOLIEK

Het slot van Mr. P. J. M. Aalberse's studie over vrije konkurrentie, oorzaken en gevolgen is in de November uitgave opgenomen.

„Al geloof ik vast, zegt Mr. Aalberse dat de nadeelige gevolgen der vrije concurrentie alleen afdoende kunnen bestreden worden door het wegnemen der oorzaak, d. w. z. door de her-vorming onzer individualistische, op het m. i. absoluut valsche beginsel der onbeperkte persoonlijke vrijheid gebouwde maatschappij, tot eene samenleving, gebaseerd op eene, met de natuur der menschen en der dingen in overeenstemming zijnde politieke en sociale ordening naar beroepsstanden, — al is het evenzeer mijne meening, dat dit niet kan geschieden door de wetgeving alléén, maar op de eerste en voornaamste plaats door een regelmatige, zij het dan ook door den Staat zooveel mogelijk aangemoedigde en bevorderde, vergroeiïng onzer samenleving, en dat men onderwijl slechts een plicht vervult van rechtvaardigheid, wanneer men door een verstandige sociale wetgeving, de zooeven opgesomde punten omvattende, de meest schreeuwende gevolgen der vrije concurrentie verhelpt en zoo mogelijk tracht te voorkomen, — toch is het evenzeer mijn innige, niet te verzwijgen, overtuiging, dat, wat er ook moge verbeterd worden door Staat of particulier initiatief, niet eer, voordat de geest des Christendoms, de geest van waarachtige rechtvaardigheid en van christelijke naastenliefde alles en allen doórdrongen heeft, — niet eer, voordat men, boven en behalve alle andere goed, heeft gegeven *eere aan God in den hooge*, — dat niet eer dalen zal op aarde, *vrede voor de menschen, die van goeden wil zijn.*"

„Oude Kunst en Grootkapitaal" titelt de heer J. J. Graaf een opwekking tot het beter-bewaren in haar vaderland zelf van oude kunst.

> Noodig acht hij het o. a.: dat er een eind kome aan eene kunstliefde, welke de echte niet is, noch zijn kan, verbasterd als zij is door verzamelwoede, eerzucht, wereldburgerschap, overdrijving en „eeredienst van 't genie". Hij kan niet inzien, waarom het noodig zou zijn, dat er op alle middelpunten van het wereldverkeer, in alle hoofdsteden, verzamelingen bestaan, waarin zooveel mogelijk al het meest kenmerkende van meesters van scholen, van landen, te vinden is? Zou er zooveel bij verloren worden, vraagt hij wanneer de groote musea en de kabinetten der aanzienlijken overal slechts hoofdzakelijk *vaderlandsche* kunst bewaarden? Dat „de kunst internationaal" is, dat „kunst geen grenzen kent", wordt al te gemakkelijk, naar mij dunkt, aangenomen, alsof het heel iets bijzonders zegt; maar wanneer deze leuzen dienen moeten om den groothandel in kunststukken vóór te spreken, dan kunnen ze slechts uitwerken, dat alles van zijn plaats geraakt, en dat ook hier regeeringen en volken eenen kamp voeren, waarin het laatste woord aan hem zal zijn, die over het grootste kapitaal beschikt. Men spreekt van het groote belang voor studie en kunstoefening. Maar, komaan, hoe hebben dan de middeleeuwsche meesters gestudeerd en zich geoefend?

Zou het zoo onmogelijk zijn, dat ook de oude-kunst eene aangelegenheid werd, waarover de Regeeringen traktaten gingen sluiten, over omruilingen bijvoorbeeld? De vereeniging *Rembrandt* zal metterdaad behulpzaam kunnen zijn, mits slechts het groot kapitaal ophoude zijne overmacht te laten gelden Eéne zaak tocht blijft, zijns bedunkens, vaststaan. Zoolang de kunstliefde op de verkeerde wegen blijft, boven aangeduid, zullen alle pogingen halfwerk blijven, zullen „de dingen hun natuurlijken loop nemen en de gevolgen beantwoorden aan den aard der oorzaken", en zullen er zelfs op wetten en voorschriften uitzonderingen worden toegelaten.

DE TIJDSPIEGEL.

Dr. Ph. Koopenberg begint een uitvoerige studie over de afgeloopen kwarteeuw-werk door onze Volksvertegenwoordiging ten bate der volksgezondheid. Hij heeft zich ten taak gesteld, na te gaan hoe onze Volksvertegenwoordigers in dit opzicht zich van hun plicht hebben gekweten, in hoeverre zij gestreefd hebben naar verhooging van volkswelvaart en volksgeluk door het toepassen van de voorschriften der openbare gezondheidsleer op de door hen behandelde onderwerpen en door het gebruik maken van hun recht, om voorstellen te doen, denkbeelden wakker te roepen en beloften levendig te houden, betrekking hebbende op de volksgezondheid.

> Ter bereiking van mijn doel, zegt de schrijver, heb ik mij moeten onledig houden met de niet altijd verkwikkelijke lectuur van 25 jaargangen van de *Handelingen der Staten-Generaal* en de daarbij behoorende *Bijlagen*. Zij, die den omvang van deze literatuur kennen, zullen begrijpen, welk een arbeid vereischt werd, om van af het dienstjaar 1875—1876 tot 1898—1899 alles op te sporen en na te lezen, wat op het door mij bedoelde gebied is geschreven en gesproken, te meer, als men in aanmerking neemt, dat de stof onder de groote massa, om zoo te zeggen, begraven is. Intusschen hoop ik in de volgende regels het bewijs te leveren, dat het mij gelukt is, zooveel mogelijk alles bijeen te verzamelen, wat gedurende bedoeld tijdperk in onze Volksvertegenwoordiging in het belang der volksgezondheid is verhandeld. Na eene geheel objectieve beschrijving stel ik mij voor, ten slotte eene resumtie te geven, waarin de debit- en de creditzijde der zaak nader zullen worden aangetoond.

Het eerste gedeelte is hier nu slechts opgenomen.

Shakespeare's „Hamlet als een ziektebeeld" wordt besproken door R. D. Nauta, naar aanleiding van Karl Rosner's psychologische Hamletstudie onlangs in Berlijn uitgegeven bij H. Komfeld.

> Om Rosner te kunnen volgen in zijn betoog, behoeft men volgens Nauta geen medicus te zijn; geen enkel symptoom wordt door hem waargenomen en vermeld, geen enkel vermoeden geuit, geene enkele gissing gewaagd, of hij toetst ze aan de wetenschap en de ervaring der hoogste autoriteiten op 't gebied van psychologie en psychopathie; hij is volkomen duidelijk en begrijpelijk voor den ontwikkelde, wanneer hij, Hamlet beschouwende als zijn patiënt, diens ziekte in hare oorzaken, haar ontstaan, haar uitbreken en hare ontwikkeling volgt en naspeurt en het doen en denken van den dichterlijken tooneelheld omzet in eene „historia morbi", geboekstaafd in de termen der hedendaagsche kliniek.

Hoe de natuur en de industrie kleuren voortbrengen, vertelt Dr. A. J. C. Snijders in een populair artikel.

> Op het gebied van de kleuren en van de daarmede in verband staande bedrijven en kunsten zijn aan die vruchtbare samenwerking van theorie en practijk de schitterendste uitkomsten te danken. Men heeft zich in de laatste dertig jaren in de theoretische chemie hoofdzakelijk toegelegd op de studie van den inwendigen bouw der moleculen. Men heeft van deze oneindig kleine, voor het oog volkomen onzichtbare deeltjes niet slechts het betrekkelijk gewicht en de samenstelling bepaald, de hoeveelheden vastgesteld van de elementen, die erin voorkomen, maar men heeft zelfs ook kunnen nagaan, hoe die atomen met elkaar vereenigd zijn en welke plaatsen zij ten opzichte van elkaar in de ruimte innemen, hetgeen men noemt: de *structuur* van de moleculen. Daardoor kon men verder onderzoeken, welke nieuwe combinaties van atomen mogelijk waren, hoe men in de moleculen bepaalde atomen of atoomgroepen door andere kan vervangen en hoe men daardoor kan komen tot den opbouw, de *synthese*, van nieuwe moleculen.

Van Dr. H. C. Muller heeft de „Tijdspiegel" dan nog „Nala en Damayanti" een episode uit het Indisch heldendicht „Mahâbhârata", uit het Sanskrit vertaald.

DE AARDE EN HAAR VOLKEN.

De laatste afleveringen van dit weekblad geven het verhaal van een reis in het land der Barotsis, naar het Fransch van Alfred Bertrand, en een beschrijving van El Golea en de drie forten in het Zuiden van Algerie, ook uit het Fransch vertaald.

EIGEN HAARD.

Twee bouwwerken van Hendrik de Keizer te Deventer worden, bij auto's, beschreven door M. E. Houck; vooral de voormalige bergpoort is volgens dezen schrijver — het leelijk dak weggedacht — een mooi gebouw.

Een belangrijke bijdrage verschafte de heer J. A. Wormser aan Eigen Haard door een breedvoerige beschouwing over de Zusterrepublieken in Zuid-Afrika. Hij weet alles uit eigen ervaring en hij vertelt wat hij weet alleraangenaamst. Zoo o. a. van een bezoek aan president Steyn:

> Een groote, schoone man met een zeer innemend voorkomen, de eenvoud zelf, is Steyn. Op zekeren morgen aan 't ontbijt in het hôtel te Bloemfontein zei mijn vriend Van der Post tot me: „Ik ga naar den Volksraad; ga meê, dan zal ik u aan den President voorstellen." We gingen en wachtten in de „Raadzaal" den President in zijne kamer af. Nauwelijks was ik aan hem voorgesteld, of de President vroeg: „De heeren komen van avond een sigaar bij me rooken en een paar uurtjes babbelen?" In mijn hôtel teruggekeerd, ontmoette ik een genaturaliseerden Hollander, nu Vrijstater, die zoo goed was me op de hoogte te brengen van de etiquette, die in acht te nemen was. De les was spoedig geleerd: „Je gaat in 't zwart." Maar na zijn vertrek, stak hij nog even het hoofd binnen de deur en riep: „Zie je, niet geheel in

't zwart, maar met een gekleurde pantalon, anders ben je deftiger dan de President."

's Avonds om half-acht stonden we voor het „paleis" van den President. De Transvaalsche Regeering geeft haar President een toelage van £ 300 's jaars voor woninghuur. Voor £ 10 tot £ 15 's maands heeft men in Pretoria een eenvoudige burgervilla; £ 300 's jaars is dus niet te veel voor huisvesting van het hoofd van den Staat. Maar de President van Oranje-Vrijstaat bewoont een groote, zeer fraai ingerichte villa, die het eigendom van den Staat is, een Afrikaansch „White House." Een huisknecht, natuurlijk niet in livrei, liet ons binnen en onmiddellijk in een groote zaal, waar de President ons eenige oogenblikken later ontmoette. Zijn eerste woord na de begroeting was: „Maar de heeren komen in gala; ik mag wel excuus maken omdat ik in mijn huisjasje hen ontvang." Kort daarop kwam een vrouwelijke dienstbode wijn, whiskey en soda brengen, en verder heb ik geen dienstpersoneel gezien. Een uur of drie gingen in zeer levendig gesprek over alle mogelijke onderwerpen voorbij; waarbij de President ons geregeld zelf de whiskey en soda bediende. Eerst op de stoep zijner woning nam hij afscheid van ons. „Zeg den Hollanders, dat wij hier niet Engelsch, maar Hollandsch zijn; en dat ik hen, hun land en ons beider taal liefheb!" riep hij mij nog na.

Even eenvoudig als President Steyn, is zijne vrouw, een jonge, schoone dame, van Schotsche afkomst. Een week of zes na den avond, dien de heer Wormser schetste, wenschte hij over zekere zaak den President te spreken en liet hij zich tegen half-vijf 's middags aandienen. Dadelijk kwam mevrouw Steyn, die hij nog niet ontmoet had, bij hem in de kamer en nam naast hem op de sofa plaats. „Mijn man komt straks; hij kwam met zware hoofdpijn uit de Raadszitting, en ik kom u gezelschap houden tot hij wat uitgerust is." Een minuut of tien later verscheen de President, die er niet van hooren wilde de zaak, die behandeld moest worden, uit te stellen.

TIJDSCHRIFT VOOR ONDERWIJS EN OPVOEDING.

Over onderwijskunst zet de heer G. J. Buys zijn studie verder voort.

De eigenschappen, die hij in dit gedeelte zijner beschouwingen besproken heeft, deel uitmakende van de algemeene eigenschap: *zelfbeheersching*, vertoonden slechts één zijde van den onderwijzer in zijn verhouding tot de leerlingen, n.l. zijn *persoonlijk gezag*.

> Een tweede zijde, eveneens samenhangende met zelfbeheersching en ervaring, zal schrijver zijn *zedelijk overwicht* noemen, een eigenschap, die niet noodzakelijk met de eerstgenoemde in gelijke mate verkregen wordt, evenmin hand aan hand er mede samen gaat, — ja die in dit belangrijk opzicht er van verschilt, dat waar het effect van „persoonlijk gezag" in den regel zeer spoedig waargenomen kan worden, de invloed van het „zedelijk overwicht" eerst op den langen duur merkbaar is, — hoofdzakelijk tengevolge van het groote verschil in vatbaarheid van het jeugdige gemoed voor de indrukken door elk dier invloeden teweeggebracht. Tegenover dit voordeel van eerstgenoemde eigenschap boven de tweede staat echter het nadeel, dat haar invloed van minder blijvenden aard is dan die van laatstbedoelde eigenschap, hetgeen zich uit het zooeven vermelde gereedelijk laat verklaren, en dat de beteekenis van dat overwicht voor het toekomstig gemoedsleven en de zedelijke waarde van den leerling veel grooter is dan die van het persoonlijk *gezag* van den leeraar.
>
> Aangezien nu het verkrijgen van zedelijk overwicht, aldus gaat de heer Buys voort, gelijk de naam reeds aanduidt, minder afhankelijk is van persoonlijke eigenschappen dan het bereiken van „persoonlijk" gezag, ligt voor de hand, dat zij, die van huis uit weinig aanleg bezitten voor het zich in voldoende mate eigen maken van dien vorm van gezag, zich meer bijzonder moeten toeleggen op het verkrijgen van *zedelijk overwicht*.

De heer J. H. Gunning Wzn., geeft dan zijn impressies van het jongstgehouden Gymnasiaalkongres in Bremen

Dr. A. Habets te Hasselt deelt o. a. in een Belgischen brief het Belgisch gymnasiaal leerplan voor de geschiedenis mee. Er bestaan daar voor dat vak drie koncentrische leergangen, vandaar de volgende verdeeling:

> I. Een 1ste leergang, (voorbereidende klasse) die aan de leerlingen een algemeen overzicht der wereldgeschiedenis geeft.
>
> II. Een 2de leergang. (1ste, 2de en 3de kl.) Deze bevat in de 1ste en 2de klasse het verhaal en den samenhang der groote gebeurtenissen der wereldgeschiedenis en in de 3de die der Vaderlandsche Geschiedenis, voorafgegaan door de opsomming van enkele feiten der hedendaagsche Geschiedenis.
>
> III. Een 3de leergang vormt de uitbreiding van den vorigen. (4de, 5de en 6de kl.) In de 4de en 5de klasse worden de reeds vroeger (in 1ste en 2de) geleerde feiten van naderbij beschouwd en andere gebeurtenissen uit de wereldgeschiedenis, doch van minder gewicht, er bij aangeknoopt. In de 6e treedt men in de bijzonderheden der reeds meer algemeen behandelde feiten uit de Vaderlandsche en de hedendaagsche Geschiedenis.

„Zouden, vraagt Dr. Habets, de hooge onderwijsmannen van het Noorden, nu men daar toch van plan is veranderingen in te voeren, zich niet kunnen laten inspireeren door het hierboven genoemde concentratie-leerplan van de gymnasia in het Zuiden?"

HET LEESKABINET.

Bij zijn vijftigsten sterfdag wijdt „het Leeskabinet" van November aan Chopin een vriendelijk artikeltje; 't geeft ook het portret van Chopin. Aan het belletrisch gedeelte hebben in de November-aflevering meegedaan Else van Brabant:

Sproke van verlangen, en Jacqueline Reyneke van Stuwe (een aanstaande schoonzuster van Kloos) — Kinderleed.

De heer A. W. Stellwagen vertelt van een mislukten aanslag op Lodewijk XIV, waarvoor hij bizonderheden vond in de „Mémoires du temps de Louis XIV, par Du Cause de Nazelle, publiés avec une introduction et des notes par Ernest Daudet, Paris librairie Plon, 1899."

Het was de samenzwering, waarin ook betrokken was Van den Enden, de vroegere leermeester van Spinoza.

OUD EN NIEUW.

Dit is óók een pedagogisch tijdschrift. Redakteuren zijn: E. Heimans, Jan Ligthart en C. F. A. Zernike. De vierde aflevering van den vierden jaargang bevat: C. F. A. Zernike, Strijdbare Paedagogiek; M. H. Lem, Apperceptie (1e gedeelte); C. F. A. Zernike, Concentratie-plannen; en Bladvulling.

HET WEEKBLAD.

„Leerplicht voor de Armen", de heer De Koo heeft het herhaaldelijk betoogd, is onmogelijk zonder een wijziging in de Armenwet, zonder kleeding en voeding van schoolkinderen. Hij behandelt de kwestie nòg eens in het nummer van 5 November en zegt daar o.a.

> De nieuwe Armenwet is immers toegezegd. Ja, *toegezegd*. Maar wie gelooft dat zij door *dit* Ministerie tot stand zal worden gebracht? Zijn er van die gelukkige geloovigen? Welnu, — wat eenvoudiger voor hen, dan deze leerplichtwet aan te nemen, onder voorwaarde, dat zij zal worden ingevoerd, tegelijk met de Armenwet, — of althans tegelijk met de invoering eener partiëele herziening der Armenwet, waarbij dat deel vooral, wat van Leerplicht onafscheidelijk is, zal zijn geregeld?
>
> Geen warmer voorstander van leerplicht, — en vooral van Herhalings-onderwijs, dan wij; maar ook geen beslister tegenstander daarvan, — zoolang de toepassing daarvan zelf in strijd blijft met de eerste eischen van eerlijkheid jegens de armen, en van menschelijkheid.

Het „Weekblad" heeft altijd geijverd voor een geregelde stoomvaartverbinding van Nederland met Transvaal. Het grijpt nu de gelegenheid nog eens aan dat er in ons land geestdrift is voor de stamverwanten om er op terug te komen en zegt:

> Wij schamen ons over de laffe lusteloosheid en het bekrompen egoisme onzer natie, waardoor een van de schoonste gelegenheden, om ons volk tot meerder beteekenis te brengen, zoo lang reeds ongebruikt is gelaten. Voor al onze geldverslindende liefhebberijen, waarop millioenen te bezuinigen zouden zijn, hebben wij hart; hetzij omdat wij er persoonlijk bij betrokken zijn, hetzij wijl zij de belangen raken van kringen en côteriën waaraan wij met vriendschapsbanden, door afkomst of neiging verbonden zijn. Wij staren ons suf op de kleinigheden in ons eigen land, en meenen in onze eeuw van zenuwachtig concurreerend jagen, ons reeds gelukkig te mogen achten, als wij maar rustig kunnen blijven doorpoetsen aan de oude porceleinkast, ter verhooging van haren glans. Ons hooger onderwijs, ons vestingstelsel, ons leger, ons vlootje, ons militair huis, ons verheven departement van buitenlandsche zaken, onze weelderige huishouding in 't algemeen, voor de behoeften daarvan hebben wij oog — en het zou immers zonde zijn op het geheel overbodige op de reeds bestaande instellingen en inrichtingen, waarvan verscheidene veel te groote sommen vorderen, eenige tonnen uit te sparen, teneinde er *millioenen*, behalve vele niet in cijfers om te zetten voordeelen, voor de natie mede te behalen.

Zullen we nu, onder den indruk van den Z. Afrikaanschen oorlog, voor een oogenblik ietwat lustiger en bedrijviger worden?, vraagt dan de heer De Koo sarkastisch. 't Is zeker mogelijk. Voorspellen echter durft hij het niet.

> Zal werkelijk het Nederlandsche volk ten opzichte van Zuid-Afrika komen tot een *daad*? Immers het geven van een *gift*, is nauwelijks een *daad* te noemen; een daad, waarover men niet eens mag spreken, daar zelfs de linkerhand niet behoort te weten wat de rechter doet. Op *dit oogenblik* is de postverbinding er niet, — en zal zij ook moeilijk kunnen verkregen worden. Nu, onzes inziens, is *dit* leed desnoods te dragen. Maar als de oorlog geëindigd is, zullen Regeering en volk gereed zijn met dezen maatregel en met zooveel andere, als noodig moeten geacht worden, om Nederland en Z.-Afrika, in beider belang, zoo hecht mogelijk te verbinden?
>
> We hopen het, maar dat zal zeker niet geschieden, wanneer alleen het Bestuur der Ned. Zuid-Afr. Ver. als eere-comité zich met het voorbereidend werk moet belasten.

NIEUW TIJDSCHRIFT TER BEVORDERING VAN DE STUDIE DER PAEDAGOGIEK.

Dit Tijdschrift, onder redaktie van: J. Geluk en H. de Raaf trad zijn elfden jaargang in. We vonden er in, een artikel van den heer H. de Raaf over Wilsvrijheid en Determinisme; van C. A. C. Kruyder over De Aanschouwelijke Meetkunde op de Lagere School; van J. Geluk over De Tact (vervolgstuk); van A. T. Wieberdink over Voorbereidend Geschiedenisonderwijs; van H. de Raaf over De Paedagogiek van Herbart, en van C. van Weele de bespreking van eene Psychologische theorie.

Uit het eerste artikel citeeren wij één bladzijde die de bedoeling van den schrijver vrij juist aangeeft:

> Het onbetwistbare feit, dat het karakter of de gezindheid des menschen onderworpen is aan de wet der causaliteit, heeft voor de praktijk des levens belangrijke gevolgen, met name voor de

opvoeding van anderen en voor de zelfopvoeding. Al onze wilsbesluiten en daden hebben invloed op onze karaktervorming. Vandaar de noodzakelijkheid, dat die alle gedragen worden door bepaalde ideeën, zoodat er eenstemmigheid of harmonie komt in de veelheid en verscheidenheid van willen en behandelingen en het eene niet ondermijnt en omverwerpt, wat het andere heeft opgebouwd. Deze waarheid geldt klaarblijkelijk ook van de opvoeding.

Nu zijn er menschen, die op het straks genoemde feit eene zonderlinge redeneering bouwen. „Wanneer de ontwikkeling van ons karakter, zoo zeggen zij, met noodwendigheid voortvloeit uit de gezamelijke daarop werkende invloeden, dan zal 't wel 't best wezen de handen in den schoot te leggen." Oppervlakkiger kan 't wel niet. Aannemende, dat de onderstelde lijdelijkheid mogelijk ware — wat niet zoo is —, heeft men recht tot de opmerking, dat nalaten evenzeer kwaad kan zijn als doen, en dat de mensch door dit nalaten niet ontkomt aan de verantwoordelijkheid. Doch die absolute passiviteit is eene onmogelijkheid; de mensch reageert op alle inwerkingen van buiten; hij moet willen en handelen; 't komt er alleen maar op aan, hóe hij zulks doet.

„Ik weet, verklaart de schrijver: niets van wat ik denk en besluit en doe, gaat spoorloos voorbij; alles werkt na. In dat weten ligt geen vrijspraak voor slappe knieën en trage handen, maar integendeel eene opwekking tot ijver en inspanning. Maar tevens ligt er eene vermaning in: niet lichtzinnig te meenen, dat eenmaal geenmaal is, dat het niet zoo erg is, een enkelen keer aan de verleiding toe te geven en verontschuldiging te zoeken in de bijgedachte, dat men een volgende maal zich er voor wachten zal. Die vermaning betreft ons eigen heil, maar zij geldt evengoed het welzijn van anderen, en de opvoeder der jeugd mag ze met gulden letteren in zijn levensboek schrijven. Wat hij aan een kind doet of nalaat, het brengt verandering teweeg, gunstig of ongunstig, hoe gering die zijn moge. Het bevordert of benadeelt de ontwikkeling, al merkt hij dit zoo niet. En vele kleine werkingen maken eene groote som. Wie dit wel bedenkt, moet erkennen, dat eene groote verantwoordelijkheid rust op die allen, die, hoe dan ook, in de opvoeding der jeugd betrokken zijn."

TWEEMAANDELIJKSCH TIJDSCHRIFT.

De Zuid-Afrikaansche oorlog gaf Albert Verwey dit sonnet in de pen:

De stam van 't volk doet nu zijn loten beven
Omdat een twijg herplant in vreemde streek
Gewond beweegt: geheimnisvol geleek
Eén leven nog door stam en twijg te streven.

Verwantschap trilt in 't bloed, en luide spreek'
Ze in eendre taal en dringt de hand tot geven, —
Want krachtloos zijn we en ons is niets gebleven
Van hulp die steunde en macht die niemand week.

De stam van 't volk doet nu zijn blaad'ren ruischen,
En vreugd voor 't minst is 't ritslen all' te saam;
Te lang in stilt hing elk voor zich alleen.

Eén bloed is 't al, hier kronklend, dáár aan 't bruisen,
Eén taal is de onze en de onze eenzelfde naam:
Eén is ons voelen, zij 't ook in geween.

Vermelden wij hier nog, dat naar aanleiding van de laatste woorden „zij 't ook in geween" Jac. van Looy in het „Weekblad" van 4 Nov. deze regels plaatste:

Weene wie weenen moet; dit is een schoon exempel:
Schrijdend het komt als over vuurgen drempel
Uit tijd en dood aannaderen:
Hoort! hoor de stem van onze vaderen,
Hoort! hoor in 't slaan,
't Wilskrachtig leven zingend den dood ingaan.

Leven verpriegeld niet en niet versentimenteeld,
Dat 't aan de ziel niet mangelt, niet aan den wortel [scheelt,
Hoor het in 't slaan,
In 't strijdend ten doode gaan,
Hoort! hoor 't in 't slaan:
Vrijheid is blijheid, het wint op de lange baan.

Meerder een doode leeuw is dan 'n levende hond,
Beter een bedorvene dan heelemaal geen grond,
Hoort! hoor 't in 't slaan,
In 't zingend den dood ingaan,
Door 't daveren en uit 't gefliets:
Het leven is alles en de Dood is niets.

Van den in de laatste jaren meer op waarde geschatten Vlaamschen naturalist Stijn Streuvels heeft het „Tweemaandelijksch" een rustieke schets „Groeikracht". Er zijn weer een massa Vlaamsch-onverstaanbare uitdrukkingen in, maar in 't verband van het verhaal voelen wij hun beteekenis wel, zij 't ook niet in hun volle kracht.

't Vervolg van Ary Prins' „De Heilige Tocht" is opgenomen. Dan zeven „Drievoudzangen" van F. van Eeden, en een vers aan den blinden dichter W. L. Penning Jr. door Albert Verwey:

Doof stil uw oogen, vriend; het schijnsel van uw oogen
Schijnt binnen in, wat deert u 't of de zon
Gij doode bollen toont: schoon glanst en onbewogen
De wereld die ge u won.....

Daarna verzen van Penning zelf; een fragment van Karel van de Woestijne; een filosofisch-litteraire beschouwing „Boendale's lekenspiegel" door J. Koopmans.

Het feit dat Aug. Vermeylen het doctoraat aan de Vrije Hoogeschool te Brussel verworven heeft met een boek over Jonker Jan van der Noot geeft Alb. Verwey aanleiding een beschouwing te wijden aan „Hoogescholen en geestelijke bewegingen." Dit werk is van beteekenis, zegt Verwey, omdat het onmiddellijk voorkomt uit die geestelijke beweging, die in Nederland eerst de poëzie hervormde en daarna ook op de beschrijving van de poëzie

invloed kreeg; en de Hoogeschool eerde zichzelve die als proefschrift dit geschrift aanvaardde, ofschoon het onafhankelijk van haar was ontstaan.

„Wat Bolland wenscht, zegt Verwey verder o.a. dat de Hoogeschool zijn zal een parlement van wetenschap, een kansel van overtuigingen, dat zal niet de dood van de hoogescholen maar voorwaarde van hun leven in dezen tijd van strijd zijn, en geen wijs hoogleeraar zal deze openheid van spraak en weerspraak voorbedachtelijk tegenstaan".

Dr. Bierens de Haan publiceert dan nog een filosofische studie: „Bewustzijn, onbewustheid en subject" ter inleiding van het onderzoek der verschijnselen van het zieleleven. F. van der Goes geeft tenslotte nòg eens een artikel over de Hoogerhuiszaak, naar aanleiding van de bekende Handelsbladartikelen van den heer Pijnappel.

DE VROUW.

„Ik had al lang bemerkt, zegt Nellie in een artikel „Voor de Moeders", dat mijn beide kinderen *met open mond sliepen* niet alleen, maar ook, — dat ze er minder mooi op werden. Doch het denkbeeld kwam niet bij mij op, om de beide feiten in verband met elkander te brengen. Het eerste hield ik voor eene gewoonte waaraan wel niets te doen zou wezen; het tweede voor iets wat wel heel jammer is, maar waarbij men zich heeft neer te leggen."

„Noch het een noch het ander is waar, en misschien doe ik menige moeder, of liever menig kind, een dienst met het volgende mede te deelen":

Een jonge dokter, met wien mijn zoontje toevallig te Brussel in aanraking kwam, verklaarde dat hij behept was met „tumeurs adénoïdes," d. w. z. klierachtige aanwassen in de neuskeelholte; een kwaal die op zich zelve niet bijzonder lastig, en geheel pijnloos is, maar die zeer ernstige gevolgen te weeg brengen kan. Bij den volwassen jongen mensch verdrogen die aanwassen, maar het onheil, dat zij in meerdere of mindere mate hebben veroorzaakt, blijft.

Laten dus moeders met kinderen die gaarne den mond open houden en des nachts snurken, eens met een dokter spreken over dat geval. De kwaal toch is veel meer verspreid dan men denkt, en veel erger in de gevolgen dan men zich voorstelt: op tien gevallen van hardhoorendheid en doofheid bij kinderen, zijn er stellig zeven het gevolg van deze klierachtige vegetatie. En het ongelukkigst is dat deze kinderkwaal, feitelijk de ergste van allen om de mogelijke gevolgen, zelfs in de geneeskundige kringen nog niet van algemeene bekendheid is. Anders toch zouden de moeders wel gewaarschuwd worden door den huisdokter.

In een beschouwing „In twijfel zoek zekerheid" zegt Nellie nòg eens hoe goed de openhartigheid in sexueele zaken tegenover kinderen behoort te zijn.

Ik zeg: als een moeder nog niet spreken, ja eigenlijk nog niet denken durft, dan moet zij het maar leeren. Dat heb ik óók wel moeten doen, ik die toch óók met een hoofd vol vragen en een hart vol twijfelingen heb gestaan aan kinderwieg. Ik heb mij niet in twijfel onthouden, maar gedacht en gezocht totdat ik zeker wist hoe te handelen. En toen hèb ik gehandeld naar de uit eigen ziel opgedolven wet, en ik mag mij zelve geluk wenschen met de aanvankelijke resultaten. En tal van moeders die òf voor mijne betoogen haar laatsten twijfel zagen verdwijnen, hebben mij juichend gezegd en geschreven, dat het *heusch* niet zoo moeilijk was gebleken, en dat de waarheid haar en hare kinderen nader tot elkander had gebracht.

Die moeders maakten geen onderscheid tusschen haar dochters en haar zonen. Jegens beiden waren zij waar en natuurlijk. Waarom ook niet? Ik houd er mij van overtuigd, dat de moeder de intiemste dingen nog wèl zoo goed aan haar zoon kan zeggen als de vader. Voor den onbedorven jongen is er niets onreins in de wetenschap dat hij de vrucht is van haar schoot, en dat die schoot geen vrucht kon voortbrengen zonder de Liefde die twee zielen, twee lichamen, twee levens maakt tot één. Mij is het zelfs een raadsel hoe men een karakter vormen, een opvoeding voltooien kan zonder die wetenschap, volledig meegedeeld.

BOON'S GEÏLLUSTREERD MAGAZIJN.

Een aktueele beschouwing over de geschiedenis van Zuid-Afrika met heel wat feiten- en zakenkennis door den heer K. J. Kolstee saàmgesteld, geeft dit populair magazijn in de eerste plaats. En daarbij fraaie auto's naar portretten en plaatselijke „kiekjes".

Bij foto's van Ed. Hautecoeur wordt verteld van de Gothische versieringsstukken op de Notre Dame te Parijs.

Er zijn verder vertellingen van interessante avonturen, er is een prettig manoeuvre verslagje bij kodakopnamen, samen een aflevering weder geheel in den stijl van dit vooral populair bedoeld magazijn voor spoorwegcoupé en huiskamer.

WOORD EN BEELD.

„Doodstrijd" een vertelling van Joh. de Meester opent de Oktober-aflevering. Krabbé heeft er leelijke teekeningen bij gemaakt.

Het portret is ditmaal van Minister Lely bij een artikel van den redakteur van den Indischen Gids, den heer R. A. v. Sandick.

„In 1871, vertelt de heer Van Sandick, kwamen te Delft eenige „eerste jaars" aan die merkwaardig veel op elkander leken. Ze hadden allen een hoogroode, gezonde, blozende kleur, ronde gezichtjes, geen spoor zelfs van baard of snor; ze waren buitengewoon jong, zeventien en zestien jaar, maar ze zagen er nog jonger uit dan zij waren. Zij voel-

den zich tot elkaar aangetrokken en gingen samen in een club of liever — zooals destijds gebruikelijk was — ze vormden samen een „dispuut". Dit dispuut heette „Snellius" of „Het jonge Holland", maar in de wandeling werden zij smalend „de red-faces" of „de plafondengeltjes" genoemd. Tot die „jongetjes" behoorde ook de nog geen zeventien jaar tellende Cornelis Lely.

Lely heeft in de Kanaalwet van Tak een groot aandeel gehad.

De Minister Tak had een kommissie van hoofdingénieurs benoemd om de bezwaren tegen de Kanaalwet te behandelen. Zij bestond uit de hoofdingénieurs Conrad, Mazel, de Bruyn Kops, du Celliée Muller en Van der Toorn, die dan ook de stukken bij de Memorie van Antwoord onderteekend hebben. De administrateur bij het Departement van Waterstaat, de heer Fynje, had zich intusschen gewend tot den direkteur der P. S., den heer Cohen Stuart, met verzoek een ingénieur te willen aanwijzen, die een theoretische kwestie bij beneden-rivieren zou hebben op te lossen. Toen werd Lely genoemd; en het aandeel van Lely in de bewerking der verdediging is een blijvende herinnering geweest bij den Minister Tak.

Leest men thans Lely's nota's door in de Bijlagen tot de Handelingen, dan behoeft men niet veel theoretisch werk van hem onder de oogen te hebben gehad, om al dadelijk zeker te zijn dat hij en niemand anders de samensteller geweest kan zijn. Zijn naam is echter destijds niet genoemd. En dat is het eerste voorbeeld van werk, dat door den hoogst bescheiden Lely anoniem verricht is, doch dat zoo superieur was, dat het later, jaren later, de aandacht op hem zou vestigen, hem zijn reputatie zou bezorgen."

„Algemeen was de verbazing van zijn tijdgenooten, zegt de heer Van Sandick tenslotte, toen hij in 1891 Minister werd. Men was gewoon geworden hem te beklagen als een ongeluksvogel, die van de eene tijdelijke betrekking in de andere viel. Zijne bescheidenheid had hem trouwens belet reclame voor zich zelf te maken. Veel werk had hij verricht dat op naam van anderen stond. Men kan zeggen, dat Mr. Tak van Poortvliet Lely ontdekt heeft als publiek persoon.

Maar er is niemand, die met hem in aanraking is gekomen, die hem karakter en bekwaamheid heeft ontzegd. En zoo er niemand is in de ingenieurswereld, die zoo'n positie heeft in Nederland op 45-jarigen leeftijd, dan is het een verheffend denkbeeld dat hij die positie niet aan de politiek in de slechte beteekenis van het woord heeft te danken. Een „politician" op zijn Amerikaansch is hij.

„Moge de ongevallenwet hem genadig zijn".

De aflevering geeft verder een sonnet van Jeanne Reyneke van Stuwe en een verslagje van een reis door Java van den heer E. A. von Saher.

SCHOOL EN LEVEN.

Dit is een weekblad voor opvoeding onder redaktie van J. Ligthout. We vonden in het nummer van 2 November een hoofdartikel over „De onderwijzers en hun opleiding", waarin de schrijver (J. H.) waarschuwt tegen te druk studeeren voor jonge onderwijzers.

Hun kennissen zeggen van hen: „flinke vent, hij studeert nog."

Maar ik zeg u, aldus de schrijver, dat hij niet studeert, ik zeg u, dat hij werkt aan de slooping inplaats van aan de opbouwing van zichzelf, dat hij druk bezig is, van zichzelf te maken een van het ras, dat al lang moest uitgestorven zijn, een taaien, pedanten, dorzieligen schoolvos. Beter dan dit soort werken, is het vrij en onafhankelijk lui slampamperen onder den vergestrekten hemel, tusschen het zich-spreidende groen der uitloopende boomen. Ik zou ieder, die de fut en den wil heeft, van zichzelf wat te maken, willen waarschuwen: pas op, dat ge niet raakt onder de klem van het naargeestig studeeren in de boeken voor de hoofdacte, beeld u niet in en laat u niet suggereeren, dat het uw plicht is, de verknoeiing en de versuffing van uw hersenen en gemoed voort te zetten, ook nadat ge het doel bereikt hebt, het behalen van een lorrig diploma. Vergeet niet, dat ge, uzelf bedervende, al maar mindert uw geschiktheid voor uw werk, dat dagelijks dertig tot vijftig individuen afhangen van uw luim, afhangen van uw frischheid van geest. Bedenk welke krachten van lichaam en ziel noodig zijn voor het welslagen van uw arbeid en herinner u dan, wat ik zeide aan het begin van dit opstel, dat slaging van ons levenswerk noodig is, zal ons leven niet zijn dor en droef en vreugdeloos.

HET SCHOOLBLAD.

Een dankbaar „in memoriam" wordt door den heer R. R. Rijkens gewijd aan de nagedachtenis van den heer H. Bouman, den bekenden Groningschen onderwijzer.

Uit 's heeren Rijkens opgaven mag men konkludeeren, dat Bouman bizondere gaven moet gehad hebben, om zoo van het mindere tot het meerdere op te klimmen. Werkelijk had hij dan ook groote verstandsgaven, zegt de heer Rijkens, een helder oordeel en eene bizondere vlugheid van opvatting, die niet alleen in zijn schoolwerk aan het licht kwamen, maar ook in zijn schrijversarbeid, deze natuurlijk in betrekking tot de lagere school, vooral in wat hij leverde voor het aanvankelijk leesonderwijs, voor het onderwijs in de vormleer en voor de pedagogische wetenschap. Hij ijverde voor het onderwijs in slöjd, ten behoeve waarvan hij eene reis deed naar Denemarken en Zweden, en voor eene opleiding van bewaarschool-onderwijzeressen, die meer zou zijn dan de bestaande: hij wilde daarvoor eene welingerichte kweekschool.

Zeer veel moeite gaf Bouman zich ook voor het bevorderen van het streven van een aantal vereenigingen. En dan was alleen maar het lidmaat-

schap hem niet voldoende; hij werkte mee in de besturen, en nam daarin niet de lichtste taak op zich. Men denke aan het „Nut", aan het Nederlandsch Onderwijzers-genootschap en zijne instellingen, aan de Paedagogische Vereeniging, aan het Schoolmuseum en de Paedagogische Bibliotheek, aan het Genootschap voor landbouw en nijverheid en daarvan de afd. Beerta, waarvan hij eerelid was.

De heer W. A. Moll te Amsterdam, zijn artikel over „Schoolwandelingen" vervolgend, bewijst dat deze wandelingen niet slechts gedaan kunnen worden zonder schade voor het onderwijs in de overige vakken, maar ook, dat zij het overige onderwijs direkt en indirekt steunen. Zij eischen echter (het moet erkend worden) veel tijd en veel voorbereiding van den onderwijzer en, waar die niet gegeven kunnen worden, is het misschien beter ze niet te doen.

En nadeelen? Wij kennen er slechts één, n.l' dat financieele onmacht der ouders kan veroorzaken, dat een kind niet medespaart. Hoe flinke reductie de spoorwegmaatschappijen ook toestaan (2 kinderen worden heen en terug vervoerd voor den prijs van één enkele reis), de reiskosten toch blijven het bezwaar, en, waarlijk, men zou voorstander van staatsexploitatie kunnen worden, alleen om de meerdere kans, die er dan zou zijn op verwezenlijking van wat in Denemarken bestaat, *vrij vervoer op de spoorwegen bij schoolreizen*. Intusschen, aanhoudende propaganda zal ons telkens en telkens nader brengen tot dat ideaal.

DE NEDERLANDSCHE SPECTATOR.

Met ingenomenheid kondigt de heer J. Koopman de taalopstellen van Dr. Kollewijn aan. Hij wijst er o.a. op hoe weinig medewerking aan vereenvoudiging van spelling de onderwijzers verleenen en dat zelfs zoo sterk het antagonisme tusschen klank en letter bij hen werkt, dat het een lange reeks van jaren, bij de examina, de promotie en de broodkwestie blijft beheerschen.

Verschillende factoren hebben samengewerkt om dezen misstand te voorschijn te roepen. Maar allereerst werd verderfelijk voor de ontwikkeling van het zelfbewust leven, de allen en alles beheerschende dwaling van wat Taal is en Taalwetenschap; de meening, dat de moderne talen (en ook de eigene nog eens opnieuw!) dienden beoefend te worden als de oude, omdat ze, evenals de oude uit letters bestonden; dat de oude talen de talen waren, haar litteratuur de litteratuur; dat de vormenveelheid dier oude talen het kenmerk was van haar rijkdom, en de handhaving van die vormenveelheid de handhaving van haar integriteit. Kortom, het klassicisme bracht den letterdienst en hielp den klank vergeten; vervorming heette verslordiging, en slijtage heette verbastering; het oude was eigenlijk het echte, en de hedendaagsche klanken waren maar een corruptie van de oorspronkelijke taal. Een impasse, die, wat de litteratuur betreft, gelukkig al voor eenige jaren door onze nieuwere auteurs, en zij die de nieuwe litteratuur beschreven en mee-onderwezen, al voor een deel verlaten is, maar die eerst voor goed zal worden gemeden, als in de geheele schoolwereld het besef ontwaakt, dat het volksleven, hooger en lager, niet „op" te „voeren" is, met de jeugd in oude vormen na te laten leven, die als uitingen van innerlijk leven, eerst in machtige worsteling, een kunst zijn geworden. Bij heel het onderwijs trouwens heerscht verwarring in wat juist beschouwd, geestelijk eigendom is, en wat niet; — maar wat in het taalonderwijs strekt, om de zaak bedenkelijk te maken, is, dat de leerlingen voor allerhande steloefeningen, die hen telkens in hypothetische wereldjes met een vrij banale stoffage voeren, juist gevaar loopen van hun eigen realiteit te vervreemden.

Een goed en verstandig artikel over Multatulivereering bezorgt de heer W. G. Van Nouhuys. Hij wijst er o.a. op, hoe de toon der brieven over de „Max Havelaar" heel anders is dan die van de Max Havelaar zelf.

De Javaan wordt mishandeld! Dit staat in het boek, niet in den brief. En dat staat nergens in àl die brieven, dat het hoofddoel van zijn boek is den Javaan wat minder of in 't geheel niet te doen mishandelen. Ik lees alleen van zorg voor zijn eigen positie, zijn eigen naam, zijn eigen beroemdheid.

Ik wil niet beweren, dat dit laatste buiten het menschelijke valt, maar het deed mij pijn den schrijver van den Max Havelaar zich zoo binnen den kring van het gewoon-, het klein-menschelijke zelfs, te zien terugtrekken.

En hoe klinken nu de later gevolgde, zoo vaak herhaalde betuigingen over het „mooi"-vinden van het verachte publiek, als uit verschillende brieven blijkt hoe hij onder het schrijven bij voortduring op dat „mooi"-vinden speculeerde?....

Mijn vereering voor Multatuli heeft door niemand zooveel geleden als door..... Multatuli.

TIJDSCHRIFT VOOR LAND- EN VOLKENKUNDE.

Dr. G. M. Boer vertelt van een Nederlandsche nederzetting aan de Oyapock in 1677.

Dat deel van de kust van Zuid-Amerika, dat tusschen de monden van de Amazone en de Orinoco gelegen is, was als de „wilde kust" reeds vroeg aan onze voorvaderen bekend geworden. Reeds in het begin van het bestand had men er handelsbetrekkingen aangeknoopt, maar deze leidden in den beginne niet tot groote resultaten, zoodat nog in 1632 de kamer Amsterdam der W. I. C. betoogen kon, dat de handel op de geheele kust van Guyana jaarlijks slechts twee of drie schepen bezig hield. De koloniën Essequibo en Berbice konden maar niet tot bloei geraken en de West-Indische Compagnie, welke al haar krachten in den strijd tegen Spanje verbruikte, was niet bij machte veel voor de kolonisatie dezer landen te doen.

In het midden der 17de eeuw waren eenige pogingen aangewend om in het oostelijke deel van

Guyana vasten voet te krijgen: herhaalde keeren was aan compagnieën vergunning gegeven zich aldaar te vestigen. Vooral Otto Keye had door zijn bekende „Beschryvinge van het heerlycke ende gezegende Landt Guajana" kolonisten naar deze streken willen lokken, maar noch de poging van Langendyck, noch die van den merkwaardigen avonturier Gerbier, hadden succes gehad.

Men besloot daarom door de Admiraliteit van Amsterdam een escader te laten uitrusten, dat onder bevel van den in West-Indië zoo bekenden Rinkes de Fransche bezittingen zoowel op het vasteland als op de Antillen zou aantasten. Onder strenge geheimhouding werden een tiental schepen gereed gemaakt, welke, van landingstroepen voorzien, in Maart 1676 de reede van Texel verlieten en men meende te kunnen aannemen, dat het aan deze macht niet moeilijk zou vallen de Fransche bezittingen te veroveren.

Om echter de nieuw te bezetten landen voor goed aan zich te verbinden en voordeelen uit deze streken te trekken, was het zaak daar koloniën te stichten. Nu was sedert eenigen tijd door een predikant van de Engelsche gemeente in 's Gravenhage, Price, die vroeger een tijdlang op een der kleine Antillen gewoond had, de aandacht gevestigd op het mondingsgebied van de Oyapock of zooals men toen zei, Wiapoca, bij kaap Orange, welke streek, naar hij meende, uiterst geschikt was voor het stichten van een kolonie.

Dit was de bedoelde kolonie, die echter vooral om het ongunstig klimaat, geen levensvatbaarheid bleek te hebben.

Het artikel van den heer Gerard D. Gips Dzn. over Finland in de 19de eeuw wordt beëindigd.

Dr. J. F. Hoekstra levert indrukken van het 7de internationale Geographenkongres te Berlijn (28 Sept.—4 Oct. 1899.)

DE ECONOMIST.

Behalve de koloniale-, ekonomische- en handelskronieken geeft de November-aflevering nog twee artikelen: Mr. Van den Berg behandelt den toestand van het bankwezen in Britsch-Indië, in zijn titel gekwalificeerd als „gebrekkig."

Toepassing van het stelsel van ééne groote centrale kommissiebank, met gelijke bevoegdheden als hier te lande aan de Nederlandsche en in Nederlandsch-Indië aan de Javasche Bank door den wetgever zijn toegekend, blijft, naar 's heeren Van den Berg's reeds vijftien jaren geleden ontwikkelde meening, het eenige middel om Britsch-Indië te vrijwaren voor de noodlottige gevolgen van de thans zich telkens herhalende perioden van spanning in de geldmarkt; maar dat men er ooit toe komen zal om dat middel in ernstige overweging te nemen, acht hij even ondenkbaar als toen hij de zaak voor de eerste maal besprak.

Het tweede artikel is gericht tegen het handhaven van invoerrecht op tarwemeel De heer H. G. Schilthuis Jzn. is de auteur ervan.

Wanneer geenszins bewezen is, konkludeert hij, dat de maalindustrie slechts met behulp van een matig invoerrecht zal kunnen blijven bestaan, wanneer het argument van de dreigende werkloosheid voor den werkman dan van zelf vervalt, wanneer van een hygiënisch standpunt geene ernstig gemeende aanleiding bestaat tot het heffen van een invoerrecht op tarwemeel, waarom zal men dit artikel dan toch opnemen in het nieuwe tarief van invoerrechten?

> Omdat ook andere fabrikaten in dit tarief zijn of worden opgenomen en ook daaronder voorkomen, welke dienen tot volksvoeding? Maar dan zou het toch veel logischer zijn de redeneering om te keeren en bij eene herziening van het bestaande tarief van invoerrechten die artikelen, welke dienen tot volksvoeding te schrappen en slechts invoerrechten te heffen van artikelen van weelde.

Laten allen, die het belasten van noodzakelijke levensmiddelen afkeuren, de handen inéén slaan zegt hij, en hunnen invloed aanwenden, om deze bij de aanstaande herziening af te voeren van het tarief van invoerrechten, voor zoover zij daarop nog voorkomen, liever dan in geheel tegenovergestelde richting deze te vermeerderen met een volksvoedsel bij uitnemendheid als tarwemeel. Zeker zullen zij daarmede eerder den dank inoogsten van de natie, dan met het voteeren van een invoerrecht, dat ontwijfelbaar zal en moet leiden tot verhooging van den broodprijs.

DE INDISCHE REVUE.

De weinige belangstelling die Indië in Nederland vindt, wordt in dit blad door „Doeri" scherp gehekeld.

Eigenlijk, beweert hij o. a., laat het welvaren van *Indië* en zijne bewoners, den *Nederlander* volkomen koud. Alléén, wanneer er wat aan te *verdienen* valt, liefst véél—heeft men gaarne met Indië en Indiërs te maken. Valt er niets „te halen", of nog erger moet er bijgepast worden, dan heeft de Nederlander liever niets te doen met dat „apenland" en die „wilde heidenen."

> En dan *klaagt* men daar te lande nog, over de weinige appréciatie, welke men van de zijde der Indiërs ondervindt, verblind door zelfgenoegzaamheid, als men is voor eigen feilen, te kortzichtig tevens, om te kunnen beseffen, dat de „onontwikkelde" Indo. zijn Europeeschen broeder reeds lang doorgrond heeft.

„Stefanotes" bepleit de oprichting van scholen voor de vrouwelijke inlandsche jeugd.

> Wil men waarlijk de inlandsche zoowel manlijke als vrouwelijke jeugd trachten te beschaven, dan, zegt zij, moet het onderwijs aan hen te geven, zoo uitgebreid mogelijk worden gemaakt.
>
> Dan moet het niet op een „zuinigje" worden aangelegd.
>
> Want het inlandsche ras bij te brengen wat „menschzijn" beteekent, is geen kleinigheid.
>
> Worden er zelfs niet nog hier en daar wel eens

Europeanen gevonden, die een leven leiden, alsof ook zij nog niet begrepen welke verplichtingen het menschzijn oplegt?

M. R. C. (namen voluit komen in deze Revue nooit voor!) bespreekt het Nederlandsch onder inlandsche ambtenaren.

Op het onlangs te Gent gehouden Taal- en letterkundig kongres werd de reeks onbeteekenende redeneeringen afgebroken door de voordracht van een jongen Javaan, Raden Mas Pandji Sosro Kartono, die „in zuiver en welgekozen Nederlandsch", zooals het bericht luidt, zijn hoorders inlichtte over het gebruik van het Hollandsch onder zijn landgenooten.

Onder vele klassen van Java's bevolking, zoo betoogde de jeugdige Raden, bestaat geen sympathie voor de Nederlanders, omdat hun taal en zeden er onbekend zijn. Daarom bepleitte hij het verplichtend stellen van het Nederlandsch als diensttaal. Van de ambtenaren toch is voor de verspreiding onzer taal op Java het meest te wachten. De Javaan zij geen voorwerp van spot, wanneer hij Hollandsch wil leeren; men helpe hem en wijze hem terecht, — zoo zal de sympathie voor Nederland onder de gansche bevolking worden aangekweekt.

Wat den tegenwoordigen stand der kwestie aangaat, zegt M. R. C., ik geloof niet dat er eenigen aandrang vereischt wordt, om de Regeering in de goede richting te sturen. Men weet dat van hoogerhand reeds jaren geleden op de bevordering van de Nederlandsche taalkennis onder de inlandsche ambtenaren is aangedrongen; speciaal is den Europeeschen bestuursambtenaren gelast die kennis aan te moedigen door eventueel ook Hollandsch te spreken tegen hun inlandsche collegas.

In het eerst bleven die voorschriften een doode letter, immers ze druisten tegen de opvatting der toenmalige ambtenaren in en deze stoorden er zich eenvoudig niet aan.

Thans is daarin verandering gekomen; de ambtenaren toonen thans in den regel kennis van het Nederlandsch op prijs te stellen. De Regeering geeft hierin het voorbeeld door bij benoemingen steeds die kennis als een gunstigen factor in aanmerking te nemen. Zelfs moet het denkbeeld in overweging zijn om in den vervolge voor een benoeming tot Regent de kennis onzer taal tot *vereischte* te stellen.

Het is waar, er is ook hierin een schrede achterwaarts gedaan door aan de hoofdenschool te Magelang het Nederlandsch als voermiddel van het onderwijs te vervangen door de landstaal (c. q. Maleisch) — maar gelukkig zal hierop naar alle waarschijnlijkheid spoedig worden teruggekomen en dan zullen *alle* ex-leerlingen der hoofdenscholen, die onze inlandsche ambtenaren leveren, zeer voldoende thuis zijn in het Hollandsch.

Over een twintig à dertig jaar zullen dan àl de hoogere ambtenaren zich van onze taal kunnen bedienen.

BIBLIOTHÈQUE UNIVERSELLE.

Een interessant stuk uit het leven van den Zwitserschen dichter Conrad Ferdinand Meyer vormen de door Ch. Vulliemin medegedeelde brieven van den dichter aan Louis Vulliemin, zijn trouwen vriend.

Edmond Plauchut vervolgt zijn opstel over de Philippijnen en de Philippino's, die hij door een jarenlang verblijf heeft leeren kennen. Als de grootste fout van deze eilandbevolking noemt hij hare ongeloofelijke speelzucht; zij speelt overal en om alles; de regeering van Spanje toonde haar het best te kennen, door maandelijksche officieele geldloterijen te organiseeren en het beheer op zich te nemen van de openbare hanengevechten. Als de Amerikanen niet juist zóó doen dan zal, vreest Plauchut, haar macht ook niet lang duren!

Michel Delines besluit zijn studie over de dramatische muzikale kunst in Rusland, ditmaal de werken behandelend van Alexandre Sergucievitch Dargomyski en Alexandre Nicolaévitch Serov, leerlingen van Glinka.

De groote figuur van Glinka domineert echter alles.

„Son œuvre subsiste, inoubliable, et reste la pierre angulaire de l'école russe, comme nous le verrons dans une autre série. Les derniers maitres russes, Borodiene, Tchaïkowski, Rymski-Korssakow, quand ils chercheront des voies nouvelles, ne s'inspireront pas de Dargomijski, bien qu'ils le tiennent en grande estime, encore moins de Serov, mais de Glinka, qui représente vraiment l'art européen transformé par l'âme russe."

Ernest Muret beschrijft verder een winter in Spanje.

MERCURE DE FRANCE.

Romeinsche schetsen zou men kunnen noemen de fragmenten van leven in 't oude rijk der Caesars, die Hugues Rebell schrijft en aan George Eekhoud opdraagt. Ze zijn prachtig in 't milieu gehouden, zwaar van klank. Knappe litteratuur.

Minder als zoodanig zijn de gedichten: „Les Iles" van André Fontainas.

Pierre Loyis publiceert zijne voorrede tot „Mines des Courtisanes," zijn nieuwe boek dat eerstdaags verschijnen zal.

Van Mark Twain (vertaald door Gabriel de Lautrec) heeft de Mercure een beschrijving van „de groote revolutie van Pitcairn," een nogal grappig verhaal.

Heftig anti-Engelsch van strekking is vervolgens een studie van Marcel Collière, die hij „Het Roode Vergif" betitelt. In het algemeen is dit betoog tegen alle militairisme gericht. De gruwelen van de affaire-Dreyfus, van de affaire-Marchand, van de affaire Voulet-Chanoine, behooren tot het militairisme, onafscheidbaar logisch!

Ziehier een klein stukje over den oorlog:

„Il n'est pour prêcher la guerre que ceux qui sont assurés de n'y point aller. Ce n'est point M. Chamberlain qui ira au Transvaal; ni les lords et membres des Communes qui soutiennent sa politique, ni les financiers qui en tirent profit, ni

les jingoes de Londres qui crient „à bas Krüger." Tous ces gens-là ne seraient pas non plus montés sur des bateaux, si l'Angleterre avait la guerre à la France, et nos intrépides nationalistes qui protestaient le plus, et poussaient à la risquer, n'auraient pas navigué davantage. Les Anglais sont dans une île, ils peuvent se livrer à toutes sortes de démonstrations tapageuses, les Américains aussi. Les peuples du continent réfléchissent plus sérieusement et quand ils font des manifestations, ils ont soin d'en limiter la portée."

Het slot van Remy de Gourmond's roman „Le songe d'une femme" is verder opgenomen.

L'HUMANITE NOUVELLE.

Pierre Kropotkine opent de November-aflevering met de mededeeling van een herinnering aan zijn vader en aan den tijd van Nikolaas I.

Er begint een roman van Ludwig Jacobowski in: „Werther le juif" uit het Duitsch vertaald.

Elisée Reclus publiceert een studie „Sur les Origines magiques de la Médicine," inhoud van een door hem gehouden voordracht aan de Hoogeschool van Brussel.

Dan een ekonomische studie van Dr. Potomiantz over Amerika en Europa in 1898. De Vereenigde Staten zijn in 1898 méér vooruitgegaan, politiek en ekonomisch, dan één land in Europa: een gevolg van den oorlog met Spanje. Dit staatje van Amerika's vooruitgang over de laatste 10 jaren is in zijn betoog wel interessant. (in dollars.)

	Invoer.	Uitvoer.	Totaal.	Verschil tusschen in- en doorvoer.
1889	745.131.652	742.401.375	1.487.533.027	2.730.277
1890	789.310.409	857.828.684	1.647.139.093	68.518.275
1891	844.916.196	884.480.810	1.729.397.006	39.564.610
1892	827.402.462	1.030.278.148	1.857.680.010	202.875.686
1893	866.400.922	847.665.194	1.714.066.116	18.735.728
1894	654.994.622	892.140.572	1.547.135.194	237.145.950
1895	731.969.965	807.538.165	1.539.508.130	75.568.200
1896	797.724.674	882.606.938	1.662.331.613	102.882.264
1897	764.730.312	1.050.993.556	1.815.723.968	286.253.144
1898	616.052.844	1.231.311.868	1.847.364.712	615.269.024

Over Holland treedt de schrijver niet in bizonderheden.

Voor wie de Karakterschets van den Jong-Turkschen leider Ahmed Riza in onze vorige aflevering gevolgd hebben, zijn interessante gegevens te vinden in een artikel van Albert Fua over „De Onwettige Sultan en Mourad V", de mededeeling van documentaire bescheiden, waarin de laagheden van den thans regeerenden Sultan helder genoeg bewezen worden. Fua zegt o. a. dat alleen om 't bijgeloof van Abdul Hamid — die overigens aan niets gelooft, zelfs niet aan God — het leven van Mourad gespaard blijft. Arabieren hadden hem n.l. voorspeld, dat de dood van Mourad zijn laatste dagen beteekenen zou. Het artikel wordt vervolgd.

LA REVUE BLANCHE.

De 1 November-revue opent met een schetsje over Soudan door Jean Rodès. Het drama waarin overste Klobb als offer viel, noemt Rodès het reeds lang te voren voorspeld konflikt tusschen het burgerlijk en het militair koloniaal gezag. Er moet geen militair gezag in Soudan zijn, niet verder dan noodig is voor de eenvoudige handhaving van de wet, dus van politiedienst feitelijk. Alles moet aan het burgerlijk gezag worden overgedragen.

Gustave Kahn, de kriticus en journalist, publiceert verzen, impressies van Zeeland: „Vers d'Octobre et de Novembre". Er wordt van „Myffrau" en „Mynheer" in gesproken — op deze wijze:

Ces saules, Myffrau, ont vu la mer jadis,
ces saules qui filent en ligne droite
et semblent s'ébouler sur la digue étroite.
Ces saules sont vieux, Myffrau, et creux,
car de très vieux oiseaux y vinrent au temps jadis;
la mer amoncelait près d'eux ses fleurs violettes
et le sable où l'on croit qu'on a brisé des bagues,
des joyaux riches et les atours de tant de toilettes
que les sirènes s'amusent à perdre sous la vague.

— Et c'est là, Mynheer, qu'on vit des pêches
miraculeuses.
Les îles de glace du nord venaient porter des phoques
à nos braves gens goudronnés, et c'est de l'Orénoque
ou bien de l'Amazone ou du Nil que ces bois
si profanés dont nos grand'mères faisaient des perles
rondes et qu'on enfilait en bracelet venaient.

Uit het Russisch vertaald is een artikel van Tolstoï over „Le militarisme et la Religion", een brief aan een sous-officier, tegen den oorlog, tegen het dooden van medemenschen, zooals Tolstoï er al meer geschreven heeft.

Het nummer van 15 November geeft Gustave Kahn gelegenheid om het onwerkelijke, het volkomen imaginaire en het in vele opzichten zeer dwaze van het idee van nationalisme aan te toonen in een kort logisch geschreven opstel.

„La Ravage et la Réparation" is de titel van een beschouwing door Charles Peguy aan de moreele gevolgen van de Dreyfuszaak en het vonnis van Rennes gewijd.

Om te herstellen wat verwoest is, moet er, volgens Peguy, een geregelde, verstandige kritiek beginnen op de politieke en sociale ideeën die tot nu zonder aarzeling werden aanvaard. De „affaire" heeft daartoe voldoende aanwijzingen gegeven.

„L'Affaire a passé sur ces vérités premières. Il faudra voir sérieusement ce qu'il en reste. Une première Chambre du suffrage universel a été lâche, une seconde a été plus que lâche. Le Sénat élu au suffrage restreint a été faible d'abord, puis peu à peu s'est raffermi. La Chambre a été réactionnaire, le Sénat est devenu républicain. Les juges professionnels ont jugé assez mal; les jurés, mal; les conseils de guerre, odieusement. La Haute

Cour de Justice a instruit scrupuleusement, va juger sainement. Alors?"

Ook deze aflevering heeft een vertaling naar Tolstoï: „Le Fouet en Russie", een bezwaarschrift tegen het gebruik van den knoet als rechterlijk strafwerktuig.

Ten slotte een mooi gedicht van Charles Jueren „La douloureuse Volupté."

REVUE DES DEUX MONDES.

Het nummer van 1 November opent met een uiteenzetting van Frankrijks plaats in de kwestie van 't uiterste Oosten, door René Pinon.

> De schrijver wijst op de groote belangrijkheid dezer kwestie, als axioma aannemend dat zij in de naaste toekomst alle andere politieke vraagstukken overheerschen zal. In het uiterste Oosten zijn sedert 1871 Frankrijk en Duitschland voor de eerste maal samen kunnen gaan; in het uiterste Oosten heeft de Fransch-Russische alliantie zich voor de eerste maal praktisch gemanifesteerd. Voor Frankrijk's industrie acht Pinon het terrein van Oost-China een vruchtbaar gebied, schoon reeds door de Engelsche en Japansche industrie voor een groot deel ontgonnen. Engeland en Japan samen zijn hier de meest te duchten krachten en het zal noodig wezen, aldus Pinon, dat Frankrijk met Rusland en Duitschland blijft samenwerken, want dàn alleen is het gewenschte resultaat te bereiken.

Een nieuwe roman begint in deze aflevering, een „récit de la vie d'affaires" door Alfred Masson Forestier, onder den titel „La faillite Mayard." Het is, voor zoover wij uit deze eerste helft oordeelen kunnen, een levendig geschreven schets van groot-zakendoen met al de rompslomp en de oneerlijke herrie, de slimheid en het koel beleid daarbij behoorend.

Paul Gautier schrijft over Madame de Staël in verband tot de Republiek van 1798.

„Les prisons de l'art" is de titel van een opstel door Robert de la Sizeranne. Die kunstgevangenissen — men zal het raden — zijn de musea. De schrijver trekt heftig te velde tegen de wijze waarop de museumgebouwen worden gezet: „men bouwt musea en vernielt de kunstwerken."

Albert Batailles levert een filosofische studie over de bestendigheid en het leven; graaf Remacle deelt dan nog eenige Carlistische herinneringen mede.

De 15 November-revue wordt door Charles Benoist geopend met een wel interessante sociale en ekonomische studie van de Oostenrijk-Hongaarsche monarchie. Benoist betoogt o.a., dat het bestaan dezer monarchie, waardoor geleidelijk het Duitsche ras verbonden is aan het Slavische, voor Europa van groote beteekenis is. Deze monarchie behoudt onbewust wellicht, onopgemerkt zeker, het evenwicht tusschen twee rassen, wier belangen, hier te zamen gebracht, niet langer in strijd behoeven te wezen. En dit tot heil van Europa.

Ernest Daudet vertelt verder van het gezantschapsleven van den hertog Decazes in Londen in de jaren 1820 en 1821.

De bekende ekonomist Levy behandelt het Fransche budget voor 1900 nog al optimistisch en met voorliefde aanwijzend de groote voordeelen der verschillende takken van Staatsexploitatie.

Dan een studie over den toestand van Engelsch-Indië door Aug. Filon en onder de revue's o.m. een Goethe-artikel van De Wijzewa.

HARPER'S MONTHLY MAGAZINE.

„Hoe Boston er uitziet aan het einde van deze eeuw" vertelt Sylvester Baxter in een met gewasschen teekeningen verlucht artikel. Een mooie stad blijkt Boston te zijn, en in alle opzichten op de hoogte van den tijd.

Sir Martin Conway beschrijft een klimtocht op den Mount Sorato met interessante avonturen; Julian Ralph vertelt iets van het huishoudelijk leven in Indië.

John Barret levert vervolgens een pleidooi tegen de kolonisatie van de Philippijnen door Amerika. Dringend raadt hij aan zooveel mogelijk zelfbestuur aan de Philippijnen te laten, om te ontsnappen aan de groote gevaren van een uitgebreide staf koloniale regeeringspersonen met hun politieken invloed, die voor een rijk als het Amerikaansche, in het algemeen voor alle rijken die er thans meê beginnen zouden, niet dan verderfelijk kan wezen. „Laten wij, zegt hij, de Philippinos goeden raad geven en hen in de eerste jaren met onze administratie bijstaan, en van zelf zullen wij ons daarmede een invloed verzekeren boven alles wat wij met geweld zouden kunnen gedaan krijgen".

Tenslotte moge hier de aandacht nog gevestigd worden op een studie over Siberië door Archibald Colquhoun.

THE STUDIO.

Weer eens een mooie, belangrijke aflevering, die van Oktober.

Werk van Pietro Fragiacomo wordt gereproduceerd, van „den dichter in konceptie en den artiest in uitvoering", zooals mej. Anderton, die het bijschrift levert, hem noemt.

Schetsen van Puvis de Chavannes worden vervolgens te zien gegeven, en glasschilderwerk van Gerard Moira. Vooral dit laatste is interessant als gelukte poging om deze kunst, lang in decadence, weer frisch op te wekken.

Arts and Crafts neemt ditmaal heel wat plaats in en geeft weer van allerlei: vazen, meubelen, smeedijzer ornamenten, behangsel, pleisterschetsen enz. Ook de „Studio Talk" is veelzijdig en uitgebreid.

SCRIBNER'S MAGAZINE.

Voor alle amateur-fotografen is er veel leerzaams in een uiteenzetting door Alfred Stieglitz, van de kunst om mooie opnamen te verkrijgen. 't Is waar: het zeggen is gemakkelijker dan het doen, maar Stieglitz geeft toch een aantal nuttige wenken en hij liet reprodukties maken van „kiekjes" die bewijzen dat hij 't zèlf kan.

Uit papieren en brieven heeft Scribner een autobiografie van den bekenden Engelschen tooneelspeler John Drew saamgesteld. Er komen een massa anekdoten in voor en de bijgevoegde afbeeldingen zijn meestal grappig..

Voortgezet wordt de uitgave van de brieven van Robert Louis Stevenson. Het hier behandeld deel betreft Stevenson's leven in Samoa van November 1890 tot December 1894.

Een schets van Parijs in 't begin dezer eeuw leveren Benjamin Ellis Martin en Charlotte Martin onder den gelukkigen titel „The Paris of Honoré de Balzac."

De andere bijdragen in Scribners hebben alleen amusementsbedoelingen.

Nu de oorlogsnieuwsgierigheid voldaan is, worden de Amerikaansche periodieken weer genietbaarder!

CASSEL'S MAGAZINE.

Voor de titels der vervolgstukken in Cassel's van November kunnen wij onzen daarin belangstellenden lezers verwijzen naar onze vorige Revue. Van de nieuwe artikelen teekenen wij aan een curieuse beschouwing van Oud-Londensche relieken met afbeeldingen door W. W. Hunchings. In oude Londensche gebouwtjes staan, blijkens deze beschouwing, interessante beeldjes en steenen. Moeizaam heeft Hunchings ze opgezocht.

Hoe de theeplanting geschiedt vertelt Raymond Blathwayt bij typische auto's, en dan... hoe schouwburg-dekoratieschilders hun doeken gereedmaken, eveneens bij auto's, Frederik Dolman.

THE STRAND MAGAZINE.

Conan Doyle maakt de Strand van November interessant met zijn roman „The Croxley Master." Typische momenten uit het sportleven vinden we in het hier opgenomen deel genoteerd.

A. P. Buller, die den schipbreuk van de „Pertshire" heeft meegemaakt, doet verslag van zijn indrukken, óók wel interessant.

Voortgezet wordt de „Peep into Punch," de geschiedenis van 't spotblad in de laatste 25 jaren.

Het „illustrated interview" is ditmaal gewijd aan den lord bisschop van Londen, Dr. Mandell Creighton.

Vooral uitvoerig vertelt de hooge geestelijke van zijn arbeid in het belang van de geheel-onthouding. Hij zelf is geen teetotaler, niettemin gelooft hij dat het volk geen alkohol gebruiken moet. Hij is tegen al te krasse en dadelijke maatregelen, en verwacht veel meer van den invloed der Kerk en der onthoudingsvereeniging.

Van het drama gelooft de bisschop dat het een bewonderenswaardige vorm van leering zoowel als van onderwijs is. Hij zelf gaat niet dikwijls naar den schouwburg en dan alleen nog maar naar opvoeringen van „litteraire" stukken. Muziek interesseert hem echter zeer sterk.

Uit de vele andere artikelen vermelden wij alleen nog een opstel over vallende sterren met interessante afbeeldingen van sir Robert Ball.

THE ARTIST.

Hier is de schilder(es) van de maand Miss Fannie Moody, die heel knap dieren teekent.

Dan krijgen we — in slappe reproduktie — kunst uit Siam te zien. Vervolgens een keur van doeken en beelden uit het Parijsche Salon van 1899.

Bladen uit het schetsboek van Geo Haité, gedurende een reis door Holland, brengt de „Artist", ook nog met heel wat toegepaste kunst, door hem op de Arts and Crafts-tentoonstelling opgemerkt.

THE PALL MALL MAGAZINE.

Van het Amerikaansch tooneel begint William Archer een aantal bizonderheden te vertellen, bij auto's van tooneelkiekjes. 't Blijkt niet dat er veel oorspronkelijke opvoeringen zijn in Amerika. Evenals in Holland doet men 't met Catherine, Zaza en dergelijke stukken, waarbij dan ter afwisseling allerlei Engelsche burlesques.

H. S. D. vertelt heel gezellig van Coaching met afbeeldingen, die van het prettige der coachreizen een goeden indruk geven.

Van het leven der vogels in Londen deelt W. T. Greene een en ander meê, heel nuttig voor Londensche dierenbeschermers.

Verder geeft de Pall Mall, ter afwisseling van novellen en gedichten, opmerkingen over bekende groote bladen, het Petit Journal, de Figaro, 't Berliner Tageblatt, de Kölnische Zeitung, de Neue Freie Presse, La Tribune, La Epoca, enz.; een en ander over de kunst der kopergravure enz.

THE NINETEENTH CENTURY.

„After the present war" — als de oorlog in Zuid-Afrika voorbij is, wat moet er dan gebeuren? vraagt Edward Dicey.

Als de beer geschoten is wat moet er dan met den huid gebeuren?

De heer Dicey leefde bij 't schrijven van zijn artikel nog in den zoeten waan, dat de oorlog in enkele weken afgeloopen en Pretoria, Bloemfontein en Johannesburg bezet zouden zijn. Nu, zoo gauw is 't nog niet gegaan, en alsof Dicey dat ook wel gevoelde, konkludeert hij dat Engeland vol moet houden tot het laatst — in het belang van Engeland, van Zuid-Afrika (?) en van het Britsche rijk. Engeland moet bezettingen leggen in de hoofdsteden van de Hollandsche Republieken en hun grondge-

bied administreeren als Britsche kroonkoloniën.

Wie nog belang stelt in den slag bij Trafalgar kan daarover ongepubliceerde mededeelingen vinden met een kaart, van admiraal Erasmus Ommannex.

„The future of Lord Rosebery" is de titel van Nineteenth' derde artikel. H.W. Massingham geeft daarover zijn gedachten. Rosebery's toekomst, het meest in het belang van den lande, is de deelneming in een Kabinet van bevrediging, als staatssekretaris van Buitenlandsche Zaken bijvoorbeeld, waardoor een verbond van Whigs en Tories mogelijk zou worden. Eigenlijk wil Massingham dus dat Rosebery zich opoffert om zijn partijgenooten, de oppositie, wat nader tot de regeering te brengen. Hij komt er zeer open voor uit.

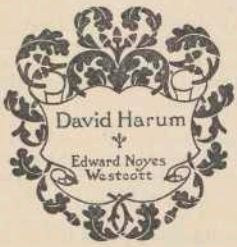
Over een andere toekomst wordt in deze aflevering ook nog beschikt — die van „het intellektueele katholicisme". Het is W. H. Mallock die dit onderneemt. Het kort verteld bedoelen van zijn uiteenzetting is, dat de Katholieke kerk, die het Platonisme uit het Vierde Evangelie heeft genomen, te eeniger tijd de grondidee van de evolutionaire filosofie zal absorbeeren, die door velen beschouwd wordt als *het* gevaar voor haar nederstorting en dat zij vinden zal vooral in de theorie van Spencer een basis voor haar macht, waarop zij inderdaad sterker, zuiverder en met meer bewustzijn zal kunnen rusten.

Miss. A. Goodrich Freer betoogt dat de landbouwkunde als een beroep voor den meer-ontwikkelde te verkiezen is boven tal van vakken die thans bij voorkeur worden gezocht.

Een andere dame, mevrouw Corner Ohlmûs, vertelt heel belangwekkend van een duiveldans op Ceylon.

HET BOEK VAN DE MAAND.

DAVID HARUM van E. NOYES WESTCOTT.

EEN SUKCESBOEK.

Er zijn op het oogenblik drie in de Engelsche taal geschreven boeken, welke onder elkander het sukces van het seizoen verdeelen.

Het zijn: „*the Christian*" van Hall Caine;
„*In his Steps*", what would Jesus do" van Sheldon; en
„*David Harum*" van E. Noyes Westcott.

Met tien-, ja met honderdduizenden worden hun oplagen door de uitgevers aangekondigd; ze zijn de onderwerpen van konversatie in alle dilettanten-gezelschappen; men spreekt er aan tafel met zijn buurdame over, in de dames-kransjes, op de „five-o'clock teas", aan de bittertafel, in den trein en op de stoomboot.

Men móet ze gelezen hebben.

En dáárom leest men ze.

Maar heeft men een keuze uit deze drie te doen, vraagt men zich na de lektuur van alle drie af, van wèlk dezer boeken men de zuiverste impressie van *mooi* behouden heeft, dan twijfelen wij er niet aan dat verreweg het meerendeel der lezers voor het derde of laatste zal stemmen.

Het eerste heeft een te sterk bijmengsel van opzettelijke emotie, van opgezweept gevoel, van geprikkelde sensatielust, dan dat het een indruk van geschreven te zijn uit behoefte om iets „mooi's" te geven, kan nalaten.

Het tweede heeft een te sterk bijmengsel van hypothetische waaghalzerij, van evangelische propaganda, van abstraheering der werkelijkheid, dan dat het bevrediging kan geven aan hen, die behalve aan evangelischen tendenz ook aan esthetische inkleeding van een hypothese eenige waarde hechten.

Het eerste is een sensatie- en emotieboek.

Het tweede is een boek van evangelischen tendenz.

Maar het derde is een boek dat geschreven is uit een mooiheids-behoefte, uit een drang om een mensch, een zuiver maar soms wel wat vreemd mensch uit te beelden.

En dàt pakt meer,

Het pakt niet alleen door de wijze van uitbeelding, maar ook door het aantrekkelijke, het sympathieke van den schrijver om zonder eenigen romslomp van mooidoenerij, alleen uit behoefte om nu eens een eigenaardig en goed mensch te teekenen, leukweg, met weglating van alle gewichtigdoenerij een boek zonder pretentie, vol frischheid, vol rake realiteit te geven, alsof 't zoo iets heel eenvoudig is.

En bij het pukliek met zijn gepeperden smaak, zijn verhitte sensaties, zijn nerveuse bewegelijkheid, zijn onrustige zoeking telkens naar wat anders, heeft het ingeslagen.

Het was of het koortsig verhit publiek ineens zijn heete polsen in koel beekwater kon houden.

Glimlachend, lekker-rustigjes heeft het zich dit kalmeerend en verkoelend bad der eenvoudigheid en simpele, rustieke waarheid laten welgevallen. Het deed zoo frischjes-goed.

David Harum is de vriend van velen geworden. En met de vrijpostigheid tegenover een origineelen, goedhartigen kerel, wien men voor het eerst ziet, heeft men hem maar dadelijk onder den arm genomen, is met hem uit wandelen gegaan. David paste zich op ieders karakter aan; vandaar dat iedereen zich met hem vertrouwd gevoelde.

EEN ÉÉNIG BOEK.

Iedereen, zeggen we, omdat de heer Tutein Nolthenius, een der redakteuren van „*de Gids*," die dezen zomer een reis naar Amerika heeft gemaakt, in zijn tijdschrift al medegedeeld heeft hoe hij daar overal, in elk gezelschap, in hotels, op booten, overal het geele bandje van den *David Harum* aantrof als bewijs dat dit boek een welkome lektuur was geworden van menschen van allerlei leeftijd, van allerlei positie, van allerlei levensopvatting.

Want *David Harum* is een Amerikaansch boek, en daar de Amerikanen door de gebeurtenissen der laatste jaren meer dan ooit chauvinistisch en jingoïstisch zijn gestemd, dorloteerden zij op luidruchtige en in het oogloopende wijze dit zeldzaam produkt hunner Yankee-litteratuur.

Toch zullen zij den schrijver niet meer de hulde hunner nationale bewondering kunnen brengen.

Want de auteur, E. Noyes Westcott, is dood. *David Harum* is zijn éénige litteraire daad geweest. Reeds door de tering aangetast toen hij bezig was zijn boek te schrijven, heeft hij het wel in handschrift kunnen voltooien, maar toen het in zijn geelen omslag de drukkerij verliet, was hij al overleden en naar het kerkhof gebracht.

Het is dus een éénig boek.

Niet vermoedend dat het zoo'n geweldig sukces zou hebben, heeft hij 't niet mogen beleven, dat hij in weinige weken tijds een van Amerika's meest gelezen auteurs en meest bekende personen is geworden.

Forbes Heermans heeft na zijn dood in een Voorwoord bij de uitgave van de *David Harum* den toen nog totaal onbekenden auteur bij het publiek geïntroduceerd. En toch, zelfs wat men toen van hem vernam, was nog zoo gering in bizonderheden, dat Westcott, voor zoover tenminste niet eens wat meer van hem bekend wordt, nog lang een schimachtige, haast onwezenlijke verschijning in de litteratuur van heden zal blijven.

We vernamen uit dat Voorwoord alleen, dat Westcott een inwoner is geweest van Syracuse, gelegen in het westelijk gedeelte van den Staat New-York, waar hij 24 September 1847 werd geboren en den 31 Maart 1898 overleed. In zijn geboorteplaats, waar hij het bedrijf van bankier uitoefende, heeft hij zijn gansche leven gesleten. Nooit had hij zich op de litteratuur toegelegd en zijn eerste letterkundige produkt bracht hij dan ook pas op 51-jarigen leeftijd voort; het was dus een „coup d'essai" maar tevens een „coup de maitre."

Een Karakterboek.

Maar hoe het leven van een Amerikaansche stad in het binnenland, het eentonige en eendere bankiersbestaan aldaar in plaats van de schepping van zijn boek te belemmeren, het juist mogelijk heeft gemaakt er zoo'n sukces uit te slaan, wordt slechts door den aard van het boek verklaard.

Het is dan ook geen fantasie, of avonturenboek, maar zuiver observatie werk is het. Had Westcott geheel moeten afhangen van zijn imaginatiever mogen, had hij den roman moeten verzinnen, zich de personen en de toestanden moeten scheppen, dan was het boek hoogstwaarschijnlijk ongeschreven gebleven, want uit de kompositie van zijn *„David Harum"*, blijkt, dat de schrijver geen fantasie, geen kompositietalent bezit.

Uit realiteit en observatie, maar uit observatie vooral, is het boek samengesteld.

We zeiden al dat de schrijver, bankier in westelijk New-York is geweest.

Welnu, in die kwaliteit heeft hij natuurlijk gelegenheid te over gehad achter de toonbank van zijn kantoor, achter het loketje der uitbetalingen, allerlei vreemde typen van menschen te zien en te observeeren. En hetgeen hij daar in zijn bankiersbedrijf heeft waargenomen, heeft hij omgewerkt tot een boek van persoonsbeschrijvingen, die samen zijn geperst, in den roman van David Harum.

Of eigenlijk drukken wij ons niet goed uit. Het zijn geen persoonsbeschrijvingen, maar het is meer speciaal de beschrijving van één persoon, van den persoon van David Harum. Het is daarom een karakterroman.

Het gansche boek, het geheele verhaal, de inkleeding zijn enkel en alleen verzonnen en uitgewerkt, om gelegenheid te hebben om het karakter van David Harum te beschrijven en van verschillende kanten te laten zien. De rest is ornementatie of encadrement.

En het karakter van David Harum is zeer zeker waard er zoo'n groote lijst om te maken.

Voor ons, bewoners van Europa, is die David een origineele vent; hij is een type zooals wij ze niet kennen; hij heeft een Yankee-achtige geur. Mogelijk dat zulke typen in de Nieuwe Wereld minder zeldzaam zijn, tot een der Europeesche typenklassen behoort hij niet. Ook de Oude Wereld kent zijn typen van parvenu's in allerlei landen en standen, maar geen enkel kan met dat van dezen Yankee-parvenu vergeleken worden.

Want David Harum is een Amerikaansche parvenu.

Maar laten we iets van

zijn geschiedenis

verhalen.

Het verhaal komt dan eigenlijk hierop neer.

John Lennox is de zoon van een New-Yorkschen handelsman, die de gewone opvoeding van jonge welgestelde Amerikanen heeft genoten. Hij heeft van alles wat geleerd, maar verstaat geen enkel vak grondig genoeg om er zijn brood in te verdienen. Daaraan denkt hij dan ook niet in 't minst en hij leeft maar zorgeloos voort. Voor zijn edukatie maakt hij o. a. ook een reis naar Europa, waar hij twee jaar blijft, levend van hetgeen zijn vader hem uitkeert. Bij zijn terugkeer te New-York blijken echter de zaken van zijn vader erg achteruit te zijn gegaan, zoodat hij dadelijk naar een betrekking moet uitkijken. Hij komt dan op een advocatenkantoor om het vak in de praktijk te leeren, want in den beginne heeft hij toch ook zoowat in de rechten gestudeerd. Veel uitzichten en een goed inkomen heeft hij er evenwel niet. En als zijn vader, daar diens zaken achteruit

blijven gaan, eindelijk zelfmoord pleegt en hij zonder fortuin achterblijft, is hij wel genoodzaakt dadelijk naar een andere positie om te zien. Een vriend van zijn overleden vader is dan de persoon die hem daaraan helpt. Deze is een handelskennis van David Harum en... nu eerst komen wij aan den eigenlijken roman, den karakterroman van David Harum.

Dadelijk, zoodra zijn naam in het boek genoemd wordt, krijgen wij een persoonsbeschrijving van hem, die ons al op iets origineels voorbereidt.

John Lennox is bij den vriend van zijn vader geroepen en bevindt zich op diens kantoor. En dan lezen we:

> Hij haalde uit zijn schrijftafel een brief te voorschijn, en zei: „ik kreeg dien gisteren van een ouden kennis van mij, een zekeren Harum, die in Homeville, Freeland County, woont. Hij is daar zooveel als bankier, en vroeg of ik ook iemand wist in plaats van zijn procuratiehouder en kassier, dien hij ontslagen heeft. 't Is een dwaze zet van hem, en" — de kolonel glimlachte — „Harum is in sommige opzichten zelf een dwaze vent. Hier is zijn brief. Lees maar."
>
> In den brief stond, dat mijnheer Harum voorden had gehad met zijn kassier, hem wilde ontslaan en in zijn plaats aanstellen liefst iemand van buitenaf, die niet alle mannen, vrouwen en kinderen uit de buurt kende en rechts en links alles oververtelde. Hij moest eenigszins op de hoogte zijn van boekhouden enzoovoorts, maar vakkennis was onnoodig. Ik wil hem liever zelf africhten, schreef mijnheer Harum, als hij maar gewillig, gezond en geen gebreken heeft. Ik betaal voorloopig duizend dollars, en gaat het goed dan geef ik opslag. John gaf den brief terug met een glimlachje, dat terugspiegelde op het gelaat van den kolonel. „Hoe denk je er over," vroeg deze. „Eigenaardig."
>
> „Ja, eenigszins wel. Zooals je ziet, hij schrijft, en spreekt ook, vrijgoed zijn taal, maar bedient zich doorgaans. 't zij uit gewoonte of uit liefhebberij, van een onmogelijk dialect. Maar ik bedoel, hoe denk je over de aanbieding?"
>
> „Voor mij?"
>
> „Ja, ik dacht dadelijk aan jou."
>
> „Ik dank u wel."

John schrijft en wordt aangenomen. Homeville, de plaats waar David Harum woont, ligt in Westelijk New-York, dicht bij Syracuse, de woonplaats van den schrijver Westcott, en daar hij Harum ook, evenals hij zelf, bankier doet zijn, begrijpt men wel, dat hij dit opzettelijk gedaan heeft om den lezer op het hem zoo goed bekend terrein te kunnen voeren.

En dat zijn wij gauw.

David's verleden.

David is een pratebol, en tegenover menschen die hij lijden mag en die hij vertrouwt, is hij openhartig. Van zijn verleden maakt hij geen geheim, ja, hij is er zelfs zoo'n heel klein beetje trotsch op. In een tête à tête met een der andere personen van zijn boek vertelt hij dat verleden zelfs in bizonderheden.

Dit geeft den schrijver dan gelegenheid eens te laten zien hoe in Amerika, en vooral in dat gedeelte waar hij woont, de menschen, met niets begonnen, er bovenop zijn gekomen.

> Ik werd geboren te Buxton Hill, vertelt David. We waren met zijn negenen, en ik was de jongste van den troep. Mijn vader had een stuk land van zestien tot twintig bunders in huur. Bovendien hield hij een winkeltje, waar hij in zijn vrijen tijd, bij voorkomende gelegenheden, ketels lapte voor menschen uit de buurt. Mijn moeder was zijn tweede vrouw, en ik het eenige kind uit dit huwelijk. Hij trouwde nog eens toen ik ongeveer twee jaar was, en hoe ik ooit groot ben geworden, is mij een raadsel. Bijna uitsluitend komt daarvan de eer toe aan mijn zuster Polly, die de eenige van hen allen was van wie ik ooit een vriendelijk woord kreeg. Ruw boerenwerk is weinig geschikt om op te wekken en aan te kweeken de beste hoedanigheden van den mensch: 't kwam mij dan ook voor, dat als vader mij niet om de ooren sloeg, hij mij met een brok leer of riem afroste. Al zijn jongens kregen een beurt totdat zij er te groot voor waren. Een van mijn broers werd eens boos op 'n avond, sloeg terug, en liep den volgenden ochtend weg. Vaders stemming was zeker zoo bedorven door het beroep, waarvan sommige menschen zeggen, dat het is den ganschen dag hard werken en den heelen avond kleine karweitjes doen. Mij en de anderen af te ranselen, was het eenige levensgenot dat de man nog had. Mijn broers en zusters, behalve Polly, deden wat stompen enzoovoorts betreft voor vader niet onder, en mijn stiefmoeder was misschien nog de ergste van allen. Zij had geen kinderen van haar eigen en scheen wel aan mij een ingekankerden hekel te hebben. Minder nog met klappen en stompen, dan wel met haar tong, deed zij 't af. Zij kon dingen zeggen waarvan iemand de haren te berge rezen. Ik geloof, dat ik een doodgewone, roodharige, sproetige, kleine jongen met schuwe manieren was. De atmosfeer van ons ouderlijk huis was juist niet geschikt om helden te kweeken.
>
> Ik ging drie, vier jaar naar school, totdat ik kon lezen en schrijven en zoover met het rekenen gevorderd was, dat ik een lange deelsom kon maken. Maar toen ik zes jaar was, moest ik, school of geen school, allerlei werk doen, waarvoor ik sterk genoeg was, en soms ook wel iets, dat mijn krachten te boven ging. Karweitjes, voor en na schooltijd, op een afstand van een half uur gaans. Elk oud lor, dat nog maar eventjes in elkaar zat, was goed genoeg als kleedingstuk voor mij; en als de oudere broers uit hun lompen waren gegroeid, en ik er in viel, dan was er niet veel goeds meer aan. Een paar oude koeleeren schoenen, die meer sneeuw en water schepten dan tegenhielden, en twee paar wollen sokken, waar bijna geen draad aan heel was, moesten mij door den winter helpen. Ik liep blootsvoets van het oogenblik af, dat de sneeuw was opgeruimd tot aan den tijd, dat die weer begon te vallen. Er waren voor mij maar twee jaar-

getijden: het eene waarin ik winterhanden en voeten, en het andere waarin ik builen had."

Spreker hield op en staarde even in het gezellig brandend vuur. Tot zijn groote verbazing merkte hij, dat zijn sigaar was uitgegaan. Hij stak die weer op aan een gloeiend stukje cokes, dat hij met de tang vasthield.

„Een boer heeft een zwoegerig leven," merkte mevrouw Cullom op, met een gezicht alsof van haar verwacht werd, dat zij iets tot het gesprek zou bijdragen.

„En toch, als ik mij dien tijd terugdenk," hernam David peinzend, „was nog 't ergste van alles, dat niemand, behalve Polly, ooit een vriendelijk woord voor mij over had. Ik geloof dat ik er aan wende om koud en moe te zijn; om mij aan te kleeden in een sneeuwhui die op de vliering binnendrong; om het vee vóór zonsopgang te voederen; om steenen te kloppen in de brandende zon, en om te doen allerlei karweitjes, die mijn vader mij opdroeg of de ouderen voor mij lieten liggen. Ik wist niet beter of 't hoorde zoo; maar ik herinner mij, dat ik er niet aan kon wennen, dat ik 't nooit iemand naar den zin kon maken. Van mijn stiefmoeder verwachtte ik natuurlijk niets. De eenige manier, waaraan ik merken kon of mijn vader tevreden was, was als hij niets zei. Soms gingen de oudere broeders en zusters in een kring zitten praten en lachen, gedroogde maïs en appelen of iets dergelijks eten, en als ik er dan bij wilde komen, riep altoos een van hen: „Wat heb jij hier te maken? Ga naar bed!" en ik kreeg dan een trap of een stomp. Ja, mevrouw," — mevrouw Cullom aanziende — „'t ergste was, dat ik aldoor behandeld werd als een verschoppeling. Een enkele maal gaf Polly mij een woordje van troost, maar daar zij niet veel ouder dan ik, en het jongste meisje was, werd zij zelf afgebeuld."

„'t Is verwonderlijk zooveel verdriet en zorgen er in de wereld zijn, en hoe vroeg die al beginnen," merkte zij op, en schoof een beetje uit de zon. „Ik heb er nooit in kunnen berusten, dat er zoo weinig goeds is, en dat maar enkele menschen daarvan een deel krijgen. Ik ben in tijden niet naar de kerk geweest, omdat ik geen knappe kleeren had, maar ik herinner mij, dat in al de preeken, die ik gehoord heb, gehandeld werd over de verdoemenis of 's Heeren goedheid, die voor alles zorgt. Ik hoop dat ik niet slechter ben dan de meeste menschen, maar toch kost het moeite te gelooven in de Voorzienigheid van den Heer, wanneer men niets anders in huis heeft dan maïsmeel, en dan nog maar weinig daarvan."

„Twijfelingen komen soms op en blijven dan hangen," zooals in het gezangboek staat, en 't is weergaasch veel gemakkelijker zijn geloof te behouden bij vleesch en aardappelen, dan bij gekookt maïsmeel, Maar zooals ik zei — mijn verhaal begint u toch niet te vervelen?"

„Wel neen, ik zit er voor," antwoordde mevrouw Cullom. „Maar wie je nu ziet, zou nooit gedacht hebben, dat je zoo'n ongelukkig ventje was geweest, als je zegt."

„En toch is 't zoo," zei David, en daarop met meer nadruk, alsof hij het einde van zijn verhaal naderde: „We komen nu aan den tijd toen ik tusschen de dertien en veertien was. Er werd hier in Homeville een paardenspel opgezet. Uren in den omtrek tegen alle schuren en muren aanplakbiljetten waarop afgebeeld waren een olifant, een neushoorn, en alle mogelijke dieren uit de ark; verder dames die boven op paarden stonden en door hoepels van vloeipapier sprongen; heeren die te paard kopjeduikelden of aan trapeziums werkten; clowns die zweepslagen kregen, en alles wat maar uitgeteekend kon worden. Op die biljetten stond te lezen, dat te tien uur een groote intocht zou gehouden worden met vergulde zegewagens, en bijbelsche allegorieën, en alles wat tot den troep behoorde; dat de groote voorstelling aanving te twee uur; dat de toegangsprijs was vijf-en-twintig cents, kinderen onder de twaalf zooveel, enzoovoorts.

Maar hier moeten wij stoppen. We willen aan de lezers, die het boek binnen kort ook in het Hollandsch zullen kunnen lezen, overlaten om de bizonderheden van zijn levensverhaal verder te genieten, en hoe hij bij dat circus eenige centen krijgende, er de wereld mee introk, jagertje werd bij de paardensleepdienst aan een der Amerikaansche kanalen, later zelf eigenaar van booten en zich eindelijk opwerkte tot zijn tegenwoordige positie.

Een mooi karakter.

Maar hij is toch de man van lagere afkomst gebleven; hij is slecht onderwezen en gaat gebrekkig met de pen om. Ook zijn in den harden strijd om het bestaan de fijne puntjes er afgeraakt, of, liever nog, niet aangekomen, maar au fond is hij toch een „gaaf" mensch gebleven. Zijn moraal bij het paardenkoopen en bij sommige andere transakties zou den toets van een hooge, abstrakte moraal wel niet kunnen doorstaan, maar zijn inzicht in zaken en zijn opvatting van wat bij zakendoen veroorloofd is en wat niet, is gevormd in den enerveerenden en hebzuchtigen wedstrijd om er te komen, waarbij men niet altijd zoo precies en op de fijne puntjes letten kan. En dan, wie die in Europa de Beurs bezoekt, aan spekulaties meedoet, op de goederen- of geldmarkt zijn bestaan moet vinden, aan syndikaten, trusts of corners meedoet, wie zal den eersten steen op David Harum durven werpen?

Maar bij dat alles is er toch heel veel moois en gaafs in zijn karakter gebleven. Zijn dankbaarheid tegenover de vrouw van den man, die hem aan zijn eerste geld heeft geholpen — dat is de dankbaarheid van een braaf mensch. De wijze van optreden tegenover zijn zuster, Aunt Polly — ook een prachtig type — en tegenover John Lennox, en nog zooveel meer mooie trekjes, teekenen hem als iemand, die er een vreemsoortigen kijk op menschen en zaken op na houdt, maar die in de kern van zijn binnenste veel, heel veel beter is dan menig mensch van konventioneele moraal en konventioneel goed-zijn.

En juist die mengeling van wat volgens de

wetten der overeengekomen moraal slecht en goed wordt geheeten, maakt zijn karakter zoo natuurlijk, zoo begrijpelijk, zoo ontdaan van alle heldenachtigheid, en brengt hem ook zoo na tot ons gevoel. Bovendien heeft David Harum zoo'n opgewekt humeur, zoo'n ongeweten zin voor humor, kan hij zoo aardig en komisch over zich zelf en anderen babbelen — want hij is een aartsprater en babbelaar —, dat het een genot, een ontspanning is na al die Fransche gekompliceerde litteratuur, die wij thans met boeken vol verslinden, eens eenige uren in het onderhoudende gezelschap van dezen ongegeneerden West New-Yorker met eigenaardige uitroepen en stopwoordjes door te brengen, zooals het altijd goed doet eens kennis te maken met een „gaaf" mensch, dien men, na aan zijn eigenaardigheden gewoon te zijn geraakt, heeft leeren begrijpen en . . . waardeeren.

David Harum is daarom een kostelijk boek ook van geestelijke verpoozing.

Om zijn hoofdpersoon af en toe wat rust te geven, en de aandacht voor één en hetzelfde onderwerp van zijn lezers niet al te veel in te spannen, heeft Westcott door zijn verhalen van David Harum ook nog een liefdesgeschiedenisje heengewerkt, waarvan John Lennox, die bij hem op zijn bankierskantoor in betrekking komt, en een meisje dat hij op de mailboot ontmoet heeft de voornaamste figuren zijn. Maar dit liefdeshistorietje is van weinig belang en zeer zwak geteekend: een avonturen-romannetje, een amoureus vlaggetje op een groote, sterke schuit.

Het boek is de karakterdeskriptie van David Harum.

Voor hen, die de Engelsche taal niet goed machtig zijn, is het boek vrij moeilijk te lezen, omdat het, wanneer David Harum aan het woord is — en dat is hij véél — in Engelsch-Amerikaanschen „slang" is geschreven. Maar binnenkort zal er ook een Hollandsche vertaling van verschijnen en dan, wij twijfelen er niet aan, want dit kostelijke boek verdient het, zal ook het getal lezers in ons land aanzienlijk toenemen.

Het laat zich aanzien, dat David Harum ook bij ons een populair boek zal worden.

DE BOEKENTAFEL.

— **Uit het Wonderland, vertellingen uit de 1001 nacht,** voor de jeugd bewerkt door H. J. Krebbers met medewerking van J. Stamperius, geïllustreerd door **W. F. A. J. Vaarzon Morel.**

Een lust voor het oog... Dát is nu eens een heerlijk, frisch en artistiek uitgegeven sprookjesboek... Vaarzon Morel, de zoo weelderig-fantastische, de zoo zwierlijnige Vaarzon Morel aan het sprookjes-illustreeren, en dán nog wel van die zonnige, blauwe, Oostersche sprookjes... Dat moet hij wel met liefde en prettigen lust gedaan hebben — van die bloemen en dieren, die princessen en monsters.

En het boekje zit heelemaal zoo lustig in elkaar. Het begint al in het „Voorwoord."

Daarin toch lezen we:

> Door het witte licht der maan beschenen, staan in den schemertuin roerloos de palmen en aloës en werpen scherpgeteekende schaduwen op de breede paden.
>
> De talrijke torens van het Oostersch paleis steken grillig af tegen den donkerblauwen hemel, die met als edelgesteenten flonkerende starren is getooid.
>
> Droomend liggen het vorstelijk paleis en de heerlijk schoone tuin in den zwijgenden nacht.
>
> Door de deuren, die wijd openen op het marmerblanke, met groote vazen versierde terras, valt een zachtrooden schijn naar buiten. In kostbare lampen van gekleurd kristal branden stille vlammen, die de groote zaal geheimzinnig verlichten.
>
> De zaal heeft de kleuren van oud goud en zilver. Zware tapijten, met vreemde figuren doorweven, sluiten de duistere zijgangen af.
>
> Tusschen grillig versierde pilaren hangt aan roode drakenkoppen een gouden baldakijn. Fluweelen gordijnen dalen in breede plooien tot op den vloer af.
>
> Onder het baldakijn op een rustbed, met een weefsel van gouddraad overtrokken, ligt de machtige Sultan, den gitzwarten baard streelend met de blanke rechterhand. Van een blik zijner koele, wreede oogen hangt het lot van duizenden af.
>
> Doch thans zijn die oogen, fonkelende als zwarte diamanten, gevestigd op de schoone Sheherazade, die met de verhalen, waarmede zij den despoot beheerscht, haar jeugdig leven rekt, duizend nachten achtereen.

Eeuwen zijn heengegaan, zegt de heer Stamperius, de bekende kinderpedagoog Stamperius, dan (want hij is de schrijver van dit „Voorwoord") sedert Sheherazade haar verhalen deed; en zooals zij den sultan boeiden en zijn geest ontvoerden aan de werkelijkheid, zoo boeien de nachtvertellingen nog steeds de kinderen van dezen tijd en doen hun fantasie met breeden vleugelslag de oneindige ruimte inzweven.

Voor ons, volwassenen, zijn de wonderverhalen niet dienstig meer, naar 't schijnt; wij missen de naïeviteit en de dichterlijke stemming der Oosterlingen, om van de beschrijving der toovertuinen, van de avonturen der dwergen en reuzengeesten te genieten. Maar wie er wel van genieten kunnen, dat zijn onze kinderen, die medeleven met al de wonderavonturen, welke de Arabische nachtvertellingen voor hen beschrijven.

Doch, er is een bezwaar. Hoe naïf en poëtisch ook, niet voor kinderen zijn de verhalen der 1001-nacht geschreven; en zoo zijn de meeste in den oorspron-

kelijken vorm voor het kind niet geschikt. Maar wie de schoonheid der wonderverhalen kent, moest wenschen dat een bekwame hand uit den rijkdom uitzoeke de zuivere parelen, om deze het kind als een kostbaar speelgoed in den schoot te werpen.

Dit heeft de heer Krebbers gedaan. Als pedagoog wetende, wat het kind dienstig is, als vriend der jeugd haar verlangen kennende, heeft hij geschift, gerangschikt en gewijzigd, en uit den rijken schat van wonderverhalen die bijeengevoegd, welke het kind een zuiver genot kunnen geven. Op de hem eigene, leuke, meermalen humoristische wijze de verhalen oververtellende, heeft hij voor kinderen er de waarde van verhoogd.

Maar hoe uitstekend de heer Krebbers de 1001 nachtsprookjes ook voor kinderen moge geadapteerd hebben — we willen het op gezag van den heer Stamperius gelooven, want zelf zijn we niet bevoegd dat te beoordeelen — de groote vreugde van deze uitgaaf is voor ons de verluchting door Vaarzon Morel, die zoo leukjesweg, als het ware spelende, voor kinderen een artistiek werk heeft gemaakt. En dat alles voor enkele stuivers per aflevering.

We gaan wel gelukkig vooruit met onze Hollandsche lektuur voor kinderen. Eerst de uitgever Van Looy, die in Nellie's „Bibliotheek voor Jongens en Meisjes", Jan de Waardt een kinderboek laat illustreeren, en nu de heer Van Dishoeck die Vaarzon Morel daartoe in de gelegenheid stelt ... Komaan, zoo gaat 't goed!

— **Dageraad** door **W. G. van Nouhuys** (Uitgave van v. Holkema en Warendorf te Amsterdam).

— **Fidessa** door **Louis Couperus** (Uitgave van L. J. Veen te Amsterdam).

— **Roeping**, verhaal van Winfried uit den Polder, door **Jan Zürcher** (Uitgave van C. A. J. van Dishoeck te Amsterdam).

— **De Reuzenstrijd der Zuid-Afrikaansche boeren**, historisch-romantische schetsen uit Zuid-Afrika (Uitgave van de Hollandsche Stoomdrukkerij en uitgevers-Maatschappij te Amsterdam).

— **Les Boers**, roman par **Eugène Morel** (Uitgave van de Société du Mercure de France te Parijs).

— **Eenige jaren kunstleven te Batavia** (Januari 1896 tot Mei 1899), verzamelde kritische en didaktische dagblad-opstelletjes van **Otto Knaap**. (Uitgave van Albrecht en Co. te Batavia).

— **Dõna Isabella**, naar het Zweedsch van **Mathilda Maling** (schrijfster van: „Een roman van den eersten Konsul" enz.), twee deelen. (Uitgave van A. H. Adriani te Leiden).

— **Tonnegond en Zoon** door **J. Winkler Prins**, met portret en teekeningen van den auteur. (Uitgave van Bauer en Co. te Amsterdam).

— **Met een dubbeltje de wereld door**, naar het Engelsch van **Grant Allen** door Hilda. (Uitgave van H. J. van de Gerde en Co. te Zalt-Bommel).

— **De orde der Jezuïeten**, hare geschiedenis, inrichting en moraal geschetst door **J. H. Maronier**. (Uitgave van E. J. Brill te Leiden).

— **Het Nieuw-Malthusianisme der 20° eeuw** door **J. Koetser**, arts te Amsterdam, geneeskundig adviseur van den Nieuw-Malthusiaanschen Bond. (Uitgave van H. Eisendrath te Amsterdam).

— **Catherine** door **M. Antink**. (Uitgave van de Erven Bohn te Haarlem).

— **Hartstocht** van **Matilde Serao**, uit het Italiaansch door Theodora Westendorp. (Uitgave van C. L. G. Veldt te Amsterdam).

— **Asra**, een moderne idylle, naar het Zweedsch van **Axel Lundegord** door Ph. Wijsman. (Uitgave van C. A. J. van Dishoeck te Amsterdam).

— **Nationaliteit** door **Carel Scharten**. (Uitgave van C. A. J. van Dishoeck te Amsterdam).

— **Zwervers** door **G. van Hulzen**. (Uitgave van Valkhoff en Van den Dries te Amersfoort).

— **Zoo'n lastige jongen** door **Grace Stebbing** vrij naar het Engelsch door Cora; met illustraties. (Uitgave van C. A. J. van Dishoeck te Amsterdam).

— **Op zee** door **Marcellus Emants**. (Uitgave van de Haagsche Boekhandel en Uitgevers-maatschappij te 's Gravenhage).

— **Waar het om gaat in Zuid-Afrika**, een woord tot het Nederlandsche volk, door **Dr. J. te Winkel**, Hoogleeraar te Amsterdam. (Uitgave van De Erven Bohn te Haarlem).

— **De Macdonalds** van **William Black**, naar het Engelsch door Etta en Ellen; 2 deelen. (Uitgave van G. J. Slothouwer te Amersfoort).

— **De Italiaansche Robinsons** van **Emilio Salgari**, bewerkt uit het Italiaansch door Boudewijn; met 16 platen. (Uitgave van C. L. G. Veldt te Amsterdam).

— **Greta** door **G. H. Priem**. (Uitgave van Bauer en Co. te Amsterdam).

— **Een droom** door **Henri Borel** met een portret van den auteur, en een geteekenden omslag door Jan Toorop. (Uitgave van P. N. van Kampen en Zoon te Amsterdam).

— **Geloof** door **Anna de Savornin Lohman**. (Uitgave van P. N. van Kampen en Zoon te Amsterdam).

— **Verzamelde Opstellen** van **L. van Deyssel**, eerste bundel, tweede druk. (Uitgave van Scheltema en Holkema te Amsterdam).

— **Macht der liefde** door **Fokko Bos**. (Uitgave van C. L. G. Veldt te Amsterdam).

— **De goudzoekers aan de Klondyke-rivier** door **E. van Barsus**. (Uitgave van C. L. G. Veldt te Amsterdam).

— **Samen bergopwaarts**, door **Johanna van Woude** (Uitgave van L. J. Veen te Amsterdam).

— **Tatterley**, de geschiedenis van een gestorven man, door **Tom Gallow**, naar het Engelsch door N. Feenstra—Kuiper (Uitgave van C. A. J. van Dishoeck te Amsterdam).

— **Alice's avonturen in het wonderland**, naar het Engelsch van **Lewis Carroll**, met 40 illustraties van John Tennell (Uitgave van E. J. Brill te Leiden.)

— **Uit Grootvaders Tijd** door **W. P. Kops** (Uitgave van de Erven Loosjes te Haarlem).

— **Esquisses**, (Un aubergiste-aubergiste: Les proverbes français) deux conférences faites par **J. F. Rode** (Uitgave van J. F. van Druten te Sneek).

— **Sigwalt en Sigridh**, een Noorsche vertelling van **Felix Dahn**, in Nederlandsche dichtmaat bewerkt door B. ter Haar Bzn. (Uitgave van L. J. Veen te Amsterdam).

— **Ivan** van **Helen Milman**, naar het Engelsch door C. W. Hartog (Uitgave van De Erven Loosjes te Haarlem).